

**10-КЛАСС
ҮЧҮН
ТАРБИЯЛЫК
САБАКТАР**

10-класс
(жыл бою 34 саат, 4 саат
класс жетекчинин ыктыярындагы саат)

№1 сабак
ӨЗҮҢҮЗГӨ БОЛГОН ИШЕНИЧИҢИЗДИ
АРТТЫРЫҢЫЗ

Сабактын максаты:

- Ишеничти калыптандырууну үйрөнүшөт;
- Өзүн-өзү баа бере билишет;
- Өз алдынчалуулукка үйрөнүшөт.

Сабактын жабдылышы:

Тексттер, ватман, маркерлер ж.б.

Сабактын жүрүшү:

1-кадам: Окуучулар эки топко бөлүнүшөт. Ар бир топко текст берилет.

1-топко.

Ата-энелер эмне кылыш керек?

1. Кээ бир ата-энелер баласына жардам берүү максатында, балдарынын иштерин өздөрү аткарышат. Балдарынын ордуна окуучулук милдетин аткарышат. М:Балдарынын үй тапшырмаларын аткарышат, китептерин тартиптешет, жаткан жайын жыйнашат, балдарына дос таап беришет, мектепке алып барып, кайра алып келишет, балдарына кийим кечекти да өздөрү сатып алышат жана башка иштер. Ата-энелер муну балдарын түрдүү жаңылыштыктардан куткаруу үчүн кылышат. Бирок бул балдар үчүн пайда эмес, тескерисинче зыян. Эгер ушундай болсо, тезинен бул иштен баш тартуу керек.

2. Ата-энесинин чектен ашык коргоосунда чоңойгон баланын жөндөмдүүлүктөрү калыптанбай, тескерисинче жоголуп кетет. Өз алдынча чечим чыгара албай, башка бирөөнүн жардамына муктаж болуп калат. Өзү жалгыз калган учурда шаштысы кетип, оор абалда калып калат. Мына ошондуктан ата-энелер баланын ордуна окуучулук милдетти аткарбай, багытоочу болушу зарыл.

3. Ата-энелер балдарынын кылган иш аракеттерин колдоп, баласынын ордуна окуучулук милдетин аткарбаш керек. Бала керек болгон учурда жаңылыштык кетириш керек, кылган ишинин жаңылыш экенин түшүнүш керек жана ал абалдан чыгуунун жолдорун үйрөнүшү керек. Мугалими менен өзү сүйлөшүүнү үйрөнүш керек. Кыскача айтканда жашоону өзү таанып, жашоодо өзү жалгыз калганда мүдүрүлүп кетпей турган даражага келиш керек.

2-топко.

Окуучулар эмне кылыш керек?

1. Жашооңузду башка бирөөгө жашатпаңыз. Сиз үчүн башка бирөө чечим чыгаруусуна жол бербейсиз. Ишиңизди аткарууда кыйналсаңыз да, тажрыйба арттыруу менен үйрөнүп кетесиз. Базарга соода кылуу үчүн барганыңызда бир-эки жолу алданышыңыз мүмкүн, бирок соңунда өз алдынча соода кылууну үйрөнөсүз.

Үтүк колдонуп жатып бир-эки жолу шымыңызды же көйнөгүңүздү күйгүзүп алышыңыз мүмкүн. Бирок соңунда кийим үтүктөштү үйрөнүп, башка бирөөнүн жардамына муктаждыгыңыз калбайт.

Жалгыз жашоону, тазалыкты, оору сыркоону жана ден соолукту жашоонун агымы менен түшүнүп жетесиз. Жашооңуздагы кыйынчылыктар сизге жашоону үйрөтөт. Чоң тажрыйбага ээ болсуз.

Мисалдар аябай эле көп, негизгиси жашоодо жаңылыштыктан коркпоңуз, жаңылыштыкты оңдобоодон коркпоңуз.

2. Ийгиликке жетүүңүзгө себеп боло турган, тартиптүү жана ишенимдүү топ түзүңүз. Анткени жакшы достор ийгиликке жеткизет.

3. Ийгилик буйуртма менен келбей тургандыгын, жалгыз сиздин ишенүүңүз жана ошонун негизинде эмгектенүүңүз менен келе тургандыгын билиңиз. Пландуу окуу, сизди акыры ийгиликке алып барат.

4. Эгер жатаканада жашаган болсоңуз, анда анын эрежелерине моюн сунуңуз. Ар бир жатакананын өзүнө тиешелүү болгон эрежелери болот. Бул сизге бөлүшүүнү, жардамдашууну үйрөтөт. Тазалыкка маани бериңиз, жаткан жайыңызды, кийимдериңизди таза кармаңыз.

5. Эгер туугандарыңыз менен жашаган болсоңуз, алардын жашоо образына моюн сунуңуз.

6. Тамакка өз убагында келиңиз. Эгер кечиге турган болсоңуз алдын ала телефон менен кабар берип коюңуз. Тамак жегенден кийин идиш-аяктарды өзүңүз жууп үйрөнүңүз.

7. Жаткан жайыңызды өзүңүз жыйнаңыз. Апаңыздын жыйнап коюшун күтпөңүз. Бөлмөңүздө кийим кечектериңизди башаламан кылып таштап койбоңуз. Апаңыз үчүн иш туудурбаңыз.

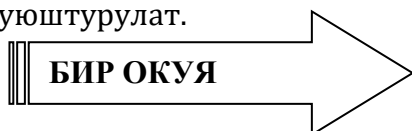
8. Тапшырмаларыңызды өз убагында ар күнү аткарыңыз. Эртең аткарам деп кечеңдетпеңиз, анткени эртеңдин да өзүнө жараша иштери болот. Тапшырмаларыңызды аптанын аягына чогултуп койбоңуз, анткени кыйынчылык туудурат. Акыркы мүнөттөрдө кылынган иштин жыйынтыгы жакшы болбойт.

9. Үйүңүзгө, мектебиңизге, жолугушууларга кеч калбай барыңыз. Анткени кеч калуу, бир канча мүмкүнчүлүктү колдон чыгарат. Кээ бир мүмкүнчүлүктөр жашоодо бир гана жолу келе тургандыгын унутпаңыз.

10. Жаман адаттарыңыздан кутулуңуз. Анткени жаман адаттар, башаламан жашоо образына негиз болот. Спирттик ичимдиктерди ичүү, тамеки чегүү жана башка жаман көрүнүштөр, биринчиден ден соолугуңузга зыян берет, андан кийин жашооңузду кыскартат. Жашооңузду заар ууга айландырат. Тазалык жана жөнөкөйлүк, жакшы жашоонун негизи.

Жыйынтыктап айтканда, бүгүн болсун эртең болсун өз арабаңызды өзүңүз тартышыңыз керек болот, араба сиздики, эч кимге арабаңызды тартканга жол бербейсиз!

2-кадам: Мугалим окуучуларга төмөндөгү текстти окуп берет. Класста талкуу уюштурулат.

Класстан көчпөй калган окуучуну, атасы чабан кылып кой бактырып коёт.

Бир күнү коюн багып жүргөн учурда, кумурсканын уясына туш болот. Бала, өзүнөн эки эсе чоң урукту сүйрөп кетип бараткан кумурсканын баласын көрөт. Ал учурда башка кумурскалар да иштеп жатышкан эле.

- Бул кумурскалар неге мынчалык иштеп жатышат? - деп өзүнөн өзү сурайт.

Ичинен:

- «Кыш жакындашууда. Иштебесек ачка калабыз», - деген жооп чыгат.

Бала ойлонуп туруп калат да:

- Мен кайрадан окушум керек. Анткени жашоонун кышы жакындашууда, - деп ичинен кайгырып туруп калат.

№2 сабак РУХАНИЙ ДҮЙНӨҢҮЗ ТАЗА БОЛСУН

Сабактын максаты:

- Руханий дүйнө тууралуу маалымат алышат;
- Даанышмандыкка үйрөнүшөт;
- Китеп окууга көнүгүшөт.

Сабактын жабдылышы:

Тексттер, ватман, маркерлер ж.б.

Сабактын жүрүшү:

1-кадам: Мугалимдин киришүү сөзү.

Эгер бүткүл адам заттын руханий дүйнөсү бай, таза, сүйүктүү, урматтуу болгон болсо чечилбеген көйгөй да болбойт эле. Жарыктык болгон жерде караңгылык болбогондой, достук бар жерде душмандык болбогондой. Сүйүү менен курчалган адам бар жерде бардык жамандыктар, ыпластыктар да түп тамырынан жок болот.

Жеке адам үчүн болсун, жалпы коом үчүн болсун руханий тазалыктын зарылчылдыгын сөз менен айтып түшүндүрүүгө болбойт. Негизгиси төмөндөгү суроолорго туура жооп берүүдө. Руханий ырааттуулук жана тазалык кандай калыптанат?

Сүйүү шамы кандай жанат? Башкача айтканда сырткы дүйнөсүн көрктөндүрө алган адам, ички дүйнөсүн көрктөндүрө алабы?

Ооба... Адам ички дүйнөсүн көрктөндүрө алат. Сүйүктүү адам болуп, өзүнө жана айлана-чөйрөсүнө бейкуттук жана бактылуулук тартуулай алат.

2-кадам: Окуучулар 5 топко бөлүнөт. Ар бир топко текст берилет. Окуп топто талкуулашат.

1-топко.

Сулуу жана укмуштуудай жаратылгандыгыңызды аңдап жетиңиз.

Ички дүйнөңүздү көрктөндүрүү, өзүңүздүн кынтыксыз, ырааттуу жана укмуштуудай жаратылгандыгыңызды аңдап жетүү менен башталат.

Жаратылышыңызга көз чаптырып көрө турган болсоңуз, башка жандыктардан айырмалаланып тургандыгыңызга жана бүткүл аалам сиз үчүн кызмат кылып жаткандыгына күбө болосуз. Көңүлүңүздү аалам сыяктуу ички дүйнөңүзгө буруңуз. Улуу жаратуучу дүйнөнү кандай жараткандыгын ойлонуп көрүңүз. М: Көзүңүз, тилиңиз, акылыңыз жана башка орду толгус маанилүү органдарыңыздын ар бирин өз ордунда жаратты. Аларды берүү менен, сизден эмне каалагандыгына ой жүгүртүңүз.

Эмне үчүн бүткүл аалам сизге кызмат кылып жатат? Эмне үчүн миңдеген ырыскылар сизге берилип жатат? Акыл алгыс ааламды системалаштырган, ар бир планетанын өз огунда айланышын жөнгө салып турган Улуу Жаратуучу сизге эмнени айткысы келип турат?

Адам өзүн-өзү таануу менен, түшүнүү менен, жаратылгандыгынын себебин билүү менен белгилүү бир даражага жете алат. Ал да болсо инсан экендигин түшүнүүсү. Ааламдын жаратуучусу, кудурети күчтүү Улуу жаратуучунун жараткан пендеси экендигин түшүнгөн адам, эмне үчүн жашагандыгын, кайсыл жерге жана

кимдин алдына бара тургандыгын түшүнүп жетет. Бул ишеним адамдын ички дүйнөсүндө таң каларлык өзгөрүүлөрдү жаратат. Адам өзүнө көңүл бура баштайт. Өзүн Улуу Жаратуучунун буйруктарына ыңгайлаштырат. Жамандыктардан тазаланат. Деги эле ибадаттардын маани маңызы жамандыктардан тазаланууда жатат. Бул болсо, адамдын түбөлүк руханий тазалыгын калыптандырат.

2-топко.

Даанышман болуңуз.

Бул жашоодо учу кыйыры жок космосто, калкып жүргөн кеменин коногубуз. Ааламда кыпындай чоңдукка да ээ эмес – дүйнө ысымындагы бул кеме акырет мекенине багыт алат.

Жер жүзүн, укмуштуудай системанын ичинде кармап турган Кудурети күчтүү Жаратуучу, аны түрдүү түстөр менен көркөмдөдү. Бизди да ошол сулуулукту көрүүгө жана анын санатчысын таанууга чакырат.

Адам ар дайым ойлонушу керек... Айлана-чөйрөсүндөгү кубулуштардын жөнөкөй нерсе эмес экендигин аңдап жетиши керек...

Аң сезимсиз топурак... Андан өнүп чыга турган аң сезимсиз дарак. Дарактын чырпыктарынан, кемчиликсиз устачылык менен жасалган, миң түркүн мөмө жемиштер...

Биз үчүн кооздолуп, көздү уялткан белектер...

Улуу Жаратуучунун биз үчүн пайда кылган, курсагыбызды тойгузуучу жер-жемиштер...

Айлан-чөйрөсүнө даанышмандык менен көз жүгүрткөн, жаратылган нерселердин маани маңызын, максатын түшүнө алган адам, өзүнүн улуу даражасын түшүнөт да, жыйынтыкта Руханий тазалыкка ээ болот.

3-топко.

Китепти көп окуңуз.

Китеп - бош убакытты өткөрүш үчүн же кандайдыр бир маалыматка ээ болуш үчүн гана окулбаш керек. Эң маанилүүсү, жакшы китеп эң жакын дос, сырдаш, дем берүүчү сыяктуу. Ошол эле учурда адамдын психикалык абалын жөнгө салат. Адамга өзүн-өзүн таануусуна жардам берет.

4-топко.

Кайрымдуулук фонддоруна кызматка орношуңуз.

Кайрымдуулук фонддоруна ишке орношууну окуучуларыма көп сунуш кылам. Көпчүлүгү кабыл кылышат. Кедей-кембегалдарга жардам берүүчү фонддорго ишке киришет. Иш оор болгонуна карабай, алар бактылуу жашашууда. Жакыр жана жардамга муктаж болгон адамдарга жардам колун узатуу алар үчүн бактылуулук болуп калды. Бул иш аларга кудайга шүгүр кылууну, колунда болгон нерсеге ыраазы болууну үйрөттү.

Сиз да кайрымдуулук иш чараларын уюштурган фонддорго жардамыңызды аябаңыз. Эгер жардам берсеңиз, ички дүйнөңүздүн тазалангандыгын сезесиз.

5-топко.

Сезимдер дүйнөсүнүн улуулары менен таанышыңыз.

Сүйүүнү даңазалап жашаган, ага арнап түркүн чыгармаларды жазган улуу инсандар жок эмес. Бул инсандар сүйүүнүн, сый урматтын, достуктун, бир

туугандыктын үрөөнүн себишип, ички дүйнөсүнүн байлыгы менен айырмаланып келишет.

Мевлана, Юнус Эмре, Ахи Эвран, Хажы Бекташ Вели, Бедуиззаман сыяктуу тарыхта изи калган даанышман адамдардын жашоо таржымалын, философиясын, дүйнөгө болгон көз караштарын жана кылган кызматтарын окуп, руханий тазалыкка кандай жетишишкендигине маани беришиңиз керек.

Унутпаңыз, сулуулуктун эң улуусу жүрөгүбүздөгү сүйүү сезими. Сүйүү ички дүйнөбүздү түркүн түскө боёп турат.

3-топко. Мугалим текстти окуучуларга окуп берет. Класста талкуулашат.

Ар дайым сүйүүнү даңазалап жүргөн бир кедей менен бир бай адам жолугуп калат.

- Ар дайым сүйүү, сүйүү деп эле жүрөсүң. Бирок сүйүү курсакты тойгозбойт да. Сен да мага окшоп бай болушун керек, - деп айтат бай адам.

Кедей адам бул сөзгө жылмайып гана коёт.

Эки күндөн кийин бай адам дүйнөдөн кайтып, жаназасын мечитке алып келишет. Бирок жаназа менен өтө аз адам келет.

Кедей адам бай адамдын жаназасына жакындашып:

-Бир нерсени унуткандыгыңды түшүндүңбү? Сүйүү – бул эң баалуу байлык, - деп күңкүлдөйт.

Көп убакыт өтпөй, жүрөгү сүйүүгө толгон кедей адам бул дүйнө менен кош айтышат. Анын жаназасына келген адамдар мечитке батпай кетет.

Бардыгы бири-бирине:

- «Сүйүү эң баалуу байлык» - деп жатышты.

№3 сабак

ЭМНЕГЕ ЖАШАП ЖАТАМ?

Сабактын максаты:

- Жашоонун маңызы эмне экендигин билишет;
- Жашоодогу максаттарын айтып бере алышат;
- Масатка жетүүгө кандай иш-аракеттер керек экендигин үйрөнүшөт.

Сабактын жабдылышы:

Тексттер, ватман, маркерлер ж.б.

Сабактын жүрүшү:

1-кадам: Мугалим окуучулар төмөндөгүдөй текстти окуп берет:

Эскерүү

Сабакка катышуусу начар, окуучулук тартипке моюн сунбаган окуучум бар эле. Бир себептен улам аны бөлмөмө чакырып, ийгиликсиздигинин себептерин мени менен бөлүшүүсүн сурандым. Анын айткан себептери «адам ким экендигин, эмне үчүн жаралгандыгын» тезинен билиши керектигин аныктаган болчу.

Ал:

- Агай, балким айткандарыма күлөттүрсүз. Балким «ушул себептер да ийгиликсиздикке алып келеби?» - деп таң калышыңыз мүмкүн. Бирок бул менин эң орчундуу көйгөйүм, аны да сиз менен бөлүшүүнү каалап турам. Ийгиликсиздикке учурашымын да эң негизги себеби ушул көйгөй.

Менин, сиз сыяктуу ишеничим күчтүү эмес. Мындайча айтканда жашоодо мага үмүт бере турган ишеничим жок. Мен үчүн жашоонун, бүткүл жан-жаныбарлардын эч кандай мааниси жок. Мен үчүн маанилүү нерсе болбогондон кийин, ийгиликке жетүүмүн кандай мааниси болмок эле. Эмне үчүн өзүмү-өзүм кыйнашым керек? Мааниси жок нерселер үчүн жаштыгымды короткум келбейт.

Маңызсыз жашоодо, ийгиликке жетүүнү каалагандарга боорум ооруйт. Адамдар өзү каалагандай жашашы керек. Адамдын жашоосун тартипке салуу үчүн, эрежелердин эмне кереги бар? - деди

Анда мен:

- Сен үчүн Кудайдын, жаратылыштын, акырет жана эсеп күнүнүн эч кандай мааниси жокпу? - деген суроо узаттым.

- Өтө деле мааниси жок. Бул нерселерди акылыма орноштура албадым. Өзүм каалагандай жашоону каалайм, - деп жооп берди.

2-кадам: Окуучуларга төмөндөгүдөй суроолор менен кайрылып, жоопторун угат:

Жашоодон үмүтү болбогон, ишенимсиз, максатсыз жана жоопкерчиликсиз адамдардын кандай болоорун билип алдыңызбы?

Бул сыяктуу көйгөйлөргө кабылбаш үчүн адам, алгач «өзүнүн ким экендигин, эмне үчүн жашагандыгын, кайсыл жерге бара тургандыгын, кимге жана кандай жооп бере тургандыгын» билиши зарыл.

Бул дүйнөдө бактылуу жашагысы келген ар бир адам, алгач ушул сыяктуу көйгөйлөрүн чечип алышы керек.

Ар бир окуучу, өзүн-өзү таануусу, адамдык сапаттардын эң жакшыларына ээ болушу, жана келечегине маанилүү максат коё билүүсү үчүн төмөндөгү суроолорго жооп табышы керек болот.

Алар:

- Эмне үчүн жашап жатам?
- Эмнеге жаратылдым?
- Жашоо маңызсызбы же жашоонун бир маңызы барбы?

Адам бактылуу жашашы үчүн, жогорудагы суроолордун жоопторун өзүнүн жашоосунан издеши керек.

Маселени такташтырыш үчүн, адамга тиешелүү болгон баалуулуктарга көз жүгүртөлү:

Адам жаратылыш жана ааламдын сырлары менен тынымсыз алектенип жатканы белигилүү, бирок өзүнүн өзгөчөлүктөрү жана сырлары менен канчалык деңгээлде алектенип жатканы белгисиз?

Адам деңиздердин тереңдигин жана жаңы жылдыздарды аныктоого өз өмүрүн жумшаганы белгилүү, бирок өзүн таанууга, өзүнүн ааламына сүңгүп кирүүгө канчалык деңгээлде күч жумшаганы белгисиз?

Адам болуунун алгачкы шарты өзүн-өзү таануу эмеспи?

3-кадам: Мугалим окуучулардын жоопторунан кийин түшүндүрмө берет, жыйынтыктайт. Адамдын өзгөчөлүктөрүнө токтолот.

Адамдын өзгөчөлүктөрү:

Адамдын эненин ичинде жетилип чоңоюшу өзүнчө бир сыр десек болот. Анткени бир клеткандан адам келбетине келет. «Зигот» деп аталган бул клетка, көзгө көрүнбөйт, прибордун жардамы менен жүз эсе чоңойтулганда гана, көзгө көрүнөт. Бирок бул клетка өзүнөн миңдеген эсе чоң адамдын келбетин алышы таң калыштуу сыр эмеспи?

Адамдын сырткы жана ички органдары бири-бирин толуктап, бири-бирине жардамдашып турат. Адамдын денесине көз чаптыра турган болсок, бир да кемчилик көрө албайбыз.

Тамактын ашказанга кириши, сиңдирилиши жана ашыкча заттардын чыгарылышы укмуштуудай система менен өз ишин улантат. Бул системаны изилдеген окумуштуулар таң калгандан башка эч нерсе айта алышкан эмес.

Адамдын мээсинде ондогон миллиард кабыл алуу борборлору бар. Бул борборлордун ар биринде эки миңге жакын синапстар бар. Өзгөчө бардык синапстар бири-бири менен тыгыз байланышта болуп, бири-бирин көзөмөл кылып турушат. Мээбиздин укмуштуудай өзгөчөлүккө ээ экендигине күбө болдуңузбу? Кайсыл органыңызга карабаңыз Улуу Жаратуучунун эмгегин көрө аласыз.

Адам жашоосунда миллиондогон галлактикалар, күндөн миллиард эсе чоң жылдыздар жөнүндө маалыматка ээ болуп, өзү туурасында толук маалыматка ээ болгонго аракет кылбай жаткандай сезилет. А чынында адамдын өзү рухий жана материалдык жашоосу биригип бир аалам болуп эсептелет.

Жаратылыш максатын жана баалуулуктарын көрө албаган адам, башка эч нерсени көрө албайт. Жашоосу максатсыз, болгондугу үчүн биринчиден өзү бактысыз болот, экинчиден айлан чөйрөсүнө да терс таасирин тийгизет.

Эгер көз уялткан ааламды көрүү үчүн көзүбүз болбогондо, жан эргиткен үндөрдү угуу үчүн кулагыбыз болбогондо, даам татуу үчүн тилибиз болбогондо, жашоонун кыйынчылыгы кандай болоору туурасында ой жүгүртүүнүн өзү коркунучтуу болмок. Демек ааламды ким жараткан болсо, адамды да ошол зат жараткан. Анткени экөөнү бири-бирине ылайыктуу жана бири-бирин толуктоочу кылып жараткан.

Ааламдын бир Жаратуучусу бар. Ал жандуу-жансыз бардык нерсени жараткан. Бизди да бул дүйнөдө сыноо үчүн жараткан. Акыретте дүйнөдө кылган ар бир ишибизге жооп беребиз. Буларга ишенбөө, булардын жок экендигин билдирбейт.

Жыйынтыктап айтканда адам бир максат үчүн жаратылган жана кылган ар бир иши үчүн жооп берет.

Бул ишенимди калыптандырган окуучу ийгиликке оңой жетет.

№4 сабак

КЫЛГАН ИШИҢЕРГЕ МААНИ

БЕРГИЛЕ

Сабактын максаты:

- Ар бир жасаган ишине анализ берүүгө үйрөнүшөт;
- План менен иштегенге көнүгүшөт;
- Ийгиликти багындырууга аракеттене билишет.

Сабактын жабдылышы:

Тексттер, ватман, маркерлер, слайддар, проектр ж.б.

Сабактын жүрүшү:

1-кадам: Мугалим окуучуларга төмөндөгүдө суроону берип, жоопторун угат:

Жашоосунда бир канча ийгиликтерге жетишкен адамдар, кылган ишине маани берип, ошол тармактын «эң мыктысы» болуш үчүн, ар бир күнүн, белгилеп алган планынын негизинде өткөргөндөр.

Кылган ишибизге маани бербей туруп жана ал үчүн мээнет кылбай туруп кандайча ийгиликке жетишмек элек?

2-кадам: Окуучулардын жоопторунан кийин мугалим бышыктайт.

Ийгилик, буюртма аркылуу келген буюм эмес. Үй-бүлөңүз канчалык бай болбосун, коомдо ата-энеңиздин аброю канчалык жогору болбосун, айлан-чөйрөңүздөгүлөрдүн мүмкүнчүлүктөрү канчалык көп болбосун, булардын баары ийгиликти даяр кылып, алдыңызга алып келе албайт. Алардын ийгилигин колдонгон гана болосуз. Бул сиз үчүн өмүр бою болбойт. Анткени бир күнү жашоонун оор-жеңилин өзүңүз жалгыз көрүүгө мажбур болосуз.

Окуучунун алдындагы ишине олуттуу көз карашта карабашынын бир канча себептери бар, алар:

- Үй-бүлөсүндөгү көйгөйлөр;
- Ден соолугунун начардыгы;
- Досторунун начардыгы, алардын таасири;
- Психикалык бузулуулары;
- Маанилүү бир окуянын таасири (жакындарынын кайтыш болушу, ашыкча кубануу, уруш-жаңжал ж.б.у.с.).

Албетте биринчиден анын көйгөйү аныкталып, аны жоюунун аракетин кылыш керек. Окуучулардын түрдүү көйгөйлөрү болушу мүмкүн.

Ишине маани бербеген окуучулардын билинбеген бир канча себептери да бар. Аларды көп угабыз. Көпчүлүк учурда алар:

- Мойнум жар бербей жатат;
- Кылгым келбей жатат;
- Китепти ачкым келбейт;
- Тапшырма аткаруу мен үчүн өлүм;
- Белгилүү бир максатым жок, чечкинсизмин деген сыяктуу шылтоолорду айтышат.

Эгер адам өмүр бою жардылыкта, шерменделикте жашагысы келбесе, анда убакытты өткөрбөй аткара турган иштерин тактап аны ишке ашыруунун аркетин кылыш керек.

3-кадам: Мугалим слайд аркылуу төмөндөгүлөрдү түшүндүрүп берет:

Эгер кылган ишиңизге көңүл бура албай көңүлкоштук кылып жаткан болсоңуз төмөндөгү сунуштарды эске алыңыз:

1-слайд.

Коомдо кийингени, чыдамдуулук менен иштегени, отуруп-турганы, сүйлөгөнү менен бизге өрнөк боло алган жана көптөгөн ийгиликтерди багындырган адамдар кездешет. Бул адамдарды терең урматтап сыйлайбыз, бирок алардын бул ийгиликтерге кандай кылып жетишкендиктерин эске албайбыз. Алар аткарган ар бир ишине маани берип, ишин жүрөктөн сүйүп аткарган адамдар. Биз алардан өрнөк ала албай койбойбуз, биз үчүн алар чыныгы өрнөк инсандар болуп калат.

2-слайд.

Чала аткарылган иштер, ал ишти аткарган адамга ыңгайсыздык туудурат. Толук аткарылган иш, ээсине мактоо жана сүйүнүч алып келет. Мына ошондуктан аткарган ар бир ишибизге маани берип, каалоо менен аткарышыбыз керек болот.

3-слайд.

Майда иш кылган болсоңуз да ага маани бериңиз. Эгер бир чогулушка кетип жаткан болсоңуз, кийген кийимиңизге маани бериңиз. Анткени бүгүнкү күндө сырткы келбетке чоң маани берилүүдө.

4-слайд.

Эч качан «мага, ушунчалыгы болот!» деп кылып жаткан ишиңизди таштап койбоңуз.

5-слайд.

Коом менен иштешүүнүн маанилүү экендигин билиңиз. Айлана чөйрөдөгү адамдарга болгон сиздин жакшы мамилеңиздин жашооңузда чоң ролу бар.

6-слайд.

Эгер учурда иштеп жаткан ишиңиз сизге жакпаса, анда өзүңүзгө жаккан иш менен алек болуңуз. Эгер сизге жакпаган ишти аткарууга мажбур болсоңуз, анда аны жактырганга жана анын жакшы жактарын көргөнгө аракет кылыңыз. Кудай адамды бир канча ишти аткара ала турган, бир канча иште ийгиликке жетише ала турган деңгээлде жараткан. Жакшы көргөн ишиңизди тез аткаруу менен ийгиликке жетише аласыз, ал эми жакпаган ишиңизде бир аз аракет кылуу менен ийгиликке жетише аласыз.

7-слайд.

Ишти жакшы көрүү менен бирге, айлана-чөйрө жана адамдарды жакшы көрүүнүн да чоң ролу бар. Кекчилдик, кызгануу, душмандык жана жек көрүү сыяктуу сезимдер, түрдүү ооруларга чалдыгуубузга, органдарбыздын иштөө системасынын бузулушуна себеп болгондой эле, жакшы сезимдер, сүйүү, жардамдашуу жана боорукердик сыяктуу жылуу сезимдер органдарыбыздын жакшы иштешине себеп болот.

Жыйынтыктап айтканда, адамдар аткарып жаткан иштеринин натыйжасында мактоого арзышат жана ийгиликке жетишишет. Мунун терси болушу да мүмкүн! Кандай адам болушуңуз кылган ишиңизге көз каранды!

Ойлонуң көрүңүз!

№5 сабак

ОКУП-ҮЙРӨНҮҮНҮ ОҢОЙЛОШТУРУҢУЗ

Сабактын максаты:

• Окуучулар өздөрүнүн кабыл алуу жөндөмдүүлүктөрүн жана стилдерин аныктай алышат;

• Окуп-үйрөнүүнү оңойлоштурууну үйрөнүшөт;

Сабактын жабдылышы:

Слайддар, проектр ж.б.

Сабактын жүрүшү:

1-кадам: Мугалимдин киришүү аңгемеси.

Ийгиликке жетүүнү каалаган окуучу үчүн, окуп-үйрөнүүнү жеңилдештирүү чоң мааниге ээ. Анткени ийгилик талыкпай окуп-үйрөнүү менен болот.

Окуп үйрөнүүнү жеңилдештирүү үчүн, аны пайдалуу кылыш үчүн түрдүү ыкмалар, методдор пайда болгон.

Маалыматты үйрөнүү, эске тутуу жана аны эстөө үчүн негизинен үч сезүү органы колдонулат: Көрүү, угуу жана кармоо. Адамдын бул сезүү органдарын колдонуудагы айырмачылык маалыматты үйрөнүүдөгү айырмачылыктарды жаратат. Бул үч органдын бири-биринен өзгөчөлөнгөн кызматтары бар. Сиз кайсыл сезүү органы басымдуу колдонооруңузду аныктасаңыз, анда сизде начар өнүккөн сезүү органдарыңыздын үстүнөн иштөө сиз үчүн оңой болот. Оңой үйрөнүүнүн тепкичтерин билүү жана аны ишке ашыруу сиз үчүн маанилүү.

Алар:

1. Эрте жатып, эрте туруу;
2. Окуп-үйрөнүүнү жүрөктөн каалоо;
3. Максат коюу;
4. Максатка ылайык план түзүү;
5. Сабакта мугалимдин айткан маалыматтарын уга билүү;
6. Конспект кылуу;
7. Көйгөйдү чечүүнүн жолун билүү;
8. Түшүнүү менен ылдам окуу;
9. Кайталоо;
10. Сабакка көңүл коюу;
11. Аткарылган иштерди жана маалыматтарды анализдөө.

Ишти аткаруунун жолун жакшы билген жана ишти көңүл коюу менен аткарган окуучу ийгиликтүү болот.

Бир окуучунун маалыматты жакшы кабыл алуусу анын жазуусуна, окуусуна, ойлонуусуна, класстагы тартышууга, адамдык сапаттарына көз каранды.

Бир адам:

- ❖ 1% даам татуу,
- ❖ 1.5% кармап көрүү;
- ❖ 3.5% жыттоо;
- ❖ 11% угуу;
- ❖ 83% көрүү аркылуу үйрөнгөндүгү туурасында кабарыңыз барбы?

Бир адам:

- ❖ Окугандарынын 10%;
- ❖ Уккандарынын 20%;
- ❖ Көргөндөрүнүн 30%;
- ❖ Бир эле учурда көрүп жана уккандарынын 50%;
- ❖ Айтып бергендеринин 80%;
- ❖ Кыймыл аракет менен айтып бергендеринин 90% эстей тургандыгы

туурасында маалыматыңыз барбы?

Пайдалуу жана оңой билим алуу үчүн күнүмдүк жашоо образыңызга көзөмөл жүргүзүңүз.

2-кадам: Окуучуларга төмөндөгүдөй суроолор берилет.

Кандай жолдор менен үйрөнөсүз? Бул жааттагы кемчиликтериңизди канчалык деңгээлде билесиз? Кемчиликтериңизди жоюу үчүн кандай иш аракеттерди кыласыз? Алгач бул суроолого жооп берип, өзүңүзгө өзүңүз көзөмөл жүргүзүңүз.

3-кадам: Окуучуларга төмөндөгүдөй тест слайд аркылуу көрсөтүлөт. Кагазга өз жоопторун белгилешет.

Өзүңүзгө көзөмөл жүргүзүү үчүн тест:

1. Күнүмдүк жана апталык план түзүп ага моюн сунасызбы?
Ооба/ кээ бирде/ жок
2. Сабак окуу үчүн атайын убакыт бөлөсүзбү жана ага моюн сунасызбы?
Ооба/ кээ бирде/ жок
3. Тартиби менен иш кыласызбы?
Ооба/кээ бирде/ жок
4. Бир апталык иш аракеттериңизди анализдейсизби?
Ооба/ кээ бирде/ жок
5. Алган конспектиңизди таштап койбостон, тартиби менен коёсузбу?
Ооба/ кээ бирде/ жок
6. Тест менен иштөөдө, кандайдыр бир метод колдоносубу?
Ооба/ кээ бирде/ жок
7. Окуу үчүн эң пайдалуу убактыңызды сабак окууга бөлөсүзбү?
Ооба/ кээ бирде/ жок
8. Бүгүн туура эмес пайдаланган убактыңызды аныктап, экинчи күнү аны кайталабоого аракет кыласызбы?
Ооба/ кээ бирде/ жок
9. Ар бир сабакты аткаруунун методун билесизби?
Ооба/кээ бирде/ жок
10. Сабакка тоскоол болгон нерселердин тизмесин аныктадыңызбы?
Ооба/кээ бирде/ жок
11. Жазып жаткан учуруңузда мугалимдин айтканын укпай каласызбы?
Ооба/кээ бирде/ жок
12. Сабакка даярданып келесизби?
Ооба/кээ бирде/ жок
13. Тапшырма аткаруудан мурун, оюңузда тапшырманы аткаруунун методун жандандырасызбы?

Ооба/кээ бирде/ жок

14. Сиз үчүн өздөштүрүү кыйын болгон сабактарга, көңүл коюп кошумча сабак аласызбы?

Ооба/ кээ бирде/жок

15. Сейилдөө, ойноо, дем алуу үчүн бөлгөн убакыттарыңызды пландаштырасызбы?

Ооба/ кээ бирде/жок

16. Сабакка активдүү катышасызбы?

Ооба/кээ бирде/ жок

Эскертүү. Ийгиликке жетүү үчүн «кээ бирде» жана «жок» деген жоопторуңузду «ооба» деген жоопко айландырганга аракет кылыңыз! Сабакка көңүл буруу жана окуп үйрөнүү маселесинде кемчиликтериңизди көрдүңүз. Кыска убакыттын ичинде кемчиликтериңизди жоюуга аракеттениңиз.

4-кадам: Слайддын жардамы менен түшүндүрөт.

1-слайд.

Унутпаңыз:

- ✓ Сабакка өз убагында кириңиз;
- ✓ Сабакка керектүү окуу куралдарын колдонуңуз;
- ✓ Даяр болуңуз;
- ✓ Сабакка кунт коюңуз;
- ✓ Темага байланышкан суроолорду бериңиз;
- ✓ Тапшырмаларды өз убагында жана толук аткарыңыз;
- ✓ Жаңы маалыматтарга ээ болуңуз;
- ✓ Тартиптүү жашоо образына ээ болуңуз;
- ✓ Эрежелерге баш ийиңиз;
- ✓ Тартиптүү болуңуз;
- ✓ Досторуңуз жакшы болсун;
- ✓ Ар дайым окуңуз;
- ✓ Ийгиликке жетишесиз!

2-слайд.

Кабыл алуу жөндөмдүүлүгүңүздү аныктаңыз:

Кабыл алуу стилдери негизинен үч түргө бөлүнөт:

1. Көрүү;
2. Угуу;
3. Кармап көрүү же аткарып көрүү.

Кабыл алууда ар бир адамдын жөндөмдүүлүгүнө жараша стили болот. Адамда көрүү, угуу жана кармап көрүү стилдеринин бири басымдуу кылат. Бирок оңой жана тез кабыл алууда бул үч стилди айкалыштырыш керек.

3-слайд.

Кабыл алуу стилдеринин өзгөчөлүктөрү:

Көрүү сезими басымдуулук кылган окуучулардын өзгөчөлүктөрү:

1. Айлана-чөйрөнү көрүү аркылуу таанып билет;

2. Сүйлөшүү жана кыймыл аракет кылууга караганда көзөмөл жүргүзүүнү жактырат;

3. Сүрөттөр менен иштөөнү жактырат;
4. Сөз менен айтылган нерселерди кабыл алууда кыйналат;
5. Жаңы тема өтүүнү жактырышат;
6. Көп кыялданышат;
7. Логикага караганда, сезимдерине моюн сунушат;
8. Чар жайыттык менен күнөөлөнүшөт;
9. Терс ойлонууну жакшы көрүшөт;
10. План түзүүнү жактырышат.

4-слайд.

Угуу сезими басымдуулук кылган окуучулардын өзгөчөлүктөрү:

1. Айлана-чөйрөнү сөз жана үндөр менен таанууга аракет кылышат;
2. Окугандарын өз алдынча жай үн менен кайталашат;
3. Иш кылып жатып өздөрү менен өздөрү сүйлөшүшөт;
4. Бир нерсеге көңүлү тез бурулат;
5. Окуп же көрүп үйрөнүүгө караганда, угуп үйрөнгөндү жактырышат;
6. Адамдын атын эсинде жакшы сакташат;
7. Музыка угууну жактырышат;
8. Коңур үндүү болушат;
9. Жаттоого шыктуу.

5-слайд.

Кармап көрүү аркылуу кабыл алган окуучулардын өзгөчөлүктөрү:

1. Окуудан тез тажашат;
2. Сүйлөшүп жатып нерселерди кармап көрүүнү каалашат;
3. Сүйлөп жатып колун көп кыймылдатышат;
4. Сейилдөөнү жактырышат;
5. Окуп жатып ручка же болбосо башка нерсени колунда ойнотууну жактырышат;
6. Узак убакыт иштей алышат, сабак окуй алышат;
7. Маданий иш чараларга активдүү катышышат;
8. Сабактан сырткаркы иш чараларга кызыгышат;
9. Өзгөчөлөнүп турууну жактырышат.

4-кадам: Окуучуларга слайддан тест көрсөтүлөт. Кагазга белгилешет.

Бул тест кабыл алуу жөндөмдүүлүгүңүздү аныктоого жардам берет:

Төмөндөгү суроолорду окуп, сизге ыңгайлуу болгон жоопту белгилеңиз. Тесттин аягында белгиленген жооптордун жыйынтыгы бар, бирок тестти бүтүрбөй туруп жыйынтыкка көз салбаңыз.

1. Сиздин оюңузча жаңы нерсени үйрөнүүнүн эң оңой жолу кайсы?

- а) бирөө маалыматты айтып берсе, аны кунт коюп угуу.
- б) темага байланышкан фильм же болбосо көрсөтмө курал көрүү.
- в) аткарып көрүү.

2. Дүкөнгө бара турган болсоңуз эмне кыласыз?

- а) ала турган нерселердин тизмесин түзүп алам.

- б) дүкөндү айланып жүргөн учурда ала турган нерселерим белгилүү болот.
- в) эсеме сактап койгон тизме аркылуу керектүү нерселерими алам.

3. Көйгөйлөрүңүздү кандай чечесиз?

а) жеке өзүм же болбосо бир досумун жардамы менен.

б) көйгөй чечүүнүн жолдоруна байланышкан китеп же болбосо маалыматтарды окуп.

в) жалгыз сейилдөө менен.

4. Класста окуган маалыматтарыңыз көбүнчө кандай учурда эске сактап каласыз?

а) жазбай кунт коюп угуп турсам.

б) алдыңкы партага отуруп мугалимге көңүл коюп турсам.

в) конспект кылганымда.

5. Сизге жаккан кинонун эмнесин эске сактап каласыз?

а) үндөр, музыкаларын.

б) эффекттерин, кийимдерин.

в) кинодон алган таасирлер (ыйлоо, кайгы, күлкү).

6. Телефондун номерин, эгер жазганга мүмкүнчүлүгүңүз жок болсо, кандай эске тутуп каласыз?

а) номерди бир канча жолу кайталайм.

б) сандарды оюмда кайталайм.

в) сөзсүз жазышым керек.

7. Концентрацияңызды бузган нерсе эмне?

а) сырттан келген үндөр.

б) адамдардын кыймыл аракеттери, көз караштары, кылык жоруктары.

в) мен отурган жайдын абалы, жылуулугу.

8. Кандай китептерди окуганды жакшы көрөсүз?

а) диолог ирээтинде жазылган китептерди.

б) кыялданууму өркүндөтө турган китептерди.

в) кыймыл аракет менен коштолгон окуяларды.

9. Чет тилди кандай жол менен тез үйрөнөсүз?

а) кассета, дисктердин жардамы менен.

б) китептер аркылуу, жазуу менен.

в) сабакка же курска катышуу менен.

10. Бир нерсени кандай жол менен эске түшүрөсүз?

а) сөздөрдү ичимден кайталоо менен эске түшүрөм.

б) айтылган нерсени көрүүгө аракет кылам.

в) айтылган сөздүн мага кандай таасир бергендигин эске түшүргөнгө аракет кылам.

11. Таанышкан адамдарыңызды кандай кылып эске түшүрөсүз?

а) аты аркылуу.

б) жүзүн көрүп.

в) ага тиешелүү мүнөздөр, кылык жоруктары аркылуу.

12. Жаңылмачтарды адашпай айтуу үчүн эмне кыласыз?

а) үн чыгарып кайталайм.

б) сөздү мээмде жандандырганга аракет кылам.

в) сөздөрдү түрдүү кылып жазып көрөм.

13. Көбүнчө кандай кийимдерди киесиз?

А) кийим тандабай колума тийгенин кие берем.

Б) тыкан, өзгөчө жана жарашыктуу кийингенге маани берем жана бул үчүн атайын убакыт бөлүүгө даярмын.

В) кең кийимдерди кийгенди жактырам.

Тесттин жыйынтыгы:

а) Угуу

б) Көрүү

в) Кармап көрүү аркылуу кабыл алуу.

Сиз басымдуу кайсыл вариантты белгиледиңиз, ошого карап кабыл алуу жөндөмдүүлүгүңүздү аныктаңыз. Кайсыл вариантты көбүрөөк белгилеген болсоңуз, кабыл алууда ошол стиль сизде басымдуулук кылат.

Кабыл алууда сизде кайсыл түр басымдуулук кылса, аны дагы да өнүктүрүүгө аракет кылыңыз. Калган кабыл алуунун түрлөрүн да өнүктүрүп, угуу, көрүү жана кармап көрүү түрлөрүн бири-бирине байланыштырыңыз.

Кабыл алуунун бир түрү жетиштүү эмес. Кабыл алуунун үч түрүн бири-бирине жакындаштырыңыз. Мына ошондо окуп үйрөнүүңүз оңой жана тез болот. Окуп үйрөнүү сиз үчүн маанилүү болгон болсо, анын методдорун билүү да маанилүү.

Алгач кабыл алуу жөндөмдүүлүгүңүздү аныктаңыз, андан кийин кабыл алуунун угуу, көрүү жана кармап көрүү түрлөрүн бири-бири менен айкалыштырып, кемчиликтериңизди жойгонго аракет кылыңыз.

Аткаруу оңой...

Аракет кылыңыз..

№6 сабак

АЛДЫГА КОЙГОН МАКСАТЫҢЫЗ ЧОҢ БОЛСУН!

Сабактын максаты:

- Окуучулар келечекке максат коюуну үйрөнүшөт;
- Максаттын туура коюлушу ийгиликке жетүүнүн өбөлгөсү экендигин билишет;
- Окуяларды окуп талдай алышат.

Сабактын жабдылышы:

Тексттер, слайддар, проектр ж.б.

Сабактын жүрүшү:

1-кадам: Мугалим окуучуларга текст таратып, окууга көрсөтмө берет.

Менин эки көзү азиз окуучум бар эле. Байкашымча ал жашоодон абдан кыйналчу. Бирок анын жашоого болгон позитивдүү көз карашын, чечкиндүүлүгүн көрүп өзүм да таң калчумун.

Бир күнү үйүмө конокко келгенде ага:

- Аябай көп окуйсун, өзүңү анчалык кыйнаба, орто окусаң да өзүңүн милдетиңди аткарган болосун, - деген сунушумду айттым.

- Мен андай ойлобойм, агай. Алдыма чоң максат койгонмун, ал максатым мени дагы да көп окуганга мажбур кылат. Максатыма жетиш үчүн көзү көргөн окуучулардан да көп окушум керек, - деди.

- Ал кандай максат болду экен? - деп сурадым.

- Өз укугумду өзүм коргоо үчүн, өзүмдү өзүм колдоо үчүн, укукчу болгум келет. Менин бул максатым, жашоомду жаңыдан баштоомо себепчи болду. Максатыма жетүү үчүн, пландуу, туруктуу, чыдамдуулук менен окушум керек.

2-кадам: Мугалим текстти жыйынтыктайт. Максатты кантип коюу керек экендиги жөнүндө слайд аркылуу түшүндүрүп берет.

1-слайд.

Ар бир окуучу алгач өзүнө: «Алдыма кандай максат койдум? Максатыма жетүү үчүн эмнелерди кылып жатам?» деген суроолорду бериши керек.

Максат коюу үчүн эмне кылуу керек?

- Жөндөмдүүлүктөрүңүздү тааныңыз;
- Кызыккан багытыңызды белгилеңиз;
- Жакшы көргөн кесибиңиздин руханий жана материалдык жактан сизди канааттандыра ала тургандыгына ишениңиз;
- Кесибиңизге байланышкан иш таба алууңузду, же таба албай тургандыгыңызды аныктаңыз.

Эгер максат туура коюлган болсо, көйгөйдүн бир бөлүгү чечилди десек болот, андан кийин пландуу иш алып барышыңызга туура келет.

2-слайд.

Кээ бир окуучулар алдына максат коюп, чыдамсыздыктын жана жалкоолуктун айынан ага жете алышпай калышат.

Алар:

- «Окушум керек экенин билем, бирок окуй албай жатам»;
- «Окуйм деп китепти ачам бирок, эч каалоом болбойт»;
- «Китепти ачып сабак аткаруу, мен үчүн өлүм»;
- «Ата-энем оку деп мажбурлабаса, эч окубайм» - дешет.

3-слайд.

Албетте бул шылтоолордун бир канча себептери бар. Алар:

- Ден соолуктун начардыгы;
- Психикалык бузулуулар;
- Болгон бир окуянын таасири;
- Курбу досторунун начардыгы, алардын таасири;
- Мектебин, классын же мугалимин сүйбөгөндүктөн;
- Туруктуу окууга үйрөнгөн эмес;
- Ийгиликке жетпей калуу коркунучу бар;
- Жол көрсөткөн адамдын болбогондугунан.

Ушул сыяктуу себептерден улам өзүн-өзү максатсыз, жөндөмсүз сезген окуучулар, тез арада бул кемчиликтерди жоюп, алдына чоң максат коюш керек.

Бирок, тилекке каршы жалкоолонуп окубаган көпчүлүк окуучулар кандайдыр бир орчундуу себептери болбогондор.

Окууда кыйналган же болбосо жалкоолугунун айынан окугусу келбеген окуучулар, бир же эки досу менен сабактарга даярдануу үчүн, бир күндүк же болбосо бир жумалык окуу планын түзүп алып, ошонун негизинде сабактарга даярданса болот. Анткени биргеликте окуу ийгиликке алып келет.

Бүгүнкү күндө ийгиликке жетишүүдөн башка жол жок! Ийгиликке жетишпей калсаң сага эч ким көңүл айтпай турган бир доордо жашап жаткандыгыбызды түшүнүшүбүз керек. Башка бирөөнүн ийгилиги менен сыймыктанып, ага жашырынуу пайдасыз.

3-кадам: Окуучуларга төмөндөгүдөй текст таркатылып, окууга көсөтмө берилет.

Эне-бала үйү жоктугуна байланыштуу, үй курууну максат кылышат.

Эне:

-Уулум, үйүбүздү бир бөлмөлүү кылып, топурактан куралы. Бир бөлмөлүү үйдүн түйшүгү аз болот, акча да аз сарпталат, - дейт.

Уулу буга макул болбой:

- Апа, бир жылга гана жете турган, бир бөлмөлүү үй курууну ойлонбой, бир аз түйшүктүү болсо да таштан эки бөлмөлүү үй куралы. Анткени, түйшүгү көп болгон иштин мөмөсү (пайдасы) да көп болот, - дейт.

Жыйынтыктоо: Оор түйшүк менен таштан үй курушат, бирок бир өмүргө чыдай турган үй курушат.

Сөз аягы: адам, жашоодо эркин туруп кул болбош үчүн, өз укугун коргой билиш үчүн, жашоонун кыйынчылыгын көрбөш үчүн жана кор болбош үчүн алдына чоң максат коюп, эмгек кылуудан башка ийгиликке жетишүүнүн мүмкүн эмес экенин түшүнүш керек.

№7 сабак

ИЙГИЛИККЕ ӨЖӨРЛҮК МЕНЕН УМТУЛУҢУЗ

Сабактын максаты:

- Окуучулар ийгиликке жетүү тууралуу билишет;
- Өжөрлүк сапат жөнүндө түшүнүккө ээ болушат;
- Ийгиликке жетүү үчүн өжөрлүк менен умтулуш керек экендигин үйрөнүшөт.

Сабактын жабдылышы:

Слайддар, проектр ж.б.

Сабактын жүрүшү:

1-кадам: Мугалим окуучуларга төмөндөгүдөй текстти таркатып, окуу көрсөтмө берет же көрктүү окуп берет. Суроолорду берип, жооп алат.

Эскерүү

Педагогикалык факультетте окуган окуучум бар эле. Бир күнү сабак учурунда:

- Агай, чоң ийгиликтерди багындырган, кесибин жакшы билген улуу инсандардын бизден айырмачылыктары барбы? - деп суроо узатып калды.

Мен да камырабастан:

- Ооба, деп жооп бердим.

- Кандай айырмачылыктар? - деди.

- Алардын, жашоосунда туруктуу максаты бар. Максатына жетиш үчүн, ар бир ишин пландуу жана системалуу аткарышат, тынымсыз эмгек кылышат.

- Бул нерселер менин колуман келбейби?

- Албетте келет! - деп айттым.

Үн чыгарбай калды.

Ошол күндөн баштап тынымсыз эмгек кылуунун натыйжасында, факультеттин эң алдыңкы студенти болду. Чоң ийгиликтер менен окуусун аяктады. Факультеттин бүтүрөөрү менен, аспирантурага окуй баштады. Кудай кааласа келечектин улуу илимпозу болушуна ишенем.

Ийгиликтин сыры, каалоо, ишеним, пландуу жана системалуу түрдө тынымсыз эмгек кылууда жатат...

1-кадам: Мугалим слайддын жардамы менен теманы бышыктайт. Ийгиликке жетүүнүн сырларын баяндап бере.

1-слайд.

Азыркы учурда адам жалгыз өзү бир максатты көздөбөй калды. Бир максатка умтулган адамдардын саны өтө эле көп. Булардын арасынан максатка чыдамдуу, сабырдуу жана бул жаатта тынымсыз эмгек кылганы гана жетип, калгандар ийгиликсиздикке учурап, максаттарын орундата алышпай калат.

Коомдун жана иш чөйрөсүнүн бара-бара татаалдашуусу, адамдардын ийгиликке жетишүүсүн бир кыйла оордоштурду. Мына ошондуктан акыркы учурларда ИЙГИЛИКке жетүүнүн сырларын баяндаган чыгармалар жазыла баштады.

Бүгүнкү күндө ийгиликсиздик мурунку доорго салыштырмалуу бир кыйла көйгөйлөрдү жаратууда.

Мурдагы жылдары ийгиликсиздикке дуушар болгон адамга коом тарабынан колдоо көрсөтүлүп, айлана- чөйрөсүндөгү адамдар жардам берген болсо, азыркы

учурда ийгиликсиздикке учураган адамга коом жардам бербей калды, жөлөк-таяк болбой калды. Бул абал ар бир адамдын ийгиликтен башка жолу болбогондугун айгинелеп турат.

2-слайд.

Ийгиликтин сырлары:

➤ Алгач ийгиликке жетишиңизге ишениңиз. «Ийгиликке жетишем» деп айтууңуз эң маанилүү баскыч болуп эсептелет. Эгер бул ишенимди калыптандырган болсоңуз, сиз үчүн калган баскычтар оңой болот;

➤ Ийгиликке жетүүгө чечкиндүүлүк жана чыдамдуулук менен умтулуңуз. Каалоо менен башталган иш, чечкиндүүлүк менен уланып, чыдамдуулук менен аяктайт;

➤ Пландуу иш алып баруу ийгиликтин эң маанилүү баскычы. Эгер иштериңизди белгилүү бир пландын негизинде аткара турган болсоңуз, ийгиликке жетүү сиз үчүн оңой болот. Плансыз ийгиликке жетишкендер болгон эмес;

➤ Баштаган ишиңизди жарым жолдо таштабаңыз. Ийгиликсиздиктин себептеринин бири, баштаган ишти чыдамсыздыктын себебинен жарым жолдо таштап коюуда. Сабыр ийгиликтин негизги баскычтарынын бири болуп эсептелет;

➤ Жаркын келечек бош отурган адамга таандык эмес. Ошондуктан тынымсыз эмгек кылууга жоопкерчиликтүүсүз;

➤ Бош убакыт, жанды кыйнайт. Анын дарысы эмгек кылуу;

➤ Улуу инсандар, улуу инсан болууна каалагандардын арасынан чыгат;

➤ Ийгиликсиздик, тажрыйбаны арттырат. Ийгиликсиздик болбой туруп ийгилик жаралбайт;

➤ Ийгиликке умтулууда, башка бирөөнү өрнөк алыңыз. Бирок аны туурабаңыз. Өзүңүз идеячыл болуңуз;

➤ Уйкучулуктан кутулуңуз;

➤ Ишиңизге тоскоол болгон досторуңуздан узак туруңуз. Дос тоскоолдук жаратуучу эмес, дем берүүчү болушу керек;

➤ Ийгилик жолунда үй-бүлөңүздүн ролу чоң. Үй-бүлөңүз менен жакшы мамиледе болуңуз;

➤ Ар бир адамдын табиятында улуу күч бар. Ошол күчтү колдонууну билиңиз;

➤ Бүгүнкү күндүн ишин эртеңкиге таштабаңыз. Анткени эртеңки күндүн да өзүнө тиешелүү иштери болот;

➤ Ден соолугуңузду бекем сактаңыз. (Анткени биринчи байлык ден соолук);

➤ Керексиз кыжаалатчылыктан узак болуңуз. Сизди ачууланткан окуя, ачууланганга татыктуубу же тескерисинчеби? Жакшылап ойлонуп көрүңүз;

➤ Стресс абалына түшкөнүңүздө, сейилге чыгып дем алыңыз. Эң жакшысы тазаланып, Кудайга ибадат кылуу;

➤ Алдыңызга кандайдыр бир максат коюңуз. Иштериңизди максатыңызга ылайык пландаштырыңыз. Пландаштырган иштериңизди өз убагында аткарыңыз. Начар план, плансыздыктан жакшыраак, экендигин унутпаңыз;

➤ Жөндөмдүүлүгүңүзгө жараша өзүңүзгө бир тармак тандаңыз. Бул тармакты тереңдештирип изилдеңиз. Бир учурда көп иштин аткарууга аракет кылган адам, эч

нерсеге жетише албайт. Бир ишти тереңдетип изилдеген адам, көп нерсеге жетише алат;

➤ Ар күнү кечкурун күнүмдүк аткарган иштериңизди анализдеп, планыңыз менен салыштырыңыз. Ал күндүн ишин бүтүрбөй уктабаңыз;

➤ Унутпаңыз, ийгиликке жетүүнү каалаган адам үчүн бардык убакыт жана шарт ыңгайлуу. Ыңгайлуу шарт жана убакыт издеп алтындай болгон убактыңызды коротпоңуз;

➤ Аткара турган иштериңизди бир канча бөлүктөргө бөлүңүз. Оңойдон кыйынга карай бет алыңыз;

➤ Тоскоолдуктарды, кыйынчылыктарды чыдамдуулук менен жеңгенге аракет кылыңыз. Чоң ийгиликтер, түрдүү тоскоолдуктардан кийин багынган.

Ийгиликке жетүүнүн оңой жолу жок, атайын буюртма менен да келбейт.

Ийгилик күчтүү ишеним менен башталып, чыдамдуулук жана чечкиндүүлүк менен уланат да, ага жетүү менен аяктабайт.

Ийгиликти жетиштүү көрүү, ийгиликсиздикти жаратат...

Эсиңизден чыгарбаңыз...

Соңку сөз

Каалаңыз... каалоо сезимин берген Жаратуучу, каалаганга каалаганын да берет.

Унутпаңыз, ыйлабаган бала ачка калат.

№8 сабак

УБАКЫТТЫ МАКСАТЫҢЫЗГА ЫЛАЙЫК КОЛДОНУҢУЗ

Сабактын максаты:

- Окуучулар убакыт менен максаттын байланышын түшүнө алышат;
- Убакытты туура пайдаланууну үйрөнүшөт;

Сабактын жабдылышы:

Слайддар, проект ж.б.

Сабактын жүрүшү:

1-кадам: Мугалим слайд аркылуу теманы түшүндүрөт.

1-слайд.

Убакытты пландаштыра албоо жана аны туура колдоно албоо, бүгүнкү күндө бир гана окуучулардын эмес көптөгөн инсандардын негизги көйгөйү.

Ар бир күнүбүздү пландаштыруу жана аны максатыбызга ылайык колдонуу, негизги милдетибиз болуп калды. Андай кыла албасак ийгиликти элестетүү кыйын.

Улуу инсандардын өмүр таржымалына көз жүгүрткөн болсок, убакытты чөлдөгү суудай колдонушкандыгына жана ошонун натыйжасында көптөгөн ийгиликтерге жетишкендигине күбө болобуз.

2-слайд.

Жарык дүйнөгө келген ар бир адам бирдей убакыт өлчөмүнө ээ. Ар бирибиздин бир күндө 24 саатыбыз, бир жылда 365 күнүбүз бар. Убакыт менен жарышып, ийгиликке жетишкендер, убакытты эң туура жана максатына ылайык колдонгондор болгондугуна күбөбүз. Анткени убакыт суудай агат, аны артка кайтаруу же токтотуу мүмкүн эмес. Убакытты колдонсок да колдонбосок да, туура пайдалансак да пайдаланбасак да өтө берет. Мына ошондуктан убакыт менен тең күрөшүшүбүз керек. Анткени ийгиликтин биринчи шарты, суудай аккан убакытты туура пайдалануу.

3-слайд.

Маанилүү бир эскертүү:

- Убакытты көзөмөл кылуу, бул жашоону көзөмөл кылуу менен барабар. Андыктан убактыңызды көзөмөл кылыңыз;
- Окуунун эң жакшы усулу: окуу, кайталоо жана угуу. Ушул негизги убактыңызды пландаштырыңыз;
- Убакытка, сизге жаман адаттарды үйрөтүп жакшы адаттарыңызды жок кылуусуна мүмкүнчүлүк бербейиз;
- Ар бир иш өз убагында бүтүш керектигин эсиңизге түйүп алыңыз;
- Убакытты бөлүштүрүүдө телевизордон узак туруңуз же болбосо сизге пайдалуу болгон программаларды көрүңүз;
- Телефондо көп сүйлөшүүнү токтотуңуз. Башка бирөөнүн убактысын сыйлагандай эле, өзүңүздүкүн да сыйлаңыз;
- Бош убактыңызды китеп окуу менен же болбосо өтүлгөн теманы кайталоо менен өткөрүңүз;

➤ Убакытты жемиштүү колдонуу үчүн пайдасыз өткөргөн күндөрүңүздүн зыянын билиңиз;

➤ Кечээги күндүн артта калгандыгын, эртеңки күндүн келе электигин, ишиңизди бүгүн башташыңыз керектигин билиңиз;

➤ Ар күнү кылган иштериңизди анализ кылып, өзүңүздү суракка алыңыз;

4-слайд.

Убакыттын тардыгын айтпаган адам жок болсо керек. Ар дайым ушул шылтоо менен иштер кечендетилет, же болбосо унутулуп калат. Канчалаган адамдар бул шылтоо менен, өзүнүн артынан из калтыра албай бул дүйнөдөн өтүп кетишкен. Азыр алар биз менен эмес. Канчалаган жөндөмдүүлүктөр бул шылтоонун тебелендисинде калды. Колубузга барак менен ручканы алып бир канча күнүбүздөгү, баскан турган ар бир кыймыл аракетин бизди жаза турган болсок бул шылтоонун чын экендигине күбө болобуз. Дагы деле «Убакыт тар! Убакыт тез өтүп жатат!» - деп айтабыз. Убактысын туура колдонуп жатам деген адам да бир канча күнүнө жогорудагы негизде көзөмөл жүргүзө турган болсо, ар күнү бир канча саатынын бош кеткендигине күбө болот. Бир күндө 2 сааты бош кеткен адам, бир жылда 700дөн ашуун саатын пайдасыз колдонгон болот. Эртеден кечке телевизордон пайдасыз программаларды көргөн адамдын пайдасыз кеткен убакытын эсептеп болбосо керек. Тарыхта кыска өмүрүнүн ичинде таң калычтуу иштерди аткарган, укмуштуудай эмгектерди калтырып кеткен инсандар жашап өткөн. Мына ошолордун да биз сыяктуу бир жылда 365 күнү, бир күндө 24 сааты болгон, ашыкча болгон эмес. Убакытты туура пайдалангандарды аткарыла турган иштин көптүгү коркутпайт. Төрт баласы болгон Америкалык жазуучу Холмес, күнүмдүк турмушундагы үй иштеринин көптүгүнө карабай, жүздөн ашуун илимий макала жана 17 китеп жазууга жетишкен. Холмес бул ийгилигин эки сөз менен ачыктайт:

«Иштерими пландуу жана тартиптүү аткарам. Убактымы туура пайдаланууну эрте жаштан үйрөндүм. Үй иштерин белгилүү бир убакта кылгандыктан, жазууну да ушуга ылайыкташтырып пландашырдым».

5-слайд.

Убакытты пайдаланууну жолдору:

Убакыт кайтарууга мүмкүн болбогон бир агым. Сиз аны башкара албасаңыз, ал сизди башкарат.

Убакытты пайдасына колдонбогон адамдар, убакыт тарабынан колдонула баштайт. Убакытты эң баалуу нерсеге айландыруу да мүмкүн, эң коркунучтуу куралга айландырууга да мүмкүн.

Төмөндөгүлөрдү ишке ашырып көрүңүз:

1. Бөлмөңүзгө эки плакат асыңыз. Бирин эрте менен, экинчисин кеч окуңуз. Эрте менен «Бүгүн эмне кылам?» деген жазууну окубай үйдөн чыкпаңыз. Кеч болсо, «Бүгүн эмне кылдым?» деген суроого жооп бербей уктабаңыз;

2. Унутпаңыз, күндөрдүн кадырын билбеген адамдын жылдары тез өтөт;

3. Бир ишти кечендетүүнүн шылтоосу болгон «эртең» деген сөздү календардан чыгарып салыңыз. Анткени кечендетүү тарыхта көп өкүнүүлөргө дуушар кылган. Ал жалкоолордун жана айлакерлердин бекинүүчү шылтоосу;

4. Жашоодо ийгиликке жетишкен инсандардан өрнөк алыңыз. Бүгүнкү ишти эртеңкиге калтырбаңыз;

5. Аткарыла турган иштерди белгилүү бир убакыттын ичинде бүтүргөндү жана аткаруунун планын түзүүнү адат кылыңыз. Мына ошондо эң кыйын иштер да жеңилдешет;

6. Жолугушууларга кечикпей өз убагында барыңыз. Өз убактыңызды пайдасыз коротконго акыңыз болбогондой эле, башка бирөөнүн убактысын коротконго да акыңыз жок. Күтүп жаткан адам, кечигип жаткан адамдын кемчиликтерин гана ойлогондугун унутпаңыз!

7. Дүйнөдө эң жаман уурулук, кайтарууга болбогон убакыт уурулугу;

8. Жашоонун кыскалыгын айтып арызданбай, ар бир күндү туура пайдаланып жашоону ойлонуңуз;

9. «Жетишээрлик убактым жок!» деп арызданбаңыз. Таң калычтуу китептерди жана башка иштерди аткарган Исхак Раззаков, Ибн Сина, Алыкул Осмонов, Эйнштейндин да сиздей эле бир күндө 24 сааты болгон;

10. Эскертүү: «Бош убакыт» деген нерсе жок!

11. Чарчадым деп отуруп алуунун же жатып алуунун кажети жок. Анткени ар бир иш мээбиздин түрдүү бөлүктөрү тарабынан ишке ашырылат. Мына ошондуктан бир иштен мээбиздин бир бөлүгү чарчаса, экинчи бөлүгү чарчабайт. Экинчи ишке өтсөк мээбиздин экинчи бөлүгү иштеп, биринчи бөлүгү эс алат;

12. Көп уктагандан узак болуңуз;

13. Убакытты акчадан кымбат коюңуз. Анткени убакыт акчаны табат. Жок кылынган акчаны кайра кайтарууга болот, бирок жок кылынган убакытты кайтаруу мүмкүн эмес;

14. Канчалаган адамдар аз бирок кадырлуу жашашат, канчалаган адамдар көп бирок пайдасыз жашашат. Сиз биринчилердин катарында болуңуз;

15. Тамак-аш жеген чагыбызда биздин денебиз рахат алат, тамактан пайда алган болобуз. Убакыт да мына ошондой секунддарды, мүнөттөрдү, сааттарды, күндөрдү, апталарды, жылдарды туура пайдалансак андан рахат алабыз. Өтүшүн каалабайбыз;

16. Убакытты өлтүрбөсөңүз, убакыт сизди өлтүрөт;

17. Жашооңузду (күнүмдүк, апталык, ай жана жылдык) пландаштырып аткара турган иштериңизди бөлүштүрүңүз. Анткени пландуу жашоо адам өмүрүн жемиштүү кылат. Маданияттын өнүгүү шарттарын изилдеген социологдор өнүккөн өлкөлөр менен өнүкпөгөн өлкөлөрдүн ортосундагы эң негизги айырмачылыктардын бири «убакыт түшүнүгү» экендигин аныкташкан;

18. Эртеңки күнүңүздү бүгүнкү күнүңүздөн абзел көрбөңүз. Анткени сиз бүгүн ушул мүнөттө жашап жатасыз;

19. Эртең артта кала турган өмүрдүн алгачкы күнү экендигин унутпаңыз!

20. Сабактан тышкаркы убакыттарыңызда коомго пайда келтире турган иштер менен алек болуңуз. Ата-энеге жардам берүү коомго жардам берүү болуп эсептелет.

Негизгиси ар күнү бизге берилген 24 саатты туура пайдалануу. Мына ушул сааттын ичинде кичине иштерден тартып, тарыхта из кала турган иштерге чейин

ишке ашат. Маанилүүсү берилген убакытты пландуу жана тартиптүү аткарсак, өзүбүздү таң калтыра турган иштерди аткарганга жетишебиз.

2-кадам: Окуучуларга текст таркатылып, окууга көсөтмө берилет. Класста талкуу уюштурулат.

Мугалим класска кирип, окуучуларга «Бүгүн, убакытты пайдалануу туурасында сынак кылабыз» - деп айтты. Мугалим партасына жакындашып, партанын астынан бир чака алды. Анын аркасынан чоң таштарды чыгарып чакага сала баштады. Чакага таш салганга мүмкүн болбой калганда окуучуларга кайрылып «бул чака толдубу?» деп сурады. Окуучулар баары бир ооздон «Ооба» деп жооп беришти.

Андан кийин мугалим партанын астынан майда таштарды чыгарып чакага сала баштады. Таштарды салып бүткөн соң окуучуларга кайрылып «Эми толдубу?» - деп сурады. Бир окуучу «толгон жок» - деп жооп берди. Мугалим «туура чака толгон жок» - деп, партанын астынан бир кумура кум алып чыгып, чакага төктү. Кайра окуучуларга кайрылып «Эмичи?» - деди. Окуучулар бир ооздо «жок» - деп жооп беришти.

«Туура толгон жок» деп партанын астынан бир бөтөлкө суу алып, чакага куйду. Андан кийин окуучуларга кайрылып «Көргөндөрүңөрдөн кандай сабак чыгардыңар?» - деп сурады. Бир окуучу ордунан туруп «күнүмдүк ишибиз канчалык көп болсо болсун, жаңы иштер үчүн убакыт бөлсө боло тургандыгын, түшүндүк» - деди.

Мугалим «жок, биз мындайча сабак чыгарышыбыз керек:

Эгер, чоң таштарды чакага башында койбосоңор, кийин коё албайсыңар».

Андан кийин төмөндөгү суроону берди: «Жашооңордо чоң таштар кайсылар? Аларды баарынан мурун чакага саласыңарбы? Же болбосо чаканы кум жана суу менен толтуруп, чоң таштарды сыртта таштап койдунарбы?»

3-кадам: Слайдды улантып, жыйынтыктайт.

Улуулардан улуу сөз:

- Убакыт менен сел эч кимди күтпөйт.
- Акмактар убакытты жок кылууну, акылдуулар аны пайдаланууну ойлонот.
- Бактылуулук ийгиликке, ал эми ийгилик убакытты туура пайдаланууга байланыштуу
 - Убактысын туура пайдалана албагандар, эң көп убакыттын кыскалыгын айтып арызданышат. *(Ла Брюре)*
 - Жашоону жакшы көрсөңүз убактыңызды бош өткөрбөңүз, анткени убакыт бул жашоонун дал өзү. *(Бенжамин Франклин)*
 - Ишиңизди мыкты жана өз убагында аткарыңыз. Мына ошондо башыңыз көккө жетет. *(Томас Браун)*
 - Бүгүн аткарган ишиңиз, эртеңиңизди курат. *(Марлстон)*

➤ Сиз кечеңдетишиңиз мүмкүн, бирок убакыт кечеңдетпейт. (Бенжамин Франклин)

№9 сабак

СЫНАКТАН (ЭКЗАМЕНДЕН)

САР-САНАА БОЛУП КОРКПОҢУЗ

Сабактын максаты:

- Окуучулар сынакка даярдануунун эрежелерин, кеңештерди үйрөнүшөт;
- Сынактан коркпош керек экендигин билишет;

Сабактын жабдылышы:

Слайддар, проект ж.б.

Сабактын жүрүшү:

1-кадам: Мугалимдин аңгемеси. Слайддын жардамы менен түшүндүрөт.

1-слайд.

Сынактан коркуу, кыжаалат болуу, сыяктуу сезимдер, ар бир окуучуда бир аз да болсо бар. Мектеп сынагында болсун, университет сынагында болсун бул сезимдер менен жашабаганга аргабыз жок. Сынакта, туруктуу аракет кылып окуунун натыйжасында ийгиликке жетишебиз. Бул үчүн сынакка даярданууга ыңгайлуу шарт түзүшүбүз керек. Ыңгайлуу шарт түзүлгөндөн кийин, пландуу, системалуу окууга муктаждык туюлат.

2-слайд.

Жашоонун бир канча оңой жолу турса, эмне үчүн кыйын жолун тандайбыз? Анан калса, бул кыйынчылыктардын соңу жок. Ийгиликке жетүүнү каалайсыз, бирок ийгиликтин жолунда түрдүү сынактарга туш болосуз. Орто мектепте, лицейде, жогорку окуу жайда, аскердик окуу жайда, жалпы эле жашообузда түрдүү сынактардан өтөбүз. Сынактар бизге, мектеп учурун эстетсе да, негизи эле жашоонун өзү биз үчүн сынак эмеспи?

3-слайд.

Тынчсыздануу көйгөйлөрүбүздү жеңүүнү жеңилдетиши мүмкүн. Бирок ашыкча тынчсыздануунун пайдасынан зыяны көбүрөөк. Бир ишти, ишке ашырыш үчүн, алдыбызга чыга турган тоскоолдуктардан ашыкча сар-санаа болуп кыжалат болушубуз мүмкүн. Бирок биздин мындай кылганыбыз максат кылган ишибиздин толук аткарылбай калышына же болбосо биз күтпөгөн жыйынтык болуп калышына себеп болот. Мына ушунун натыйжасында бардык иштерибизде, сар-санаабызды көзөмөлгө ала албай калабыз. Айлана-чөйрөбүздөгүлөрдүн таасири, насааттары бул сезимди жеңүүбүзгө таасир бере албай калат. Анткени бизде «болбойт, ишке ашпайт» деген күчтүү ишеним калыптанып калган.

4-слайд.

Кайгыларыбызды, тынчсыздануубузду өз алдынча жеңе албай калгандыгыбыз үчүн, башка бирөөнүн жардамына муктаж болуп калабыз. Башка бирөөнүн жардамы бир канча жакшы жыйынтыктарга алып келет. М: самолётто учуудан коркон бир адамдын, кайгысы самолёт эмес өлүм коркунучу. Ал адамга статистикалык

маалыматка таянып, эң ишенимдүү транспорттук каражаттарынын бири самолёт экендигин айта алабыз.

Сынактан корккон бир окуучу, көп учурда сынакка бир күн калганда ашыкча тынчсыздануунун натыйжасында, окуган маалыматтарын унута баштайт. Окуучуну стресс, үмүтсүздүк, ыйлоо сыяктуу терс таасир бере турган сезимдер курчап алат. Бул сезимдер, алгач окуучунун өзүнө, мамилесине жана жөндөмдүүлүктөрүнө терс таасирин тийгизип, сынактан өтпөй калышына себеп болот.

5-слайд.

Адамдын жашоосунда маанилүү болгон бул сынактар, табигый түрдө коркунучка, кыжаалатка жана стресске себеп болушу мүмкүн. Бул сезимдер, адамдарга түрдүүчө таасир тийгизгени менен, көпчүлүк учурда бирдей таасирин тийгизет. Тажрыйбалуу бир мугалим да бир сынакка кирээрде, окуучу сыяктуу тынчсызданышы мүмкүн. Окуучулардын сынак учурундагы тынчсыздануусун жок кылуу мүмкүн эмес, аны көзөмөлдөөгө болот. Бирок боло турган сынакка даярдануунун усулун, ийгиликке жетүүнү билген окуучуларда тынчсыздануу жана коркуу сезими аз болот.

6-слайд.

Коркуунузду жеңүү үчүн төмөндөгү чараларды колдонуңуз:

- Сынакта ийгиликке жетишпей калсаңыз жашооңуз токтоп калбайт, жөн гана каалаган нерсеңизге жетишпей калгандыгыңызды билиңиз;
 - Сынактан коркуунузга себепчи болгон адамдардан жана айлан-чөйрөдөн узак болуңуз;
 - Сынакта ийгиликке жетүү үчүн болгон күчүңүздү жумшагандыгыңызды ойлонуңуз;
 - Психологиялык абалыңызды бузбаңыз;
 - Сынакка кире тургандардын деле сиз сыяктуу окуучулар экендигин эсиңизден чыгарбаңыз;
 - Сынактан өтпөй калуу, талыкпай эмгек кылууга жана ийгиликке жетүүгө себепчи экендигин билиңиз;
 - Негативдүү ойлонбогонго аракет кылыңыз;
 - Стресс абалынан чыгууга аракет кылыңыз, терең-терең дем алыңыз;
 - Тынчсыздана баштаганыңызда өзүңүздү өзүңүз көзөмөлгө алыңыз;
 - Сынакка сизден мурун киргендерден кеңеш алыңыз;
 - Ийгиликке жетишүүгө бекем ишенип өзүңүздү бош коюңуз;
 - Тынчтануу үчүн денеңизди машыктыруучу көнүгүүлөрдү жасаңыз.
- Физикалык көнүгүүлөр, мээге баруучу кислороддун өлчөмүн көбөйтөт.

Бул да болсо чарчап турган мээнин иштешин жөнгө салат. Мээбиз кислородго болгон муктаждыгын толуктаганда гана так жана жакшы иштей алат. Мээбиз, жалпы салмагыбыздын 2% түзгөнү менен, денеге кирген кислороддун 20% пайдаланат. Он миңдеген мүнөт ачка жүргөнгө болот, бирок мээбизге 4-5 мүнөт кислород барбай калса оор дартка учурайбыз. Эгер буга кошумча 1-2 мүнөт кислородсуз калса, мээбиз өлүмгө учурайт. Өзгөчө тынчсыздана баштаганыбызда, кечиктирбей бир канча жолу терең дем алуубуз да пайдалуу.

2-кадам: Окуучуларга көнүгүү үйрөтүлөт. Эгер класста шарт болсо аткарып көрүшөт.

Көнүгүү

Килемдин (паластын) үстүнө чалкаңыздан жатып, колуңузду жана бутуңузду циркуль сыяктуу бир аз ачыңыз. Көздөрүңүздү жумуп, көңүлүңүздү дем алууңузга буруңуз.

1-2-3-секундаларында терең дем алып, 4-5-6-секундаларында демиңизди өпкөңүздө сактап туруп, 7-8-9-10-11-12-секундаларында демиңизди чыгарыңыз. Бул көнүгүүнү 7-8 жолу кайталаңыз. Демиңизди чыгарып жатканда мээңиздеги жана дене боюңуздагы зыяндуу заттардын жана негативдик энергиянын чыгып жатканын элестетиңиз. Бул көнүгүү 4-5 мүнөткө созулат. Бир күндө эки жолу, бир аптада беш жолу кайталап туруңуз.

3-кадам: Мугалим слайд менен түшүндүрүүнү улантат.

7-слайд.

Маанилүү эскертүү:

Эгер сиз ар дайым:

- Күнүңүздү плансыз баштачу болсоңуз;
- Конспект кылуунун ордуна, эстеп калууга аракет кылчу болсоңуз;
- Кыйын жана шашылыш иштерди аткаруунун ордуна, оңой жана маанисиз иштер менен алек болуп жаткан болсоңуз;
- Бир эле учурда бир канча иш менен алек болуп жаткан болсоңуз;
- Башаламан жана буюмдар ар тарапка чачылган бир жерде сабак аткарчу болсоңуз;
- Суроолорго жооп берүүнү кечендетчү болсоңуз;
- Сизде тез чечим чыгаруу же болбосо тез четке кагуу адаты болгон болсо;
- «Жок» деп айта албачу болсоңуз;
- Бир иштин башталуу жана бүтүү убактыларын белгилебечү болсоңуз;
- Акыбетин ойлонбой иш кылчу болсоңуз.

8-слайд.

Сиздин чоң көйгөйүңүз бар экендигинен кабардар болуңуз!

Жалпысынан предметтердин көпчүлүгүндө, сынакта бериле турган суроолорду ичине камтыган предметтик китеп, же болбосо предметке түздөн түз тиешеси бар китептер болот.

Пайдалуу окуу усулун билген, сабактарына өз убагында жана пландуу түрдө даярданган, конспект кылууну билген, кызыккан темаларын изилдеп, ал туурасында терең маалыматка ээ болгон, билген маалыматтарын жаңылап турган, суроолуу маселелерине түрдүү булактар аркылуу жооп издеп маселесине ылайыктуу болгон жоопту чече билген, айлана-чөйрөсүндөгү процесстерди анализдей билген, кыскасын айтканда талыкпай эмгек кылган окуучуга сынак бир көйгөй жаратпайт. Анткени бул окуучулар сынакка чейин, сабак учурунда кыскартып жазып алган маалыматтарына, аткарган тапшырмаларына көз жүгүртүп окуп чыгышып, ийгиликке жетишишет.

Окуучулар кайталоодо сынакта берилиши ыктымал болгон темаларга, шилтемелерге көңүл бурушу керек. Эгер окуучу сабактарга жакшы катышкан эле

болсо, сынакта эмнелер келе тургандыгын билет. Анткени мугалим көпчүлүк учурда сынакта бериле турган суроолорду, сабак учурунда сөз арасында айтып коёт.

9-слайд.

Беш сунуш:

1. Окуган темаларыңыздын кыскартылмасын жазыңыз;

Предметтин жана теманын өзгөчөлүгүнө жараша, сынакта келе турган темалар кайрадан кайталанып, теманын маанилүү жерлеринин кыскартылмасы жазылыш керек. Мындай кылуу менен, негизги маалыматтар жана абзацтар белгилүү болот. Кыскартылманы жана негизги маалыматтарды окуу көп убакытты албайт, ошону менен бирге адамды да чарчатпайт.

2. Мурунку сынакта берилген суроолорго көз жүгүртүңүз;

Мурунку сынактын суроолоруна көз жүгүртүү, сынакка даярданууга, суроонун тибин билүүгө жардам берет. Айрыкча тесттик түрдө боло турган сынакка даярданууда, мурунку сынактын суроолоруна көз жүгүртүү окуучуга, боло турган сынактын өзгөчөлүгүн, суроолордун түзүлүшүн, деңгээлин, канча убакта жооп бериш керектигин, кандай темаларга басым жасалгандыгын, билүү мүмкүнчүлүгүн берет.

3. Сынакка бир канча окуучудан турган топ менен даярданыңыз;

Сынакка даярдануунун эң таасирдүү жолдорунун бири болуп эсептелет. Бирок топтук даярдануудан жакшы жыйынтык алуу үчүн, кээ бир шарттардын орундалышы зарыл. Анткени бир канча адам топтолгондо сынакка даярдануунун ордуна, бир канча иш аракеттер (маек куруу, оюн ойноо сыяктуу)болуп кетиши ыктымал. Муну алдын алуу үчүн даярданууну пландуу түрдө ишке ашырыш керек болот. Алгач топтогу окуучулардын саны көп болбош керек. Адистер, төрттөн көп болбош керектигин маалымдашат. Андан кийинки маанилүү шарт, топто топтук даярдануунун маанилүүлүгүнө ишенген жана аны жактырган окуучулар болуш керек.

4. Сынакта келиши ыктымал болгон темаларды белгилеңиз;

Даярданууда, сынакта келиши ыктымал болгон темаларды, мурун суралган абзацтарды, сабак учурунда басым жасалган бөлүктөрдү жана түшүнүү кыйын болгон темаларды белгилеп кайталооңуз дун чоң пайдасы бар. Анткени сабак учурунда басым жасалып өтүлгөн темалар мугалим үчүн маанилүү экендигин билдирет. Мына ошондуктан мугалимдин сабак учурунда берген суроолорун көңүл коюп жазып алып, сынак болоор алдында бул суроолорду кайталап, аларга даярдануу керек.

5. Текшерүүчү сынактарды көбөйтүңүз;

Негизги сынактан мурун, текшерүүчү сынактарды кылуунун бир канча артыкчылыктары жана пайдалары бар. Окуучу текшерүүчү сынактын жардамында, сынактын усулун, сынакта боло турган стрессти жеңүүнү, убакытты туура пайдаланууну үйрөнөт, муну менен бирге мурда түшүнбөгөн темаларын түшүнөт. Айрыкча тест түрүндө боло турган сынактан мурун, текшерүүчү сынактын өткөрүлүшү өтө пайдалуу.

10-слайд.

Эсиңизден чыгарбаңыз!

Сынактан мурунку беш алтын эреже:

1. Кыйналбоо үчүн, өзүңүзгө жаккан иш менен алек болуңуз;

2. Өзүңүзгө «ийгиликке жетишимден күмөнүм жок, мен ийгиликке жетишем!» деп айтыңыз. Муну тез-тез кайталап, өзүңүздү ишендириңиз;

3. Сынакка байланыштуу көңүлүңүздү чөктүрө турган окуяларды угуудан алыс болуңуз;

4. Тынчсызданууңузга себеп боло турган дос- туугандарыңыздан узак болуңуз;

5. Ийгиликсиздик, бир ийгиликтин башаты боло тургандыгына ишениңиз.

11-слайд.

Сынак учурунда эмне кылышыңыз керек?

Сынак учурунда окуучу берилген суроого түшүнүшү жана тизмеги менен жооп берүүсү керек болот.

Сынак учурунда эмнелер аткарылышы керектиги туурасында бир канча изилдөөлөр болгон. Аларды кыскача төмөндөгүчө белгилөөгө болот.

12-слайд.

Сынак учурунда:

1. Сынак башталаарда, алгач ийгиликке жетишишиңизге ишениңиз;

2. Оюңуз бөлүнбөш үчүн жана айлана-чөйрөңүздөгүлөрдүн кыймыл-аракетинен таасирленбеш үчүн суроолорго көңүлүңүздү буруңуз;

3. Жаныңызга саат коюп, сынактын мөөнөтүнө ыңгайлаштырып убакыт белгилеп коюңуз;

4. Берилген суроолорго үстүртөн көз чаптырыңыз;

5. Сиз үчүн оңой болгон бөлүмдөн баштаңыз;

6. Жоопторду белгилеп жатып, убакытты үнөмдөйм деп шашкалактабаңыз;

7. Суроону толук түшүнгөндөн кийин гана жоопту белгилеңиз;

8. Жооп берип жатып, жооптун тууралыгына маани бериңиз;

9. Суроонун негизги жерин карандаш менен сызып коюңуз;

10. Эгер суроонун жообун так билбесеңиз, көңүлүңүзгө жакын болгон жоопту белгилеңиз;

11. Убакыт менен сынактын мөөнөтүнүн ортосундагы байланышты куруңуз;

12. Бир суроого жооп жазуу сиз үчүн кыйын болсо, кийинки суроого өтүңүз;

13. Оюңуз бөлүнгөн учурда, 10-15 секунд көзүңүздү жумуп туруп, кайра жооп жазууну улантыңыз;

14. Ар 20 мүнөттө дем алып, физикалык кыймыл аракет жасаңыз;

15. Билбеген суроого жооп жазып жатып, суроону бир себептерге таяндырганга аракет кылыңыз;

16. 3 жооп катарынан келиши мүмкүн бирок, 4 жооп катарынан келбейт;

17. Жооп жазылган баракчаны белгиленген эреже менен толтуруңуз. Анткени эрежесиз аткаруу сизге зыян алып келет;

18. Жаныңызга суу алып алыңыз. Суу ичип туруу сизге пайда берет;

19. Билбеген жана кыйын болгон суроолорго кайра кайтууну унутпаңыз;

20. Берилген жоопторго көз жүгүртүңүз. Жооптун тууралыгына көңүл буруңуз;

21. Кээ бир окуучулар жоопторду башка баракчаларга жазып алып, андан соң негизги баракчага көчүрүшөт. Бул бир ыкма болушу мүмкүн. Бирок бул ыкма убакытты туура эмес пайдаланууга себеп болот;

22. Шашылып эрте чыкпаңыз, берилген убакытты соңку мөөнөтүнө чейин колдонуңуз.

Унутпаңыз, жашообуздун ар бир мөөнөтү биз үчүн сынак. Сынакта ийгиликке жетүүнүн жолдорун билген адам гана, сынак коркунучунан кутула алат. Кандай дейсиз?

Соңку сөз

Майда-барат сынактар, чоң сынактардын кабарчысы. Андыктан канчалык деңгээлде даярсыз? Терең ойлонуп көрүңүз...

№10 сабак

ИЙГИЛИКСИЗДИКТИН СЕБЕПТЕРИ

Сабактын максаты:

- Окуучулар ийгиликсиздик кесепеттерин билишет;
- Ийгиликсиз болбоого үйрөнүшөт;

Сабактын жабдылышы:

Слайддар, проектр ж.б.

Сабактын жүрүшү:

1-кадам: Мугалим ар бир сунушка токтолуп, слайд аркылуу түшүндүрүп берет.

Сунуштар

1-слайд.

Илимий изилдөөлөр боюнча ийгиликсиздиктин негизги себептери аныкталган:

- Максаты жок адамдын ийгиликке жетүү максаты да болбойт;

2-слайд.

- Окууга кызыгуунун жоктугу. Кызыгуу адамга дем берет, максатка жеткирет;

3-слайд.

➤ Алган тарбиянын, ийгилик үчүн жетишсиз болушу. Инсан алган тарбиясы аркылуу, өзүн өзү тарбиялай ала турган даражага келбесе, андан ийгилик күтпөй эле коюу жакшы. Анткени тарбия билим эмес, тарбия ар бир ишти кылуунун жолун үйрөнүү. Эгер мындай даражага келбесе, ийгилик болбойт;

4-слайд.

➤ Адамдын өзүн-өзү көзөмөлдөй албашы. Көзөмөл жок болсо анда ийгиликке жетүүнүн жолдору да жабылат;

5-слайд.

➤ Ийгиликсиздиктин эң негизгиси, күнүмдүк иштер өз убактысында аткарылбай, кечиктирилүүсү. Ар бир иштин өз убактысында аткарылбашы «Ийгиликке жетүүнү каалабайм» деген менен барабар;

6-слайд.

➤ Адамдын өзүнүн туура эмес жоруктары;
➤ Окуучунун саясий иштерге аралашуусу;
➤ Жаман адаттар. Эгер окуучу ийгиликке жетүүнү кааласа, анда тезинен жаман адаттарын ташташ керек;

7-слайд.

➤ Достун туура эмес тандалышы. Достор, адамды ийгиликке же болбосо ийгиликсиздикке алып барат.

8-слайд.

➤ Жол көрсөтүүчүнүн болбошу. Окуучу ийгиликке жетүүдө ар дайым бир жол көрсөтүүчүгө муктаж.

9-слайд.

«Ийгиликсиздик» - бул бир оору. Адам өзүн «ийгиликсизмин» деп ойлосо анда ийгиликке жете албайт. Адам жөндөмдүүлүгүнүн жоктугунан «ийгиликсиз» болбойт, өзүн-өзү ийгиликсиздикке ишендиргендиги үчүн ийгиликсиз болот.

10-слайд.

«Мен ийгиликке жетишем, анткени мен күчтүүмүн, эрктүүмүн!» деп, өзүн-өзү көзөмөл кылса, анда ийгиликке жетүү оңой болот.

Мына ошондуктан ар бирибиз позитивдүү ойлонуп, максатыбызды туура коюп, ийгиликке жетишели!

№11 сабак

СТРЕССЕН ТЕЗ ЧЫГУУГА АРАКЕТ КЫЛЫҢЫЗ

Сабактын максаты:

- Окуучулар стресс жөнүндө түшүнүккө ээ болушат;
- Стресске кабылбоонун эрежелерин үйрөнүшөт;

Сабактын жабдылышы:

Слайддар, проект ж.б.

Сабактын жүрүшү:

1-кадам: Мугалимдин аңгемеси.

Негизи, стресс көзөмөлгө алына турган болсо, жашоо бир канча жандуу өтөт. Ал эми ашыкча шашкалактык жана стресс түрдүү көйгөйлөрдү жаратат. Бирок бардык иштин ортосу жакшы дегендей, шашкалактыктын да орто даражасы бир ишти аткарууда жардам берет. Иштин өз убактысында бүтүшүнө түрткү болот.

Ойлонуп көрүңүз, бир окуучу бир ишке кенебестик, каалабагандык менен мамиле кылат. Ал эми башка окуучу, аткара турган ишин толкундануу менен, шашылуу менен бүтүргөнгө аракет кылат. Бул окуучулардын кайсынысы ийгиликке жетише алат? Албетте экинчиси. Бул сыяктуу өрнөктөрдү мугалимдик ишимде көп көрдүм.

Сабагын аткаргысы келбеген, ар күнү сабакка кеч калган же болбосо мектепке келгиси келбеген, класстан класска өтүүнү ойлонбогон окуучулардын көрүнүктүү ийгиликтерге жетишкендигин көрбөдүм. Бирок, ишин толкундануу менен, тополоң менен, тездик менен аткаргандардын чоң-чоң ийгиликке жетишкендиктерине күбө болдум.

2-кадам: Мугалим слайд аркылуу теманы түшүндүрөт.

1-слайд.

Текшерип көрүңүз:

Ашыкча стресс абалында жүргөндөрдүн өзгөчөлүгү:

1. Чечим чыгарууда кыйналышат;
2. Өздөрүнө эч ким маани бербей койгондой сезилет;
3. Көндүм адаттарында, өзгөрүүлөр болот;
4. Ар дайым ачуулуу жүрүшөт. Кек сактоо жана душмандык сезимдерин алып жүрүшөт;
5. Спирттик ичимдиктерди ичүү жана тамеки чегүү адаттары бар;
6. Иштерин жаңылыштык менен аткарышат жана ар дайым ийгиликсиздикке учурашат;
7. Ар дайым терең ойго батып жүрүшөт;
8. Нормадан ашыкча иштешет;
9. Сүйлөгөндө кыйналышат;
10. Өтө деле маанилүү болбогон иштерди ойлонуп ашыкча кыжаалат боло беришет, тескерисинче маанилүү иштерге көңүл коштук менен мамиле кылышат;
11. Ден соолугуна ашыкча маани беришет;
12. Жакшы уктап алышпайт;

13. Өлүм жана жанын кыюу жөнүндө көп сүйлөшөт.

Ар дайым стресс абалында жүргөндөр көп ыйлашат. Ишин коркуу менен аткарышат. Ар дайым жол көрсөтүп туруучу бир адамга муктаж болушат.

2-слайд.

Нормадан ашыкча стресс абалында жүргөн адам күчүнүн аздыгынан, чарчаңкылыгынан жана каалоосуздугунан балдарына, өмүрлүк жарына, досторуна, жакындарына, ишине жакшы мамиле кыла албагандыктан, өзүн-өзү күнөөлөп, көп ыйлайт. Чыдабай балдарына бакырып-кыйкырып алып, кийин өкүнөт.

Уялчаак, тартынчаак жана коомдук жайларда жүзү кызарган, сүйлөөдөн кыйналган, ката кылуу коркунучу менен жашаган адамдар да көп ыйлашат. Бул адамдар депрессия абалына тез түшүшөт. Ашыкча таарынчаак болушат. Сезимдерин сыртка чыгарбай, бардык кайгы-муңдарын ичине сакташкандыктан, жалгыз калганда көп ыйлашат.

Ата-энеси же болбосо чоңдор тарабынан ашыкча сындалган, кордолгон, тоталитардык режимде тарбияланган балдар, сезимдерин ыйлоо менен билдиришет.

Ашыкча ыйлаган адамдарга, стресс абалында жүргөндөргө өзгөчө маани бериш керек, анткени бул чоң көйгөйдү жаратат.

3-слайд.

Эскерүү

Стресс абалында көп жүргөн окуучум бар эле. Көңүлүнө жакпаган жана каалабаган окуяларга ыйлоо менен сезимдерин билдирет эле. Кийин дарыланып, жакшы болуп кетти. Стресстен, ашыкча кыжалатчылыктан кутулду.

Муну кандай жеңгендигин сураганымда: «Алгач, стресстен өз алдынча кутула албай тургандыгыма ынанып, дарыланышым керектигин түшүндүм. Сегиз ай бою бир клиникада дарыланып, доктордун айткандарынан чыкпадым. Доктор мени дарылоо менен биргеликте, өз насааттарын да аябады. Айрыкча бекем ишенимдин да, психикага таасир бере тургандыгын айтты. Мен да мурдатан эле Кудайга болгон ишенимим бекем, ибадат кылууга астейдил элем. Бул жаатта көптөгөн китептерди окудум, сабактарга катыштым, адистер менен бекем мамиле куруп алардан керектүү болгон маалыматтарды алдым.

Бул дүйнөдө жолоочу экендигимди, чыныгы үйүм, бара турган жерим акырет экендигин аңдап жеткендигим, мага укмуштуудай күч жана сабыр берди. Айлана-чөйрөмдөгү болуп жаткан окуяларга сабырдуулук менен мамиле кылууну үйрөндүм. Анткени Кудайга ишенүү жана моюн сунуу, адамга күч-кубат, чыдамдуулук берет экен. Бул оору менен күрөшүүнүн таасирдүү жолу болуп эсептелет», - деп жооп кайтарды.

4-слайд.

Стресске түшпөө үчүн:

1. Адам, өзүнүн баалуулуктарын, толук аныктап, түшүнүш керек. Мүмкүнчүлүгү жете турган иштерди мойнуна алыш керек. Жете ала турган максат коюшу керек;

2. Окуяларды туура анализдеп, позитивдүү көз караш менен мамиле кылышыңыз керек. Анткени: «жакшы көрө билген, жакшы ойлонот. Жакшы ойлоно билген да жашоосунан рахат алат»

3. Адам өзү менен, үй-бүлөсү менен, айлана-чөйрөсүндөгүлөр менен, жалпы эле жашаган дүйнөсү менен жакшы мамиледе болуусу кажет. Өзүнө жана айлана-чөйрөсүнө душмандык кылган адам, дос таба албайт. Тескерисинче душмандарын пайда кылат;

4. Тамактанууңузга көңүл буруңуз. Туура эмес тамактануу стерссти көбөйтөт;

5. Жашоо образыңызды, максатыңыз менен жуурулуштурушуңуз керек. Ойлоруңуз, сөздөрүңуз, жүрүм турумуңуз жана максатыңыз бири бирине төп келиши керек;

6. Адамдын, дүйнөгө жана айлан-чөйрөсүндөгү адамдарга болгон көз карашы тар болбошу керек. Көз караштын тардыгы адамды стресске түшүрөт;

7. Каалабаган жана көңүлүңүзгө жакпаган ишти аткарууга мажбур болсоңуз, кечендетпеңиз. Тезинен бүтүрүүгө аракет кылыңыз;

8. Стресстен кутулуу үчүн спирттик ичимдиктерди ичүүдөн жана тамеки тартуудан узак болуңуз;

9. Уйкуңузду бир тартипке салыңыз;

10. Китеп окуу, жазуу менен алек болуу, спорттук оюндар менен алек болуу, таза абада сейилдөө, саякатка чыгуу стерсстен чыгууга жардам берет;

11. Бекем ишеним стресске түшпөөгө жардам берет;

12. Пайдалуу дем алууну үйрөнүңуз,

13. Өзүңүзгө убакыт бөлүңуз;

14. Ар дайым күлүп жүргөнгө аракет кылыңыз;

15. Ар дайым позитивдүү ойлонгонго аракет кылыңыз.

«Жакшы көрө билген, жакшы ойлонот. Жакшы ойлоно билген да жашоосунан рахат алат!»

№12 сабак

ПЛАНСЫЗ ИЙГИЛИККЕ

ЖЕТҮҮНҮ КЫЯЛДАНБАЙ ЭЛЕ КОЮҢУЗ

Сабактын максаты:

- Окуучулар күнүмдүк план түзүүгө үйрөнүшөт;
- Ийгиликке жетүүнүн планын түзө алышат;
- Ар бир аткарган ишине анализ жүргүзө алышат.

Сабактын жабдылышы:

Слайддар, проект ж.б.

Сабактын жүрүшү:

1-кадам: Мугалимдин аңгемеси.

Сунуштар

Жашоосунда ийгиликке жетишкен адамдардын өмүр таржымалына көз чаптыра турган болсоңуз, алардын ар бири өз иштерин белгилүү бир пландын негизинде аткарышкан. Башкача айтканда плансыз иш аткарышкан эмес.

Ийгиликке жетишүүнү каалаган ар бир адам, жашоосун тартипке салып, аткара турган иштерин пландаштырышы керек. Окуучулар үчүн да абдан зарыл.

План - бир ишти, эмне үчүн, качан жана кандай аткаруунун тартиби жана ыкмасы. Башкача айтканда аткарыла турган иштердин убакытка бөлүштүрүлүшү. План - окуучуга багыт көрсөтөт, иштерин жеңилдетет. Чечкинсиздиктен арылтып, убакытты туура пайдаланууга жардамчы болот.

2-кадам: Окуучуларга тексттер таркатылат.

1-текст.

Эсиңизге түйүп алыңыз:

1. План - максаттарыңыздын баскычтары;
2. Пландуу иштөө, аз убакытта көп иш дегендик;
3. План - иштериңизди бир тартипке салууга жардам берет;
4. Өзүңүздү өзүңүз анализдөөгө мүмкүнчүлүк берет;
5. Жашоонун кыйынчылыктарын жеңилдетет;
6. Тынымсыз эмгектенүүгө мажбур кылат;
7. Чар жайыттыкты алдын алат;
8. План ийгиликтин ачкычы.

2-текст.

План эмне үчүн керек?

Иштердин плансыз аткарылышы күтүлбөгөн жыйынтыкка алып барат же болбосо адамды чарчатат жана көңүлдү калтырат. Бул абалда адам ишинен арыздана баштайт. Өзгөчө иштерин пландаштырууну билбеген окуучулар көп арызданышат. Бул окуучулар убакытты көп деп эсептешип, аткарылышы керек болгон иштерин же сабактарын кечендетишип, сабактан сырткаркы иштери менен алек болушат. Мына ушул себептен улам, тапшырмалар көбөйүп кетет. Андан соң окуучу тапшырмаларын аткарып жетишпегендиктин айынан сабактан көңүлү калып, сабактын жакпагандыгын, тапшырманын оор экендигин айтып арызданышат. Ушунун айынан окуучу ийгиликке жетише албай калат.

Тапшырмалар берилиш керек болгон убакта жана сынак жакындай баштаганда окуучу кыска убакыттын ичинде жыйылган тапшырмаларын бүтүрүүнү ойлонуп шашкалактай баштайт. Бул абал, окуучунун сабакка болгон кызыгуусун жоготот. Канчалык аракет кылбасын кылган иши пайдасыз болот. Шашкалактык менен аткарылган тапшырма пайдалуу болбогондуктан, окуучу ийгиликсиздикке кабылат.

3-текст.

Эскертүү

Ийгиликсиздиктин себептери:

- Плансыздык;
- Шарттын жоктугу;
- Үй-бүлөдөгү көйгөйлөр;
- Келечекке болгон үмүттүн жоктугу;
- Достордун начардыгы;
- Жакшы багыт берүүчүнүн жоктугу.
- Болгон окуянын терс таасири;
- Ден соолуктун начардыгы;
- Ойдун чар жайыттыгы;
- Сабактан сырткаркы иштердин пландаштырылбашы;
- Каалоонун жоктугу;
- Уйкучулук.

4-текст.

Кээ бир окуучулар, план адамды роботтоштуруп коёт деп, иштерин пландаштырууну каалабашы мүмкүн. Бирок ийгиликке жетүү белгилүү бир пландын болушуна байланыштуу.

План түзүп жатып...

1. Сабакка болгон кызыгууңузду эске алыңыз;
2. Жөндөмдүүлүктөрүңүздү жана кемчиликтериңизди эске алыңыз;
3. Сабактарыңыздын тизмесин жазып алыңыз;
4. Сынактын күнүн, тапшырмаларды мугалимге берүүнүн убактысын, дем алыш күндөрдү белгилеп коюңуз;
5. Сабак менен коомдук иштердин ортосунда тең салмактуулукту орнотуңуз;
6. Планыңызда убакыттарды туура бөлүштүрүңүз. Уктоонун, тамактануунун, мектепке барып-келүүнүн, окуунун, эс алуунун жана сейилдөөнүн, сабактарды кайталоонун, тапшырма аткаруунун, досторуңуз менен маектешүүнүн убакыттарын туура бөлүштүрүңүз. Планыңызда булардын ар бирине орун беришиңиз керек;
7. Уйкуга болгон муктаждыгыңызды эске алыңыз;
8. Мүмкүн болушунча, ар бир күнү бир убакты сабак аткарууга бөлүңүз;
9. Узак убакыт ичинде аткарылышы керек болгон иштериңизди бөлүктөргө бөлүңүз;
10. План жазып жатып, багыттоочуңузга кайрылыңыз;
11. Жолдо өткөрө турган убакыттарыңызды туура пайдаланганга аракет кылыңыз. М: Ар күнү автобуста, маршруткада өткөрө турган убакыттарда, китеп окуу менен алек болуңуз;
12. Түзгөн планыңызды көрүнүктүү жерге илип коюңуз;

13. Планыңызга маани берип, ага моюн сунуңуз.

Унутпаңыз, жөндөмдүүлүк планда эмес, пландагы иштерди өз убагында аткарууда.

3-кадам: Окуучулар өздөрүнүн күнүмдүк планын түзүшөт. Мугалим слайд аркылуу үлгү көрсөтөт.

Күнүмдүк план:

Бир күн бою окуучунун аткара турган иштери.

Күнүмдүк пландын өрнөгү (Окуучулар үчүн)				
Убактысы	Аткарыла турган сабак (иш)	Тема	Кандай аткарылат? (Ыкма)	Аткарылуучу жай
06.00-07.00	Тарых	Жалпы кайталоо	Кыскача мазмунун жазуу	Үй
07.00-08.00	Мектепке даярдык	Тапшырмаларга көз чаптыруу	Кайталоо	Үй
08.00-16.00	Мектепте болуу (сабак)			
16.00-18.00	Мектептен кайтуу, тамактануу жана эс алуу			
19.00. <i>50 мүнөт сабак, 10 мүнөт тыныгуу</i>	География	Евразия материги	Картанын жардамы менен окуу	Үй
20.00. <i>50 мүнөт сабак, 10 мүнөт тыныгуу</i>	Кыргыз тили	Зат атооч	Көнүгүү иштөө	Үй
21.00. <i>50 мүнөт сабак, 10 мүнөт тыныгуу</i>	Адеп сабагы	Дос жана достошуу	Дилбаян жазуу	Үй
22.00.	Жалпы кайталоо	Жалпы кайталоо	Жалпы кайталоо	Үй

Айлык план:

Айлык план, бир ай ичинде аткарыла турган иштердин тизмеси. Апталык план жетиштүү болгондугу үчүн атайын айлык план жазууга кажет жок.

Жылдык план:

Бир жыл бою аткарыла турган иштердин тизмеси жазылуучу план. Жылдык план, илим изилдөөдө, сынактарга даярданууда жана узак убакытты талап кылган иштерде колдонулат.

Жылдык планды даярдоодо төмөндөгүлөргө маани бериш керек:

1. Мен киммин? Мүмкүнчүлүктөрүм кандай? Жөндөмдүүлүктөрүм кандай?
2. Жылдык план менен кандай кылып ийгиликке жетише алам?
3. Тандай турган кесибимин келечеги барбы?
4. Сынактан күткөн жыйынтык менен ийгиликке жетише аламбы?

Ушул сыяктуу суроолорду өзүңүзгө берип көрүп, мүмкүнчүлүгүңүздү, шарттарыңызды, жөндөмдүүлүктөрүңүздү аныктаңыз. Жогорудагы берилген күнүмдүк, айлык жана жылдык пландар өрнөк катары берилди. Сиз өзүңүздүн кесибинизге, шарттарыңызга, мүмкүнчүлүктөрүңүзгө, жөндөмдүүлүктөрүңүзгө жараша ушул сыяктуу план түзсөңүз болот.

4-кадам: Окуучулар текст таркатылат же көрктүү окулат.

Персиянын султаны эки адамды өлүм жазасына тартат. Алардын бири султанга: «эгер мени эркиндикке чыгарсаң, жаныңдан артык көргөн атыңа учууну үйрөтөм» деп айтат. Атынын башка аттардан өзгөчөлөнүп турушун каалаган султан, бул сунушка макул болот. Экинчи адам, ишенбей: «Аттардын уча албашын билип туруп, кандайча мындай сунушту айттың» - дейт. Анда биринчиси: «Өзүмө эркиндиктин төрт жолун тартуулап жатам. Биринчиси: ушул жылы султан өлүшү мүмкүн, экинчиси: мен өлүшүм мүмкүн, үчүнчүсү: ат өлүшү мүмкүн, төртүнчүсү: чындыгында эле атка учушту үйрөтүшүм мүмкүн. Бирок ошого чейин мен эркинмин» - деп жооп бериптир.

№13 сабак

ИЙГИЛИКТИН НЕГИЗГИ ЭРЕЖЕЛЕРИ

Сабактын максаты:

- Окуучулар ийгиликке жетүүнүн сырлары тууралуу маалымат алышат;
- Ийгиликке жетүүнүн негизги эрежелерин иштеп чыгышат;

Сабактын жабдылышы:

Слайддар, проект ж.б.

Сабактын жүрүшү:

1-кадам: Мугалимдин аңгемеси.

Сунуш

Ийгиликке ишенүү, ийгиликтин өзөгүн түзөт. Силердин мындай ойюңар абдан жакшы. Силерди куттуктайм. Мен да силердин келечекте ийгиликтүү окуучулардан болушуңарга ишенем. Бирок ийгиликке жетишебиз деп, ага көлөкө түшүрүүчү нерселерди кылбашыңар керек.

Ийгиликке жетүү үчүн, алгач төмөндөгүлөрдү тактап алгыла. Жөндөмдүүлүктөрүңөрдү жана адаттарыңарды эске алып өзүңөргө төмөндөгү суроолорду бергиле:

- Сабактарда канчалык деңгээлде активдүүмүн?
- Максаттарымы тактадымбы?
- Жөндөмдүүлүгүм алдыга койгон максатыма туура келеби?
- Өзүмү жана жөндөмдүүлүктөрүмү жетишээрлик тааныймынбы?
- Сабакка көңүлүмү толук бура аламбы?
- Мага жакпаган чөйрөдөн алыс боло аламбы?
- План менен окуймунбу?
- Досторум ийгиликке үндөйбү?
- Ийгиликке жетүүнү чын жүрөктөн каалаймынбы?

Бул суроолорго жооп издегиле. Эгер терс жооптор болсо, анда тезинен аларды жоюунун аракетин кылгыла.

2-кадам: Слайд аркылуу түшүндүрүү.

1-слайд.

Ийгиликке жетишүүнүн өзөгү:

Окуучунун үй-бүлөсү

Ар бир адам үй-бүлөсүнөн алган жүрүм-турум, таалим-тарбия, жана адеп-ахлактык баалуулуктарды башка эч бир жерден ала албайт. Үй-бүлөдө көрсөтүлгөн мээримдүүлүктү, боорукердикти, кечиримдүүлүктү жана колдоону эч бир жерден таба албайт (Ушулардын терси да болушу мүмкүн).

Үй-бүлө бардык жакшылыктын жана ийгиликтин өзөгү. Анткени, адамзаттын тарыхында эч бир түзүлүш үй-бүлөдөй таасирдүү болгон эмес. 25 жылдык мугалимдик тажрыйбам менен баланын мектептеги ийгигилигине үй-бүлө өтө чоң таасир берээрин аңдап жеттим. Үй-бүлөдө болгон уруш-жаңжал баланын ийгиликсиздигинин негизги себеби болот.

Үй-бүлөсү тарабынан колдоо көрсөтүлгөн, үй-бүлө мүчөлөрү менен жакшы мамиледе болгон окуучу ийгиликке жетпей койбойт.

2-слайд.

Мектеби жана мугалими

Мектеп баланы жашоого гана тарбиялабайт, ал жашоонун так өзү болуп эсептелет. Окуучунун ийгиликке жетишүүсүндө мектебинин жана классташтарынын таасири болгондой эле, окуткан мугалиминин да таасири өтө чоң. Анткени мектеп мугалимдери менен бааланат. Мугалимдин билимдүү болушу, окуучунун жакшы билим алышына өбөлгө түзөт.

Ар бир окуучу мугалими менен жакшы мамиледе болушу керек. Бул окуучунун ийгилиги үчүн пайдалуу. Келечекте чоң ийгиликтерди багындырууда «тарбияланган, окуп билим алган» чөйрө маанилүү. Адамдын келечектеги ийгиликтерине түздөн түз анын жашаган чөйрөсү, маданияты, айлана чөйрөсүндөгү адамдардын дүйнө таанымы, жашоо шарты ж.б. өз таасирин тийгизет. Эч бир нерсе өзүнөн-өзү калыптанбайт. Адамдын жогорку деңгээлдерге жетишүүсү, биринчиден өзүнүн аракети андан кийин эле чөйрөсүнүн таасиринен улам болот. Коомдо өз ордуңарды таап, пландарыңарды ишке ашыра ала турган даражага келүүнү кааласаңар, бирдей максатты көздөгөн адамдарды өз айлана-чөйрөңөргө топтогула. Таали-тарбия көрбөгөн, билим алуунун маанисин түшүнбөгөн адамдардан оолак болгула. Анткени мындай адамдардын пайдасынан зыяны көп. Ушуга көңүл бургула.

3-слайд.

Массалым маалымат каражаттарынын таасири (медиа, радио, журнал, газета ж.б.у.с.).

ММКнын (массалык маалымат каражаттары) жаш балдардын жана улан-кыздардын психологиялык өнүгүүсүнө туура келген, калктын менталитетине жана маданиятына туура келген программаларды коюп жатат деп айтыш өтө эле кыйын.

ММКнын адамдарды каалагандай нукка бура ала турган күчү бар. Тилекке каршы бул күчтү туура эмес жакка колдонуп жатканы ачуу чындык.

Радио-телевидениелерден жаш балдарды жана улан-кыздарды адептик баалуулуктарга тарбиялай турган программаларды көп көрсөтүш керек. Анткени бул мамлекеттин келечеги үчүн өтө маанилүү. Бул иш чаралар кылынбай турган болсо, мамлекеттин келечеги караңгы болуп кала берет.

Ар бир коомдун өзүнө тиешелүү баалуулуктары болгондугу унутулбаш керек.

4-слайд.

Ийгиликке жетүү үчүн айлана-чөйрөңөрдөгүлөр менен жакшы мамиледе болгула

Ийгилик, туура чечимдерди чыгаруунун, туруктуу эмгек кылуунун жана айлан-чөйрөдөгүлөр менен жакшы мамиледе болуунун негизинде болот. Булардын ичинде маанилүүсү айлана-чөйрө менен жакшы мамиледе болуп, алардан материалдык жана моралдык жактан жардам алуу.

5-слайд.

Ар бир окуучу көбүрөөк кимдер менен жакшы мамиледе болуш керек?

1. Үй-бүлөсү менен.

Окуучунун ийгилиги үчүн эң көп курмандык кылган, анын үй-бүлөсү. Анткени ата-эне ар дайым баласынын ийгилигин каалайт. Мына ошондуктан окуучу биринчиден үй-бүлө мүчөлөрү менен жакшы мамиледе болуш керек.

2. Мугалимдери менен.

Окуучусунун ийгилигин эң көп каалгандардын бири бул анын мугалими. Мугалимди, окуучуларынын ийгилиги бактылуу кылат. Мугалим катары, окуучуларыбыз жөнүндөгү жакшы кабарлар бизди абдан кубандырат. Анткени ал биздин эмгегибиздин мөмөсү. Окуучу мугалими менен жакшы мамиледе болсо, ийгиликке жетүүнүн жолдору ачылат.

3. Достору менен.

Адам көздөгөн максаттарына жетүү үчүн, ишеничтүү адамдар менен достошуп алар менен жакшы мамиледе болуусу зарыл. Анткени ийгиликке тез жетүү үчүн топ-топ болуп иштеген оң. Бирок топто жана достор арасында ишенимдүү, дурус, эмгекчил, чынчыл адамдар болуш керек. Достор бири- бирине окшош болоорун унутпагыла. Адеп-ахлаксыз досторубузга окшоп калуудан узак болушубуз керек.

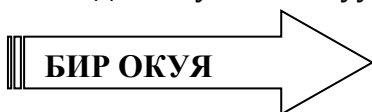
4. Мектептин соцпедагогу менен.

Түрдүү көйгөйлөрүңөрдү чечүү үчүн, айлана-чөйрөңөр менен жакшы мамиледе болуунун жолдорун үйрөнүү үчүн ж.б маселелериңерди чечүү үчүн ар дайым мектептин соцпедагогуна кайрылып тургула.

Ийгиликтин негизги эрежелерин жыйынтыгы катары, ийгилик биринчи ойдо пайда болоорун жана айлана-чөйрөбүз менен жакшы мамиледе болушубуз керектигин айта алабыз.

Ийгилик алыста эмес «ийгиликке жетем» деген сөзүбүздө экенин эч унутпашыбыз керек!

3-кадам: Мугалим окуучуларга текст таркатып берет.

Мугалимибиз класска кирип маанилүү бир жарыя айтуу үчүн, бир канча жолу жөтөлдү. Анын мүнөзү ушундай эле, ар дайым класска маанилүү бир жарыяны айтуудан мурун бир канча жолу жөтөлчү. Биз аны байкап тынчтанып көңүл бурап угуп турчубуз.

Бул жолу да ар дайымкыдай болду:

- Ийгиликке жетүүнү каалайсыңарбы?

Баарыбыз биргеликте:

- Ооба, - деген жооп айттык.

- Миң баскычтуу бир тепкичке бир дем менен чыгууга аракет кылсаңар, чарчап чыга албайсыңар. Тепкичти аттабай туруп «мынчалык бийикке кандай чыгам?» деген болсоңор да чыга албай чарчап каласыңар. Бирок ар күнү жүз баскычтан чыгып отурсаңыз, он күндүн ичинде бул ишти ийгиликтүү аяктайсыңар.

Ийгилик үчүн, чыдамдуулук жана сабырдуулук менен эмгек кылууңар керек болот.

Туруктуу эмгек кылсаңар, силерди эч бир көйгөй жеңип өтө албайт!

№14 сабак

САБАК ОКУУНУН ЭРЕЖЕЛЕР

Сабактын максаты:

- Окуучулар сабак окуунун эрежелерин үйрөнүшөт;
- Убакытты туура пайдаланууну да билишет;

Сабактын жабдылышы:

Слайддар, проект ж.б.

Сабактын жүрүшү:

1-кадам: Мугалимдин аңгемеси.

Сунуштар

Ар бир окуучу үчүн системалуу сабак окуудан жакшы нерсе жок. Ал үчүн окуучу, сабак окуунун методдорун (эрежелерин) жана аны колдоно билүүсү керек.

Эрежелер:

- алгач ийгиликке жетүүнү каалаңыз;
- коомдо сый-урматка татыктуу болуш үчүн, кулдай эмгек кылыңыз;
- максатсыз жана тартипсиз сабак окубаңыз. Эмнени билишиңиз керек болсо, ошого карай багыт алыңыз;
- өзүңүздү жана жөндөмдүүлүктөрүңүздү тааныңыз;
- максатыңызды жөндөмдүүлүктөрүңүзгө жараша белгилеңиз;
- убактыңызды пайдалуу колдонуңуз;
- дем алуунун да маанилүү экендигин билиңиз;
- окууда сизге тоскоол боло турган досторуңуздан узак болуңуз;
- эң мыкты болгонго аракет кылыңыз;
- китеп окууда түшүнбөгөн жерлериңизди таштап кетпеңиз;
- ийгиликсиздиктен коркпоңуз. Аны ийгиликтин башаты катары эсептеңиз;
- убактыңызды, сабак окуу үчүн бөлүңүз;
- ар күнү бир убакта сабак окууну адат кылыңыз;
- сабак окууну баштабастан, сабак үчүн керектүү болгон каражаттарыңызды даярдап алыңыз;
- сабак окуп жатып, кыялдарыңызга тоскоол болуңуз. Ашыкча кыялдануу сабак окууга тоскоол болот;
- конспект алууну адат кылыңыз;
- маалыматтарды унутпоонун эң жакшы жолу, кайталоо;
- мугалимдер менен болгон чыр чатактан алыс болуңуз;
- системалуу окуп, бүгүнкү ишти эртеңкиге таштабаңыз;
- максаттуу сабак окуңуз;
- кечки тамактан кийин, сөзсүз түрдө 2-3 саат сабак окуңуз;
- уйкуңузду көзөмөл кылыңыз. Уйкуңуз бир күндө 6-7 сааттан ашпасын;
- эрте туруп, мектепке барганга чейин 1 саат сабак аткарыңыз;
- ашыкча ызы-чуудан алыс болуңуз;
- чарчаганда дем алыңыз;
- телевизордон ар дайым көргөн программаларыңыз менен сабак аткаруу убагыңыз бир болуп калбасын;

- руханий дүйнөнүздү таза кармаңыз;
- ден соолугуңузга маани бериңиз.

Сабак окуунун эрежелерин үйрөнүү, албетте жетиштүү болбойт. Негизгиси бул эрежелерди ишке ашырыңыз. Ар бир окуучу бул эрежелерди аткара алат. Бул үчүн бир гана каалоо керек.

2-кадам: Окуучулар слайдда көрсөтүлгөн төмөндөгү сөздөрдү чечмелешет, өз ойлорун айтышат, талкуулашат.

Улуулурдан улуу сөз

Ийгилик - 10 пайыз жөндөмдүүлүк, 90 пайыз аракет менен болот.

(Эдисон)

Билимдүү адам, эң күчтүү адам.

(Фирдоуси)

«Илимди Кытайдан болсо да алгыла!

(хадис)

Билим алуу ар бир эркек жана аялга парз.

(куран, аят)

Бешиктен мазарга чейин билим алгыла!

(куран, аят)

№15 сабак

САБАККА КӨҢҮЛ БУРУУНУ ЖАКШЫРТУУНУН ЖОЛДОРУ

Сабактын максаты:

- Окуучулар көңүл бурууну кантип жакшыртуу керек экендигин билишет;
- Көңүл бурууну жакшыртуунун жолдорун үйрөнүшөт;

Сабактын жабдылышы:

Слайддар, проект ж.б.

Сабактын жүрүшү:

1-кадам: Мугалимдин аңгемеси.

Чечүү жолдору

Ийгиликке жетүү үчүн сабактарга «өзгөчө көңүл буруу» керектигин ар бир окуучу билиши керек. Китеп окуп жатып, сабак учурунда, бир көйгөйдү чечүүдө, бир маселени анализдөөдө көңүлүн бир жерге топтой албаган окуучунун ийгиликке жетиши кыйын болот.

Көңүл буруунун начардыгын жана ойду бир жерге топтой албоону жеңүү кыйын эмес. Биринчиден, бул көйгөй ар бир окуучуда болуп турат. Экинчиден, бул көйгөйдү жеңсе болот. Негизгиси, окуучу өзүнүн кемчилигин байкашы жана аны жеңүүнүн жолдорун билиши керек.

2-кадам: Слайддан көңүл бурууну жакшыртууга байланышкан тексттер көрсөтүлүп, талкуу уюштурулат.

1-слайд.

Адистер көңүл буруунун начардыгын бир канча себептер менен байланыштырышат. Алар:

1. Сабак учурунда башка нерсени ойлонуп отуруу;
2. Эмоционалдык көйгөйлөрдүн болушу;
3. Керексиз деталдарды көп ойлоону;
4. Сабак учурунда же китеп окуп жаткан учурда, чөйрөдөн келген терс таасирлер;
5. Теманын түшүнүксүз, баш аламан болушу;
6. Окуучуда чыдамдуулуктун жоктугу;
7. Тез ачуулануу жана сабактан байланыштын үзүлүшү;
8. Окуучунун тартипсиздиги жана чар жайыттыгы;
9. Ден соолуктун начардыгы;
10. Сабак учурунда ойго батуу;
11. Системалуу сабак окуу адатынын болбошу;
12. Тартипсиз достор;
13. Сабак өтүү методунун кызыксыздыгы;
14. Үй-бүлөдөгү көйгөйлөр.

3-кадам: Окуучулар тамсилди окуп чыгышып, талкуулашат.

Өрнөктүү тамсил

Көңүл буруунун жана каалоонун маанилүүлүгүн түшүндүргөн өрнөктүү окуя.

Фырат деңизинин бир жээгинде жашаган бала менен экинчи жээгинде жашаган кыз бири-бирин сүйүп калышат экен. Бала ар күнү кечинде Фырат деңизинен өтүп кыз менен жолугуп, кайра таң атаарда өзү тарапка өтчү экен.

Бир күнү кечинде адаттагыдай кыз тарапка өтүп, сүйүктүүсү менен жолугушат. Таң атаарда, кайтмакчы болуп, коштошуу үчүн бала кыздын жанына жакындап келгенде анын бир көзү көр экендигин байкап калат да «Сенин бир көзүң көр беле?» - деп сурайт.

Кыз балага карап, кыжаалат болуп «Сенден сураныч бүгүн Фыратка кирбе» деп айтат. Бала ага карабай кыздан узакташып, Фыратка кирип, сүзүүнү билбегендиктен чөгүп өлөт. Чындыгында, бала сүзүүнү билбечү экен, кызга болгон сүйүүсүнүн күчү менен гана ар күнү Фыраттан өтүп жүргөн экен.

Сүйүүсү соолуган замат чөгүп кетет.

Көңүл буруунун жана каалоонун ишенилгис тоскоолдуктарды жеңип өтөөрүнүн ойлонуп көрүңүз...

4-кадам:

2-слайд.

Көңүл бурууну жакшыртуунун жолдору:

- Бул көйгөйдү жеңе тургандыгыңызга ишениңиз;
- Сабакка кирүүдөн мурун же китеп окуудан мурун, алдыңызга бир максат коюп, ал жаатта эмне кылышыңызды жакшы билиңиз;
- Өтүлө турган темага болгон кызыгууңузду арттырыңыз. Анын кызыктуу тарабын издеп табыңыз;
- Түшүнүксүз жерлерди бир канча жолу кайталап окуңуз;
- Даярдануу учурунда же сабак учурунда жазуу, окуу, тажрыйбалоо ыкмаларын кеңири колдонуңуз,
- Жаңы теманы эски темалар менен байланыштырыңыз;
- Оор темаларды жана оор иштерди бир канча бөлүккө бөлүп алыңыз. Бул ыкма аркылуу кыйынчылыктан кутуласыз;
- Түшүнүксүз жерлерди сурап билип алыңыз;
- Окуу планыңызга моюн сунуп, ар бир ишти өз убагында аткарыңыз;
- Сизге терс таасир берген достордон узак болуңуз;
- Сабак менен маданий иш чаралардын ортосунда тең салмактуулукту сактаңыз;
- Чарчаганыңызда дем алдыруучу көнүгүүлөрдү аткарыңыз;
- Көп түрдүүлүккө орун бериңиз. Узак убакыт бир сабакты даярдоонун ордуна, бир сабактан чарчаганыңызда башка сабактын көнүгүүсүн аткарыңыз жакшы болот;
- Сабак учурунда темага байланышкан түрдүү суроолорду бериңиз. Бул, сизге түшүнүксүз болгон жерлерди, түшүнүп алышыңызга жардам берет;
- Мугалимдер менен жакшы мамиле куруңуз. Бул, сабакты жана мугалимди жакшы көрүшүңүзгө себеп болот;
- Сабакты калтырбаганга аракет кылыңыз. Сабак калтырууңуз жаңы теманы түшүнбөй калышыңызга себеп болот;
- Өтүлө турган темага алдын-ала даярданып келсеңиз, теманы оңой түшүнөсүз;

➤ Сабак учурунда же китеп окуп жатып конспект кылыңыз.

Жыйынтыктап айтканда, көңүл бурууну жакшыртуу үчүн, сабакка болгон кызыгууңузду артыруу үчүн, максатыңызга жетүү үчүн сизде тынымсыз аракет болбосо жогорудагы ыкмалардын эч бир пайдасы болбойт.

Сизде кызыгуу жана каалоо болгондо гана жогорудагы ыкмалар пайдалуу болот. Кыскартып айтканда бардык ийгилик сиздин каалооңуз менен ишке ашат.

№16 сабак

АЙЛАНА-ЧӨЙРӨҮЗДӨГҮЛӨР МЕНЕН ЖАКШЫ МАМИЛЕ КУРУҢУЗ

Сабактын максаты:

- Окуучулар айлана-чөйрөдөгү адамдарга жакшы мамиле кылууга үйрөнүшөт;
- Жакшы мамиле, адамгерчилик сапаттарды атап бере алышат;

Сабактын жабдылышы:

Слайддар, проект ж.б.

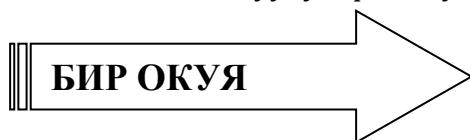
Сабактын жүрүшү:

1-кадам: Мугалимдин киришүүсү.

Чечүү жолдору

Адамдар менен жакшы диалог куруу, жакшы дос табуу, кекчилдиктен жана жек көрүүдөн кутулуу жана бейпилдикте жашоо ар бир адамдын каалоосу болсо керек... Бирок бул каалоолор көпчүлүк учурда орундалбай калат. Мунун себеби сиз тараптан болушу мүмкүн же болбосо эки тараптуу болушу да мүмкүн. Инсан качан гана бир ишти достук куруу үчүн жана чын көңүл менен кылган болсо, жогорудагы каалоолор орундалат.

2-кадам: Окуучуларга окуянын текстин таратып берет, же көрктүү окуп берет.

Балдар менен мамиле курууда кыйналган, коомдук иш-чараларга катышууну каалабаган, класста активдүүлүгүн көрсөтө албаган, өзү жалгыз гана жүргөн бир окуучум бар эле. Аябай акылдуу, тартиптүү жана маданияттуу болгонуна карабай, жашоо образы активдүү эмес, өзүн көрсөтө албайт жана балдар менен достук кура албайт эле.

Мунун себептерин сурадым, бирок айткысы келбеди. Себептерин айтуусун аябай сурандым. Кыйынчылык менен айткан сөздөрү, бул көйгөйдүн өзөгүн түзөт.

- Ата-энем мени ашыкча коргошчу, адамдардын чыккынчылыгын айтып көп коркутушчу. Азыр болсо, мунун запкысын чегип жатам. Бардык адамдарды өзүмө душман катары көрөм жана чыккынчылык кылат деп ойлойм. Мына ушул себептен улам, бирөө менен достошууну, адамдар менен мамиле курууну каалабайм. Бул мүнөзүмдөн өзүм да ыраазы эмесмин. Өзгөртүүнү жана өзгөрүүнү кааласам да, анын жолдорун билбейм. Кайсыл жерден баштоону билбейм...

Бул жана ушул сыяктуу көйгөйү бар адамдар, коомдо жалгыз калып өздөрү менен гана алек болуп калышкан.

3-кадам: Слайддар аркылуу түшүндүрүү.

1-слайд.

Жакшы мамиле куруунун жолдору:

➤ Өзүңүздү достукка даярдаңыз. Кемчиликтериңизди аныктап, анын себептерин аныктаңыз;

- Коомдо сый урматка ээ, досу көп жана өрнөк инсандарга көзөмөл жүргүзүп, алар менен мамиле куруңуз. Алардан мамилелешүүнүн жолдорун үйрөнүңүз;
- Терс адамдык сапаттарыңызды жоюңуз. Анткени адамдар жаман мүнөздүү адамдар менен дос болууну каалашпайт;
- Тазалыкка жана кийимиңизге маани бериңиз. Сүйлөшүүдө маданияттуу сактап, досуңузду капа кыла турган сөздөрдү сүйлөбөңүз;
- Достук, мамилелешүү жөнүндө жазылган китептерди көп окуп, мамилелешүү жана достук туурасында теориялык маалыматка ээ болуңуз;
- Айлана-чөйрөңүздөгү адамдарга сылык-сыпаа мамиле кылыңыз, капа кыла турган сөздөрдү айтпаңыз. Жылмаюу жана сылык сөз адамдарды жумшартат жана жүрөктөрүндө сизге болгон сүйүүнү пайда кылат;
- Сүйлөшүп жаткан адамыңыздын мактоого татыктуу болгон тарабын аныктаңыз. Эч бир адам орундуу мактоону четке какпайт;
- Себепсиз досторуңузду сындабаңыз. Сындашка мажбур болсоңуз, алгач анын жакшы жактарын айтып, андан кийин капа кылбай, кылган каталарын айтыңыз. Акарат кылып жаман сөздөр менен сындабаңыз;
- Оор күндөрдө досторуңуздун жанында болуңуз. Анткени эң жакшы дос, оор күндө бир болгон дос. Маанилүү күндөрдө, майрамдарда досторуңузду куттуктаңыз. Досторуңузга, айлана-чөйрөңүздөгүлөргө белек тартуулаңыз. Анткени белек көңүлдү көтөрөт;
- Ар дайым убадага бекем болуңуз. Анткени ишеничтүү адам экениңизди башка жол менен далилдей албайсыз. Эгер берген сөзүңүзгө турбасаңыз досторуңуздун ишеничин актабаган болосуз;
- Төрт тарабы төп келген дос табуудан баш тартыңыз. Анткени кемчиликсиз адам болбойт, сиз да кемчиликсиз адам эмессиз;
- Досторуңуздун же мамилелеш адамдарыңыздын аркасынан жаман сөз сүйлөбөңүз. Бул аларды капа кылат. Алардан көп нерсени жашырбаңыз. Бул да аларга ишенбегендигиңизди билдирет;
- Досторуңуз менен чектен чыкпай тамашалашыңыз. Анткени тамшанын айынан көп достор мамилесин үзгөн, бир да адам тамаша аркылуу дос тапкан эмес;
- Эки достун жаңжалдашуусуна ортомчу болбоңуз. Анткени экөөнү тең жоготосуз;
- Бардык сырларыңы досуңа айта бербей, анткени күн келип ал сенин душманың болуп калышы мүмкүн;
- Жаңы дос табыңыз, бирок эски досторуңузду да унутуп койбоңуз;
- «Сен мага досуңу айт, мен сени сага айтайын» деген сөз абдан туура айтылган. Келечегеңизди кура турган достор. Андыктан дос тандоого этияттык менен мамиле жасаңыз;

Алгач өзүң менен достош. Анткени өзүнүн жөндөмдүүлүктөрүн билген, маданияттуу адамдардын досу көп болот.

Жашоо жалгыз адамдык эмес экендигин унутпаңыз. Жашоону маанилүү, бактылуу, бейпилдүү өткөрүш үчүн жакын досторго, жакын адамдарга муктажбыз. Мындай адамдар айлана-чөйрөбүздө бар. Сиздин каалооңуз гана болсо, аларды табуу кыйын эмес.

Анда эмесе ишке киришиңиз...

2-слайд.

Эсиңизге сактап алыңыз

❖ Дүйнөдө кемчиликсиз эки адам бар. Бири төрөлө элек болсо, экинчиси бул дүйнөдөн өткөн. (Кытай эл макалы)

❖ Бардыгы , адамдарды өзгөртүүнү ойлонот. Бирок эч ким өзүн өзгөртүүнү ойлонбойт. (Толстой)

❖ Жашооңуз жаңылыш жолдо же ийгиликсиз болсо. Башкаруучу өзүңүз экенин унутпаңыз. (Лонгстон)

❖ Ийгилик, максатыңызга жеткендигиңиз. Бактылуулук болсо, жеткен нерсеңизди сүйүүңүз.

❖ Адамдар гүлдөрдүн арасында тикендер бар деп арыздангандын ордуна, тикендердин арасында гүл бар деп шүгүрчүлүк кылышса болмок. (Мевлана).

№17 сабак

КИТЕП ОКУУНУН ЫКМАЛАРЫ

Сабактын максаты:

- Окуучулар китеп окуунун артыкчылыктарын билишет;
- Китеп окуунун ыкмаларын үйрөнүшөт;

Сабактын жабдылышы:

Ватман, маркерлер, слайддар, проектр ж.б.

Сабактын жүрүшү:

1-кадам: Мугалим слайддын жардамы менен сабакта улантат.

1-слайд.

Чечүү жолдору

Китеп окуунун ыкмаларын билүү, окуучу үчүн чоң мааниге ээ. А түгүл окуучу үчүн мындан башка маанилүү нерсе жок болсо керек.

Сабак даярдоодо, китеп окууда, сынак учурунда, илим изилдөө учурунда деги эле жашоодо, кулпуну ачуу үчүн ачкыч кандай керек болсо, окуунун ыкмаларын билүү да мына ошол сыяктуу бир зарылдык. Анткени окуу - акылдын азыгы, жүрөктүн дарысы, психиканын жөнгө салуучусу.

Окуунун ыкмаларын билүү, эмнени, качан, кайсыл жерде жана кандай? - деген суроолорго жооп табуу менен ишке ашат.

Окуу – адамдын билим деңгээлин жогорулатуу менен биргеликте ой жүгүртүүсүн жакшыртат жана маданияттуулугун жогорулатат. Үйрөнүүнүн эң оңой каражаты окуу болуп эсептелет. Китептин өзгөчөлүгүнө жараша окуунун ыкмаларын колдонуу, окууну пайдалуу кылат. Бул үчүн окуучудан өзгөчө кызыгуу талап кылынат. Мейли окуучу, мейли окумуштуу болсун бүгүн кечээгиден дагы да көп окуганга мажбур. Анткени биз технологиянын өнүккөн доорунда жашап жатабыз. Бир күн жаңы маалыматсыз калуу бизге чоң жоготууларды алып келе турган замандын инсандарыбыз. Илимий ачылыштардын, системалуу теориялардын жазуу түрүндө болушу да бизди окуганга мажбур кылат деп айтсак туура болоор.

2-слайд.

Кабарыңыз барбы?

• *Ислам дүйнөсүнөн чыккан улуу окумуштуу Ибни Таймия (1263-1328) китеп окуп баштаардан алдын уктап калбайын деп, узун чачын дубалдагы мыкка асып койчу экен. Бул окумуштуунун артынан миңден ашуун китеп жазып калтырганынан...*

• *Онунчу кылымдын улуу окумуштууларынын бири Андулустук (азыркы Испания, мурда ислам мамлекети болгон) Ибни Рушд өмүрүндө китеп окубаган эки гана түнү болгондугунан... Биринчиси үйлөнгөнүндө, экинчиси болсо атасы каза болгондо...*

Булардан кабарыңыз бар беле?

3-слайд.

Жөн гана окуу жетиштүү эмес, окуунун ыкмаларын билүү зарыл:

Пайдалуу, туруктуу жана системалуу окуу үчүн, бир гана каалоо жетиштүү болбойт, ошол эле учурда окуунун ыкмаларын билүү зарыл.

Көпчүлүк адамдар, окуунун ыкмаларын билишпейт. Китеп окуп жатып, оозду кыймылдатуу, башты ойнотуу, окуп жатып башка нерсени ойлоону, сүйлөмдөрдү

манжа менен ишарат кылып окуу, ашыкча жарыктыкта окуу жана башка ушул сыяктуу себептер окуунун таасирдүүлүгүн жоготот. Мына ушул себептүү, окуунун ыкмалары, адамга окуган нерсесин түшүнүү жөндөмдүүлүгүн калыптандырат, сөз байлыгын өнүктүрөт, убакытты туура пайдаланууга жардам берет.

2-кадам: Окуучулар эки топко бөлүнөт. Ар бир топко текст берилет. Топто талкуулашып, жалпы класска презентация кылышат.

1-топко.

Окуунун түрлөрү

Жалпысынан алганда окуунун түрү экиге бөлүнөт.

1. Үнсүз (үн чыгарбай) окуу:

Окуунун эң жакшы түрү болуп эсептелет. Үнсүз окуу, көз менен китептин ортосундагы байланыштын негизинде пайда болот. Изилдөөлөр боюнча, үнсүз окуу ыкмасы менен окуп жатканда көз, тамгаларды эмес, сүйлөмдөрдү, керек болсо эки үч сүйлөмдү бир учурда көргөндүгү аныкталган.

Үнсүз окуу ыкмасынын 4 түрү бар:

• Көз жүгүртүү ыкмасы

Бул ыкмада, сүйлөмдөр деталдуу окулбайт. Теманын негизги жерлери гана окулат. Бул ыкманын негизги максаты, китептин же теманын өзөгүн түзгөн сүйлөмдөргө гана көз жүгүртүү менен чектелет.

• Тез окуу ыкмасы

Бул ыкманын максаты, китептеги же тексттеги бардык маалыматтарга ээ кылуу эмес. Бул ыкма, маалыматты издөөдө, суроого жооп издөөдө же маанилүү теманы табууда колдонулат.

• Жай окуу ыкмасы

Бул ыкмада, ар бир сөзгө, сүйлөмгө маани берилет. Бул ыкма, өтө оор темаларды, бөтөн тилдеги чыгармаларды окууда, негизи эле сиз үчүн маанилүү болгон китепти окууда колдонулат. Ар бир сүйлөм бириндетилип окулат.

• Орто окуу ыкмасы

Орто окуу, «көз жүгүртүү» жана «тез окуу» ыкмаларынан бир топ жай, «жай окуу» ыкмасынан бир аз тез окуу ыкмасы. Бул ыкма сабак даярдоодо, жөнөкөй китептерди окууда колдонулат.

2-топко.

2. Үн чыгарып окуу:

Бул ыкманын өзгөчөлүгү, текстти окууда үндүн уккулуктуу жана сөздөрдүн так болуш керектиги. Окуган адам китепти же текстти сүйлөп жаткандай окушу керек.

Окуунун тездиги, көзүбүздүн сүйлөмдөр ортосундагы тыныгуусуна байланыштуу болот. Жай окуган адам, ар бир сөздө тыныгуу жасап, сөздөрдү бириндетип окуйт. Ошол тыныгуулар учурунда көп убактысын жоготот. Тез окуган адам болсо, ар бир сөздө тыныгуу жасабай, сүйлөмдөр ортосунда тыныгуу жасайт. Мына ошондуктан окуу ылдамдыгы артат.

Нормада адамдын мээси, бир мүнөттө 200-250 сөздү, тез окуганда 800-1000 сөздү окуп түшүнө ала турган деңгээлде болот. Бирок бул көп машыгууларды талап кылат. Алгач окуунун ылдамдыгын азайтуучу, терс адаттардан кутулушубуз керек болот.

3-кадам: Слайддар аркылуу түшүндүрүү.

4-слайд.

Эскертүү

Окууга тоскоол болгон себептерден арылыңыз.

1. Каалоо менен окуңуз;
2. Түшүнбөгөн сөздөрүңүздү жазып алып, сөздүктөн караңыз;
3. Түрдүү мазмундагы китептерди окуңуз;

Окугандарыңыз сизге пайдалуу болушу үчүн:

1. Алдын ала текст жөнүндө кыскача маалыматка ээ болгонго аракет кылыңыз;
 2. Тексттин негизги оюн аныктап алыңыз;
 3. Маанилүү жерлердин астын сызып коюңуз;
 4. Көзүңүз чарчаган учурда дем алдыра турган көнүгүүлөрдү жасап туруңуз;
 5. Китептин кыскача мазмунун, сизге керектүү болгон жерлерин жазып алыңыз;
 6. Максаттуу окуңуз;
 7. Тыныгууну азайтыңыз. Сөздөрдү окубай, сүйлөмдөрдү окуганга аракет кылыңыз;
 8. Артка кайтууну алдын алуу үчүн, ар бир сүйлөмгө маани берип, түшүнүү менен окуңуз;
 9. Китептин негизги, бергиси келген оюн аныктаңыз;
 10. Түрдүү темаларды камтыган китептерди окуңуз;
 11. Окуп жаткан текстти, жашооңузга салыштырыңыз;
 12. Китептин негизги каарманы болуңуз;
 13. Ооз менен эмес, мээ менен окуңуз;
 14. Көз менен китептин ортосундагы аралык 30см аз болбошу керек;
 15. Китеп окуп жатып, айлан-чөйрөңүз менен мамилеңизди үзүшүңүз керек;
 16. Мээңиз чарчап турган учурда окубаңыз;
 17. Окуган китебиңизди анализдеңиз;
 18. Окуган китебиңиз сизге жаңы маалымат бериши керек.
- Жакшы окуучу (китеп окуучу) болуш үчүн, баарынан мурун окууну адат кылыш керек. Аз да болсо ар күнү китеп окушуңуз керек. Бул сиз үчүн кыйын эмес.

5-слайд.

Ойлонуп көрүңүзчү...

1. Бул жашоодо оңой иш барбы?
2. Окуш кыйынбы же окуунун ыкмасын билбейсизби?
3. Ийгиликке жетүүнү каалайсызбы?
4. Тоскоолдуксуз максатыңызга жетишиңиз мүмкүнбү?
5. Түрдүү маданияттарды билүү өзгөчөлүк эмеспи?
6. «Чоң ийгиликтер» чоң иштер менен ишке ашышын эсиңизден чыгарбаңыз!

№18 сабак

КОНСПЕКТИЛӨӨНҮН ЫКМАЛАРЫ

Сабактын максаты:

- Окуучулар конспект жөнүндө түшүнүккө ээ болушат;
- Конспектилөөнүн ыкмаларын үйрөнүшөт;

Сабактын жабдылышы:

Слайддар, проект ж.б.

Сабактын жүрүшү:

1-кадам: Мугалимдин аңгемеси.

Чечүү жолдору

Окуучунун ийгиликке жетүүсүнүн эң маанилүү баскычын, өтүлгөн теманы конспектилөө түзөт.

Сабакка көңүл буруу, окуу, жаттоо жана үйрөнгөнүн тажрыйбалап көрүү кандай маанилүү болгон болсо, өтүлгөн теманы конспектилөө да ошондой мааниге ээ.

Өтүлгөн теманы кыскартып жазып алууну көндүм адатка айландырбаган окуучулар сынак учурунда шашкалактап калышат. А эгер ар бир теманы ылайыктуу түрдө кыскартып жазып ала билген окуучулар, сынак учурунда ийгиликсиздикке кабылышпайт.

Өтүлгөн теманы эффективдүү өздөштүрүүдө, конспектилөөнүн жана учуру келгенде андан пайдалануунун өзгөчө мааниси бар. Ошондой эле окуучунун өтүлгөн теманын айланасында өзөктүү ой жүгүртүүсүн активдештирет жана кызыккан темасын кыскартып жазып алууга үйрөтөт. Мына ушул тарабы менен, окуучунун сабакка болгон кызыгуусун жана көңүл буруусун артырат. Конспектилөөдө теманы анализдөө жараяны ишке ашкандыктан, окуучунун жеке эмгегинин таасирин артырат. Мына ошондуктан, мейли сабак учуру болсун, мейли өз алдынча даярданууда болсун конспектилөөнүн ролу чоң.

Конспектилөөнүн мындан башка бир канча пайдалары бар. Сабак учурунда зирек болууну камсыздайт, жана жогоруда айтылгандай окуучунун сабакка болгон көңүл буруусун арттырат. Эң негизгиси унутууну алдын алат.

Конспектилөө көңүл бурууну талап кылган бир ыкма. Бир теманы пландаштырууда, изилдөөдө же болбосо унутулган теманы эске салууда мурун алынган конспектилердин жардамы чоң.

Китептердин, темалардын кыскартылмалары окуучуга бир гана сынак учурунда жардамы тийбейт, ошол эле учурда тапшырма жазууда, билимди топтоштурууда да чоң жардамы тиет. Теманы эстөөгө жана оңой өздөштүрүүгө эле пайдасы болбостон, ошону менен бирге эле конспектилөөнү жакшы билген окуучу окуган, уккан, көргөн нерселерге объективдүү анализ жүргүзүүнү жана сындоону үйрөнөт. Бул жол менен коомдогу баш айланткан түрдүү ой пикирлерди түшүнүү, жоромолдоо жөндөмдүүлүгүнө ээ болот.

Бир канча изилдөөлөрдүн негизинде, өтүлгөн темаларды конспект кылган окуучулар, кылбаган окуучуларга караганда сынак учурунда бир топ активдүү болгондугу аныкталган. Конспектилөө сабакты түшүнүүнү да оңойлоштурат, сынак учурунда окуучунун өзүнө болгон ишеничин да артырат. Сабакты көңүл коюп

угуунун негизги эрежеси теманы конспектилөө болуп эсептелет. Башкача айтканда угуу менен конспектилөө ар дайым эриш-аркак жүрөт. Эки ыкма бири бирин толуктаганда гана сабак түшүнүү эффективдүү болот.

2-кадам: Мугалим слайддар аркылуу теманы түшүндүрөт.

1-слайд.

Маани бериңиз:

Конспектилөө үчүн ар дайым туруктуу бир дептериңиз болсун. Мугалимдин айтканын же китептен окуган маалыматтарды сөзмө сөз жазуунун ордуна, түшүнгөнүңүздү жана керектүү деп эсептеген жерлерди жазып алыңыз. Көп колдонгон сөздөрдү кыскартып жазыңыз. Китеп окуп жатып, маанилүү жерлердин астын сызып коюңуз. Эң көп үч түс колдонуңуз. Түстөрдүн маанисин өзүңүз белгилеп алыңыз. Бул ыкманын, кайталоодо өтө чоң пайдасы болот.

Унутпаңыз, конспектилөөнү көндүм адатка айландыруу ийгилик үчүн керектүү пайдубал.

2-слайд.

Конспектилөөнүн ыкмалары:

1. Өтүлгөн теманын негизги оюн аныктап, кыскача жазып алыңыз. Берилген мисалдардын жана салыштырмалардын маанилүүлөрүн жазып алыңыз;

2. Конспект үчүн керектүү болгон каражаттарды даярдап алыңыз (түстүү калем, дептер сыяктуу);

3. Тез конспект кылуу үчүн, өтүлө турган тема туурасында үстүртөн маалыматка ээ болуңуз;

4. Конспектилеп жатып маанилүү ишараттарды байкаганга аракет кылыңыз;

5. Теманы угуу менен конспектилөөнүн ортосунда тең салмактуулукту сактаңыз;

6. Конспектилеп жатып сөздөрдүн кыскартылмаларын жана символикалык ишараттарды колдонуңуз;

7. Конспектни өз сөзүңүз менен жазыңыз. Бул жол менен мугалимдин түшүндүргөндөрүн кыскача жыйынтыктай аласыз;

8. Конспектилеп жатып түшүнбөй калган жерлер болсо, маани бербей өтүп кетпеңиз. Терең түшүнүү үчүн тактап сурап алсаңыз, темада түшүнбөгөн жерлериңиз болбойт;

9. Конспектилөө ыкмаларын кээде эмес, ар дайым колдонуңуз. Муну менен жакшы конспектилөөнү үйрөнөсүз;

10. Класста отурган ордуңузду жакшы тандаңыз. Көп сүйлөгөн досторуңуздан узак отуруңуз жана мугалимдин сөзү жакшы угула турган жерге отуруңуз;

11. Түшүнүктүү жазбасаңыз, кийин эмне жазганыңызды билбей каласыз;

12. Түстүү калем колдонсоңуз, тема дагы да түшүнүктүү болот. Керек болгон жерде, графикалык сызыктар менен белгилеп коюңуз;

13. Кийинчерээк алган конспектилериңизге көз жүгүртүңүз, керек болсо кайра жазып чыгыңыз. Бул убакытты бош коротуу эмес, тескерисинче билимиңизди жуурулуштурат жана унутууну алдын алат;

14. Окулган маалыматтын 20%, окулуп угулган маалыматтын 40%, окулуп, угулуп ага кошумча жазылган маалыматтын 60% эсте калат.

3-слайд.

Билесизби?

Окуу, рухтун эң сүйүктүү коногу. Андыктан аны жалгыз калтырбаңыз.

Сынак бүткөндөн кийин конспектилериңизди таштабай, сактап коюңуз.

Тез, тартиптүү жана түшүнүктүү конспектилөө ыкмасын өнүктүрүү үчүн, алгач угуучу болуңуз, андан кийин уккан маалыматтарды кыска сүйлөм менен жазыш керектигин унутпаңыз.

4-слайд.

Унутпа

- Окуп изденүү ачылыш жасоо жана көңүл ачуу экендигин.
- Адамдар көпүрө куруунун ордуна, дубал куруп жалгыз калгандыктарын.
- Учурунда аткарылбаган иш, эч качан аткарылбай тургандыгын.
- Узун сапарлар, бир кадамдан башталгандыгын!

№19 сабак

СҮЙЛӨӨ ЫКМАСЫН ҮЙРӨНҮҢҮЗ

Сабактын максаты:

- Окуучулар туура, таасирдүү, орундуу сүйлөө жөнүндө маалымат алышат;
- Сүйлөө маданиятын үйрөнүшөт;
- Сүйлөө ыкмасын билишет;

Сабактын жабдылышы:

Слайддар, проектр ж.б.

Сабактын жүрүшү:

1-кадам: Мугалимдин киришүүсү.

Ийгиликтүү окууну каалаган окуучу үчүн сүйлөө ыкмасын үйрөнүү жана жаза билүүнү өздөштүрүүсү талашсыз. Себеби, сүйлөө ыкмасын өнүктүрө албаган окуучу, ийгиликке жетише албай калышы мүмкүн.

Учурда эң мыкты деңгээлде сүйлөө ыкмасын өздөштүрүү, ар бир адамдын каалоосу экендиги анык. Себеби сүйлөө, таасирдүү ошол эле учурда өтө көп колдонулган карым-катнаш каражаты болуп эсептелет.

Таасирдүү жана мыкты сүйлөө бир гана таалим тарбия же педагогикада колдонулбайт. Коомго кандайдыр бир нерсени түшүндүрүүдө жана аларды ынандырууда да таасирдүү сүйлөө өзгөчөлүгүнө ээ болуулары зарыл.

Эң мыкты жана таасирдүү ошол эле мезгилде ынандыруучу методдор менен сүйлөө технологиясын билген окутуучу, окуучусунун көйгөйлөрүн чечүүдө жана сүйлөө технологиясын үйрөтүүдө дегеле, окуучусуна өрнөк болууда мааниге ээ.

2-кадам: Мугалим слайддар аркылуу түшүндүрөт.

1-слайд.

Окуңуз:

Сүйлөө, Жараткандын адамдарга берген эң чоң белеги болуп саналат. Эгер маанилүүлүгүн билүүнү кааласаңыз айбанаттардан сураңыз.

2-слайд.

Унутпаңыз

➤ Сүйлөнө турган сөздү убагында, ордунда жана шайкеш сөздөр менен сүйлөңүз;

➤ Сөз болуп жаткан адамдын ким экендигин жана аты жөнүн көз алдыңызга келтириңиз;

➤ Сүйлөшүү учурунда кызыктуу темаларды тандап алыңыз;

➤ Сүйлөшүүлөрдө талаш-тартыш туудуруудан качыңыз;

➤ Коомдун алдында бир гана кишиге карап сүйлөбөңүз;

➤ Сүйлөп жаткан учуруңузда жактырылбаган ыкма жана аттарды колдонбоңуз;

➤ Жеке көйгөйлөрүңүздү жана кайгыларыңызды аралаштырбаңыз;

➤ Назик көрүнүү максатында эриндериңизди бүкпөңүз;

➤ Сүйлөө учурунда каршы тарапта турган адмдарга жакындашпаңыз;

➤ Бирөөнү тууроодо ашыкча кетпестен, өлчөмдүү колдонуңуз;

➤ Сүйлөп жаткан адамдын сөзүн эч качан бузбаңыз.

3-слайд.

Таасирдүү жана орундуу сүйлөө даражасына жетишкен окуучу кыска убакыттын ичинде өз чөйрөсүнөн суурулуп чыгып, биринчиликке жетишээри маалым. Б.а. таасирдүү жана эң мыкты түшүндүрүү техникасына ээ болгон окуучу, коомдук мамиледе жана адамдар менен диалог курууда ийгиликтүү талапкер болоору анык.

Сүйлөө ыкмасы окуучулар үчүн канчалык маанилүү жана ал нерседен баш тартпоо керек экендиги талашсыз. Себеби, окуучунун достору менен болгон карым катнашында, сабакта теманы түшүндүрүүдө, окутуучусу жана мектеп жетекчилери менен мамилелешүүдө, оозеки сынактарда, өз көз карашын билдирүүсүндө жана мамлекеттик расмий чогулуштарда так жана эрежелерге ылайык түшүндүрүүсү үчүн, сүйлөө ыкмасын эң жогорку дэңгээлде колдонуусу зарыл.

Таасирдүү сүйлөө деталдуу жана алдын ала даярданууну талап кылат. Сүйлөөчүдө канчалык таасирдүү сүйлөө таланты болсо да, суна турган темасы боюнча мурунтан даярдык көрүүсү керек. Эң жогорку дэңгээлде даярдангандан кийин гана, жай баракат жана таасирдүү түшүндүрө алат.

4-слайд.

Таасирдүү сүйлөө ыкмасы кандай болуусу керек?

1. Сиздин кийген кийимиңиз жана мамилеңиз олуттуулукту жаратышы керек.

Публиканын алдында турган адам эки нерсеге маани берүүсү керек. Биринчи кийинүүсүнө, экинчиси мамилесине. Кийимиңиздин таза, тыкан болуусу жана мамилеңизди көзөмөл астына алууңуз темаңызга берген мааниңизди жана жеке инсандык турпатыңызды айгинелейт.

Тартипсиз, суз жана монотондуу мамилеңиз окуучуларга терс жана баш аламан таасирин тийгизет. Жүдөгөн жана кебетеси келишкен абалда кийинип келүүсү, түшүндүрүүдө да, дал ошондой көрүнүштү элес кылып калтырып кетишет.

2. Сөз болуп жаткан чөйрөнү жакшы билүүңүз жана угуучулардын көңүлүн табууңуз керек.

Таасирдүү кылып түшүндүрүү үчүн, сүйлөөчүнүн сөз кылып жаткан чөйрөнүн шарттарына шайкеш типте түшүндүрүүсү зарыл. Түшүндүрүү угуучулардын деңгээлине, мүнөздөрүнө жана угууга даяр болгондуктары менен биргеликте, чөйрөнүн өзгөчөлүктөрүнө жараша өзгөрөт. Угуучулардын тема боюнча маалымат алып албоосу, иш аракет болуп жаткан жердин жылуулугу, абасынын таза жана күндүн болуп болбоосу, тике туруп же үстөлдө отуруп угуусу ж.б.у.с. өзгөчөлүктөр угуу шарттарын камтыйт.

Сүйлөөчүнүн жогоруда аталган өзгөчөлүктөрдү көз алдына алуусу, түшүндүрүүдөн күтүлгөн оң натыйжа десек болот. Андыктан, теманы түшүндүрүүдөн мурда жогорудагы өзгөчөлүктөрдү эске алышы, теманын мазмунун белгилөөдө жана тартипке салууда жардам берет.

3. Түшүндүрүү максатынын белгилениши.

Сүйлөшүүдөгү эң негизги максат, угуучуларды таасирлентүү жана аларды ынандыруу. Угуучуларга таасир калтыруу үчүн түшүнүктүү, жөнөкөй жана кыска сүйлөмдөр менен текст түзүп, максат, угуучуларды кыйнабастан, оңой түшүнүүсүнө өбөлгө түзүү.

Ар бир сүйлөөнүн аркасында үйрөтүү, ишендирүү, көңүл ачуучу ж.б. максаттардын болуусу шарт. Б.а. угуучуларга кыска убакыттын ичинде бир канча маалыматтарды оңой жана таасирдүү ыкмада жеткизүү, түшүндүрүүнүн негизги максаты болуп эсептелет.

4. Түшүндүрүлө турган тема боюнча жетиштүү даярдыктын көрүлүүсү.

Сунула турган тема боюнча жетиштүү жана деталдуу даярдыктын көрүлүшү шарт.

План, сиздин темаңызга байланыштуу маалыматтарды же ойлонуу абалыңызды көргөзгөн текст болуп эсептелип, түшүндүрүү үчүн аткарыла турган изилдөөнү багыттаган лидер милдетин аткарат. О.э. маалыматтарыңыздын жетишсиз болгон тараптарын көрсөтүп берет. Мындай лидер, сүйлөөчүнүн түшүнүгүнө байланыштуу ой жаратууга жардам берет.

План даярдалгандан кийинки иш аракет, планга ылайык маалыматтарды топтоо менен биргеликте, темага байланыштуу уккандар менен пикир алышып жана жазуу булактарын изилдөө жолдору аркылуу иш жүзүнө ашат. Даярдалган план түзүлгөндөн кийин, теманы суна турган окуучу бөлмөсүндө жогорку үн менен башкы даярдыкты көрүүсү зарыл. Өзүнчө даярдыкта кээ бир кемчиликтер кетсе да, таасирдүү түшүндүрүү үчүн маанилүү иш аракет десек жаңылышпайбыз.

5. Теманы чектөө.

Белгиленген мисалдар жана ачыктоолор маалыматтын айланасында жана түшүндүрүү теманын ыгында болуусу абзел. Теманы сунууда тиешеси болбогон башка теманы ачуу же сөз кылуу теманын маанилүүлүгүн жана актуалдуулугун жоготот. Натыйжада, көптөгөн маалыматты берем деп отуруп, эч кандай маалымат бере албай калат. Ошондуктан, теманы жеткиликтүү жана пайдалуу болуусу үчүн, теманын өзөгүн бергенден кийин аны бир аз чектөө керек. Анткени тема өз максатына жетпей чаржайыт болуп калышы ыктымал.

6. Окуучуларга ыңгайлуу жер түзүлүшү зарыл.

Эч бир окуучу көз жаздымда калбай, ар бир окуучуга индивидуалдык мамиле жасалып, окуучунун өз мекемесинде түшүндүрүүгө ыңгайлуу майдан болуусу зарыл.

7. Түшүндүрүүдө өзүңүзгө бекем ишенүүңүз зарыл.

Көп убакытты ичине камтып, өтө жогорку деңгээлде даярдалган түшүндүрүү тексти публиканын алдына чыгууда көп ийгиликтерди жарата алабай калышы мүмкүн. Мунун эң негизги себептеринен бирөөсү өзүнө болгон ишенимдин жоктугу. Бул ишенимсиздик туруктуу түшүндүрүү менен гана жеңе алат.

Айрыкча сүйлөөчүнүн темасын түшүндүрүүдөн мурда толкундануусу жана сүрдөөсү анын тема жеткирип берүүдө төмөнкү деңгээлде сүйлөйт деген мааниге келбейт. Себеби, мындай абал ар бир сүйлөөчүнүн башына келиши мүмкүн. Чындыгында сүйлөөдөн мурда толкундануу жана адамдын келбетинин кызаруусу же титирөөсү, ар бир сүйлөөчүнүн эң жогорку деңгээлде түшүндүрүү каалоосун көрсөтөт.

5-слайд.

Унутпаңыз:

- Сүйлөөдөн мурда эмнени сүйлөй тургандыгыңызды ойлонуңуз.

➤ Тартипсиз маалымат сиздин ой пикириңиздин тең салмактуулугун бузуусун унутпаңыз.

➤ Сүйлөп жатканыңызда уга турган адамдын сизди уга турганчалык жогорку үн менен сүйлөңүз.

➤ Колдонгон сүйлөмдөрүңүз менен угуучуну толкундатыңыз.

➤ Өтө тез жана жай да сүйлөбөңүз.

➤ Угуучуларыңыздын жүзүнө карап сүйлөшүңүз.

➤ Сиз билген жана сиз үчүн маанилүү болгон темада сүйлөшүңүз.

➤ Сүйлөп жаткан учуруңузда эстей албаган сөзүңүздү табууга аракеттенбестен, окуя жана пикирлерди издеңиз.

➤ Маанилүү пикирлерге жана сөздөргө басым жасоодо үн тонуңузду жогорулатып, кээде төмөндөтүңүз.

➤ Угуучулардын сизге көңүл бурууларын байкап, маани бербей отургандарды өзүңүзгө каратууга аракет кылыңыз.

➤ Колуңуздан келишинче аз жана саз ошол эле учурда маанилүү жана жөнөкөй тилде түшүндүрүңүз.

➤ Болушунча кыска сүйлөп, маанисиз эле узата бербейиз.

➤ Грамматикалык жактан катага кабылууга жол койбоңуз.

➤ Түшүндүрүүдө эмоциялык абалыңызды да көрсөтө билиңиз.

Теманы сунуудан мурда жетиштүү өлчөмдө даярдануусу, сунуучунун өзүнө болгон ишенимин арттырат. Түшүндүрүү учурунда пикирлерди бири-бирине байланыштыруу үчүн, *бул сыяктуу, башка тараптан, ошол эле учурда, жогоруда айтылып кеткендей, бир башка тараптан* формасындагы байланыштар сүйлөөнүн системалуу болуусун камсыздайт. Бул да болсо, сүйлөөчүнүн өзүнө болгон ишенимин арттырат.

8. Темага байланыштуу бир окуя, тамашалуу сөз, көркөм ыр окуу же болбосо санат менен баштоо зарыл.

Темага канчалык маанилүү, эскертүүчү, көңүл бурдуртуучу чеберчилик ыкмасы менен баштасаңыз, кызыктырууну да ошончолук арттырасыз.

Теманы түшүндүрүп баштоодогу алгачкы сөзүңүз о.э. алгачкы абзацыңыз, сиздин деңгээлиңизди жана жөндөмдүүлүгүңүздү көрсөтөт.

9. Теманы сунуу учурунда окуучуларга байкоо жүргүзө билүү жетишкендиги.

Теманы түшүндүрүүдө бүтүндөй окуучуларыңыз сиз менен мамиле кылуу абалында болуусу шарт. Ал, индивидуалдык мамиле куруу аркылуу ишке ашат. Бир жана бир канча окуучуларга карап сүйлөбөстөн, бүтүн жамаат менен маектешиңиз.

10. Темага болгон кызыгууну жаратыңыз.

Түшүндүрө турган темаңыздын канчалык маанилүү экендигин, жашоодо эмнеге пайдасы тие тургандыгын жана угуучулардын турмушуна кандай артыкчылыктарды алып келүүсүн үйрөтөт.

11. Теманы кыска жана так түшүндүрүү.

Сүйлөмдөрдү түзүүңүз жана колдонгон түшүнүктөрүңүз, теманы түшүнбөөчүлүккө алып барбасын. Канчалык түшүнүктүү, ачык жана так түшүндүрсөңүз, ошончолук кызыгуу жана мотивация арттырасыз. Теманы

түшүнбөгөн окуучу башка нерселерди ойлонуп, сабакка болгон кызыгын жоготот жана убакыттын өтүшү менен көңүл бөлбөөсү адатка айланып калаары анык.

12. Түшүндүрүү учурунда жеңилден оорго жана жекеден жалпыга карап, о.э. билинген нерседен билинбеген нерсеге карап багытталышы шарт.

Чындыгында билинген нерселер менен билинбеген нерселерди ачыктоо оңой. Ал эми, жеңилден оорго дегенибизде, салмак менен жол тутуубуз оң. Ошол себептен, салмак менен жол тутуп алдыга умтулсаңыз кыйын тема деген көйгөй чыкпайт. Бирок аягында сүйлөнө турган сөздү башында сүйлөп, окуучунун алдына бир канча белгисиз маалыматтарды койсоңуз, эч бир жеңил тема калбайт.

13. Сүйлөө тонуңузду толкундуу жана мезгил мезгили менен өйдө төмөн колдонуңуз.

Түз, монотондуу жана жансыз үн тону маалыматты берүүдө угуучуларга толугу менен жеткизе албайт. Өтө маанилүү тема экендигине карабастан, зеригичтүү болуп, окуучулардын кызыгуусун жоготуп, угууну каалабаган абалга келет.

Өзүңүздүн сүйлөөңүзгө маани берип, үнүңүздү уга билиңиз. Теманын маанилүүлүгүн жана угуучулардын кызыгуусун көңүлүңүзгө алып, үн тонуңузду өзгөртүп түрдүү даражаларга көтөрүп, түшүрүңүз.

Айткан ар бир сүйлөмүңүздү үн аркылуу өйдө төмөн жана мүмкүн болушунча кооз сүйлөөгө аракет кылыңыз.

14. Теманын маанилүү абалга алып келүү үчүн басым жасаңыз.

Түшүндүрүп жаткан темаңызда маанилүү сүйлөмдөр, мисалдар жана маалыматтар болсо, алардын астын сызып, өзгөчө үн тонуңуз менен басым жасаңыз.

15. Мимика, жесттерди колдонууну унутпаңыз.

Кол, эрин, каш жана баш аракеттери да сүйлөөгө окшоп, өтө маанилүү болуп саналат. Сиздин канчалык жандуу, чыйрак жана күчтүү экендигиңизди көрсөтөт.

Жест жана мимикаларды колдонуу менен угуучулардын үзгүлтүксүз көңүл буруусун арттырасыз. Адамдарга таасир бере алган, токундаттыра билген аябай өзүнүн үстүнөн иштеген, бышып жетилген сүйлөөчү боло алат.

Түшүндүрүү чын жүрөктөн жана каалоо менен болбосо, сүйлөөчү маалыматтары менен эч кимге таасир бере албайт.

16. Сүйлөө учурунда аша чабуудан, апыртуудан узак туруңуз.

Теманы жана окуяны болгонун болгондой кылып түшүндүрүңүз. Болгон окуядан кемитип же апыртып, болгонунан аша чаап түшүндүрүүңүз, өзүңүзгө болгон ишенимди жокко чыгаруу деп билиңиз.

Чындыкты түшүндүрүүдө сөздөрүңүз так, тунук күзгүдөй болсун. Сөздөрүңүз ийри, кошумчалуу боло турган болсо, чындыкты чагылдырбастан маанини бурмалап, өзгөрткөн болуп эсептелесиз.

Сөзүңүздү далил, фактылар менен күчтөндүрүп, ошол тема боюнча көз караштар бар болсо, илимге таяныңыз. Өз көз карашыңызды илим катары сунбаңыз. Кооз сөздөр акылдын, зээндин толугуна жетиштүү боло албайт.

17. Теманы таасирдүү сүйлөм менен аяктаңыз.

Тема угуучунун кызыгуусун арттырган жана андан ары ага акыл жүгүртүүсүнө түрткү берүү менен аяктоосу зарыл.

Угуучулар урматтуулугун билдирүү менен биргеликте, ичинен кубанып кайтуулары абзел.

6-слайд.

Унутпаңыз: Эң мыкты сөз чебери болууңуз үчүн, сүйлөө ыкмасын билүүңүз зарыл. Эң маанилүүсү, сүйлөө ыкмаларын башынан, жаңыча үйрөнүү керек.

Алтын сөздөр:

- Сөз күмүш болсо, унчукпай коюу алтын
- Бир сүйлөп, миң ук.
- Сөз, дилдин досу же кылычы.
- Дили, дити менен сүйлөшкөндүн достору туруктуу болот. Ал эми, тили менен сүйлөшкөндүн достору болсо, тез таркайт.
- Биринчи ойлон, кийин сүйлө... Ойлон, эмнени айтууңду ойло... Ойлонбостон айтылган сөздөр кыйратуучу жана жок кылуучу болот.

№20 сабак

ӨЗ АЛДЫНЧА ЖАЗУУНУН ЭРЕЖЕЛЕРИ (ЫКМАЛАРЫ)

Сабактын максаты:

- Окуучулар өз алдынча жазуу эрежелерин үйрөнүшөт;
- Өз оюн эркин, сабаттуу жазууга көнүгүшөт;

Сабактын жабдылышы:

Слайддар, проект ж.б.

Сабактын жүрүшү:

1-кадам: Мугалимдин киришүү

Жазуунун эрежелерин билгендик, жазуучулукта болсун, илим изилдөөдө болсун, билим алууда болсун маанилүү артыкчылыктардын бири. Өз оюн жаза билген адам, бир канча терс энергиялардан, стресстен жана жаман ойлордон кутула алат.

Жазуу түрүндө өз оюн түшүндүрүү бүгүнкү күндө оозеки сүйлөп түшүндүрүүдөн маанилүү болуп калды. Түшүндүрүүнүн эң ыңгайлуу түрү десек да болот.

Жазуу түрүндө түшүндүрүүдө, адеп-ахлактык, маданий баалуулуктарды жана адабий тилди өтө жакшы колдоно билиш керек. Адеп-ахлактык жана маданий баалуулуктар дегенибиз, адамдын жашаган чөйрөсүн, жашоого болгон көз карашын, көзөмөл кылуу жана анализдөө жөндөмдүүлүгүн, сынчыл ойломун, алган билимин өз ичине камтыйт.

2-кадам: Мугалим слайд аркылуу түшүндүрөт.

1-слайд.

Жазууну жакшыртуу үчүн эмне кылуу керек?

Жазууну баштоодон мурун, бир канча эрежелерге көңүл бурушуңуз керек. Бул эрежелерди жазуунун планы деп айтсак да болот.

Жазууну планын түзүү үчүн төмөндөгү пункттарга маани бериңиз:

1. Жаза турган темаңыздын багытын жана өлчөмүн эске алыңыз;
2. Сизге керек боло турган, материалдарды, булактарды, документтерди жана маалыматтарды топтоштуруңуз. Маалыматтарды топтоштургандан кийин, аны бир канча жолу окуп чыгыңыз;
3. Топтолгон маалыматтарды бөлүктөргө бөлүштүрүп, эгер кемчиликтери болсо толуктаңыз. Бөлүктөр негизги план менен байланышпашы да мүмкүн. План кийинчерээк түзүлөт. Темаларды бөлүштүрүүнүн максаты кемчиликтерди көрүү;
4. Жаза турган багытыңызды толук изилдеп, ал туурасында жакшы маалыматка ээ болгондон кийин негизги теманы белгилеңиз. Негизги тема сиздин изилдөөңүздү башка изилдөөлөрдөн айырмалап турган эң негизги элемент болот. Негизги тема, изилдөөнүн планын түзүүдө сизге чоң жардамчы болот. Жаза турган маалыматтарыңыздагы бөлүмдөр, абзацтар, сүйлөмдөр негизги темага байланыштуу болот. Эгер негизги теманы туура койбосоңуз, топтоштурган маалыматтарыңыздын пайдасы болбой калат;
5. Андан соң, негизги темаңызга карай план түзүшүңүз керек болот. Планда изилдөөңүздү майда темаларга, бөлүмдөргө бөлүштүрөсүз. Кандай план болсо болсун ичиндеги бөлүмдөр, темалар бири-бирин толуктоочу сапатка ээ болуш керек.

Бөлүмдөр, параграфтар, сүйлөмдөр өзүнөн мурунку ойду улантып, өзүнөн кийин келе турган ойго жеткирип бериши керек. Бири-бири менен байланышпаган бөлүм, параграфтар болбошу керек. Топтолгон маалыматтарды пландагы ордуна койгонуздан кийин, текшерип чыгыңыз.

2-слайд.

Сиздин жазууңуз төмөндөгү суроолорго жооп бериши керек:

- Маалыматтар жана план бири-бирине туура келеби?
- Ар бир бөлүм жетиштүү маалыматтар менен камсыз кылындыбы?
- Маанилүү бөлүмдөр барбы?
- Бөлүмдөр бири-бири менен байланыштыбы?
- Боштуктар барбы?
- Маалыматтар темаңызга жетиштүүбү?
- Оюңузду ачыктоочу өрнөктөр, далилдер, документтер, булактар барбы?
- Көбүрөөк маани берилиш керек болгон бөлүмдөр барбы?

3-слайд.

Алтын сөз

Бир китеп жазыш үчүн, бир китепкана китеп окушуңуз керек.

Темаңыздын караламасын жазууга киришиңиз.

Керектүү болгон бардык маалыматтарды топтоштуруп, планын түзгөнүңүздөн кийин жазуу ишин баштайсыз.

Өз алдынча иш жазууда, окуучулар айрыкча бул баскычта кыйналышат. Өзгөчө алгачкы сүйлөмдөрдү жазуу өтө кыйын. Көпчүлүк окуучулар, бир сүйлөм жазып, ал жакпай аны өчүрүп кайрадан оңдоп жазып, муну бир канча жолу кайталашат. Киришүү жаза албай, бир канча кагаз жок кылышат. Мунун эң башкы себеби каралама жазуу адатынын болбошу.

Каралама, болгон маалыматты лексика-грамматикалык катчылыктарына карабай кагазга түшүрүү. Алгач жаза турган темаңыздын, сапатына, катчылыктарына карабай сизде болгон маалыматты кагазга түшүрүп алыңыз. Үтүр-чекитинин коюлбашы, сөздөрдүн туура эмес жазылышы эч кандай мааниге ээ эмес. Негизгиси оюңузду толук кагазга түшүрүшүңүз.

Болгон оюңузду кагазга түшүрүп алганыңыздан кийин гана анын киришүү, өнүгүү жана жыйынтыктоо бөлүмүн бири- биринен ажыратып алып, лексикалык-грамматикалык каталарын текшерүүгө өтөсүз.

4-слайд.

Өз алдынча жазуунун соңку түзүлүшү:

Өз алдынча жазуу, жомок жана романдардан сырткары (буларда болбойт) 4 бөлүмдөн түзүлөт. Алар: киришүү, өнүгүү, жыйынтыктоо жана булактардын тизмеси.

1. Киришүү бөлүмү

Жазуунун киришүү бөлүмү, кызыктыруучу жана өзүнө тартуучу сапатка ээ болушу керек. Анткени окуган адам бул бөлүмдүн негизинде кийинки бөлүмдөргө баа берет.

Киришүүнүн негизги максаты, тема туурасында жалпы маалымат берүү.

Киришүүнү жазып жатып төмөндөгүлөргө көңүл буруш керек:

- окуган адамдын кызыгуусун артырыш керек;

- теманын максаты аныкталыш керек;
- негизги ойду кыскача баяндоо;
- теманын маанилүүлүгүн ортого коюш керек.

Киришүү бөлүмүн кыска жазган оң. Теманын негизги оюн кыскача жазганда, окуучунун калган бөлүмдөргө болгон кызыгуусу артышы керек.

2. Өнүгүү бөлүмү

Бул бөлүмдө негизги ой толук берилет. Темага байланышкан бөлүмдөр, темалар, параграфтар белгиленет. Ойду толуктоочу, мисалдар, фактылар, эсеп кысаптар, жаңы ойлор, жызылып жаткан маселенин түрлөрү параграфтардын жардамы менен бири-биринен бөлүнүп жазылат. Эгер параграфтарга бөлүнбөгөн болсо, түшүнүү кыйын болот.

Өнүгүү бөлүмүндө, шилтемелерге маани бериш керек. Мындайча айтканда алынган маалыматтардын булактары берилиш керек. Маалымат кайсыл автордун китебинен, канчанчы бетинен алынгандыгы так даана шилтеме иретинде берилбесе, жазылгандардын баары жазган адамга тиешелүү деген мааниге келип калат. Мындай кылуу жазган адамдын чоң катачылыгы болуп эсептелет.

3. Жыйынтыктоо бөлүмү/ корутунду чыгаруу

Бүткүл ойду жыйынтыктоочу бөлүм. Жазылган теманын негизги ою, параграфтардын байланышы, жазуунун методу ушул бөлүмдө жыйынтыкталып жазылат. Айрыкча, жыйынтыктоо бөлүмүнүн киришүү бөлүмүнө тиешеси болушу керек. Кыскача айтканда киришүү бөлүмүндө коюлган максаттын орундалып орундалбаганы туурасында жазылыш керек.

4. Булактар

Эгер темаңызды жазып жаткан учурда, маалыматтарды түрдүү булактардан алган болсоңуз, теманы жазып бүткөн соң алар тизмеси менен кагазга түшүрүлүшү керек.

Жазууңузду бүтүргөндөн кийин, жалпы анализ жүргүзүп кайра башынан текшерип чыгыңыз.

5-слайд.

Анализ кылып текшерүүдө төмөндөгүлөргө маани бериңиз:

1. Тема түшүнүктүү жазылдыбы?
 2. Негизги ойду бере алдыңызбы?
 3. Кемчилиги жокпу? Бөлүмдөр, параграфтар бири-бирин толуктоочу сапатка ээби?
 4. Түшүнүксүз сүйлөмдөр барбы?
 5. Жазууңуз өтө узун же өтө кыска эмеспи?
 6. Жазылган маалыматтар туурабы?
 7. Берилген мисалдар түшүнүктүүбү?
 8. Негизги маселелер деталдуу ачыкталдыбы?
 9. Статистикалык маалымат, графика, сүрөт сымал толуктоочу материалдар барбы?
 10. Грамматикалык, лексикалык катачылыктар барбы?
 11. Адис тарабынан текшерилдиби?
- Эгер бул суроолорго жообуңуз терс болсо, анда кемчиликтериңизди толуктаңыз.

Сүйлөө кебинин жакшы болушу, жазуу иретинде түшүндүрүү жөндөмдүүлүгүнүн жакшы болушу, 10% тубаса жөндөмдүүлүк, 90% аракет менен ишке аша турган артыкчылык.

3-кадам: Окуучуларга текст таркатылат, талкуу уюштурулат.

Өрнөктүү окуя

Эски убактарда бир падыша, сарайга келүүчү жолдун ортосуна чоң таш койдуруп, өзү «Эмне болот экен?» деп терезеден көз салып турат. Өлкөнүн алдыңкы соодагерлери, кербенчилери жана сарай кызматчылары келип ага күбө болушат. Алардын баары ташты айланып өтүп сарайга кирип кете беришет. Көпчүлүгү «падыша элден канчалаган салыктарды алат, бирок ошого карабай жолдогу бир ташты алып койгонго күчү жетпейт» - деп сүйлөнүп кете беришет. Соңунда сарайга мөмө-жемиш ташыган айылдык бир адам келет. Ташты көрүп колундагы баштыкты жерге коюп, колу менен ташка жабышып аны жолдун четине чыгарганга аракет кыла баштайт. Соңунда тердеп-тепчип ташты жолдун четине чыгарат. Баштыгын колуна алып жаткан замат, таштын ордунда алтынга толгон бир кесенин тургандыгын көрөт. Кесенин жанында, падышанын «бул алтындар ташты жолдон чыгарган адамдын акысы» - деп жазылган каты бар эле.

Айылдык адам устатынын сөзүн эсине түшүрөт: «Тоскоолдукка кабылган учуруңда, башка адамды күнөөлөп, өзүңө шылтоо издебе. Өзүң ишке кириш. Унутпа! Бир ишти канчалык эрте баштасаң, ошончолук эрте бүтүрөсүң».

№21 сабак

«КИТЕП» ЭҢ ЖАКЫН ДОСУҢУЗ

Сабактын максаты:

- Окуучулар китеп окуунун пайдалуу жактарын айтып бере алышат;
- Китеп окууну адат кылууну үйрөнүшөт;

Сабактын жабдылышы:

Слайддар, проект ж.б.

Сабактын жүрүшү:

1-кадам: Мугалимдин слайд аркылуу түшүндүрөт.

1-слайд.

Бир сөз:

Үмүт менен ачылып, пайда менен жабылган китеп – эң баалуу казына.

2-слайд.

Эмне үчүн китеп окушубуз керек?

Билим алуунун максаты, адамдын өзүн-өзү таануусу, жашоосунун максатын түшүнүүсү жана айлана-чөйрөсүндөгүлөр менен жакшы мамиледе болуп, өрнөк адам болуусу. Булар билим алуунун негизги максатын түзөт. Муну акылман элибиз кыскача «билим алып, адам бол» деген сөз менен түшүндүрөт. Ал кандай билим алыш керек? деген суроого, «Билим алыптыр, бирок адам болбоптур» деп жооп берет.

Жогорудагы сөз кыска бирок, мааниси өтө терең. Адам алгач өзүн окуш керек. Өзүн-өзү таанып, өзүндө бар баалуулуктардын, жашоосунун маңызын түшүнүп жетиш керек. Эгер окуп билим алганы менен, бул нерселерди терең түшүнүп жетпесе, анда акылман элибиздин «Билим алыптыр бирок, адам болбоптур» деген сөзүнө ылайык болот.

Китеп окууну адатка айландырууда, ата-эненин ролу чоң. Анткени, үй-бүлөдө ата-эне же болбосо чоң муундар китеп окууга маани беришсе, бала да алардан өрнөк алат. Үй-бүлөдө мындай өрнөк ала албаган балдардын, китеп, калем, дептер менен бала бакчада же болбосо мектепте гана таанышуу мүмкүнчүлүгү болот. Баланын толук кандуу инсан болуп жетилүүсүнө, мектептердеги тарбия берүү системасынын жана мугалимдин таасири да чоң.

Белгилүү болгондой эле, баланын көз карашында, ата-эне жана мугалим жогорку даражада турат; мектепке чейин ата-энесин, мектепке барган учурдан баштап мугалимин туурай баштайт. Бул баланын табиятындагы бир өзгөчөлүк. Бала, жакын жана көңүлүнө жаккан адамын өзүнө кумир кылып алып, анын бардык кыймыл-аракетин туурай баштайт. Баланын мына ушул өзгөчөлүгүнөн пайдаланып, китеп окууну жана жакшы адаттарды үйрөтө алабыз.

Муну ишке ашырыш үчүн ата-эне, мугалим жана балага өрнөк боло турган адамдардын билимдүү болушу кажет. Эгер мындай болбой турган болсо, балада китеп окуу адатын калыптандыруу оңой болбойт.

Балдардын терең билим алуусуна мамлекеттин таасири да чоң. Мамлекет билим алууга ыңгайлуу шарттарды түзүп бериши керек.

3-слайд.

Китеп окуу адаты кандай калыптандырылат?

Бүгүнкү күндө көпчүлүк адамдар китеп окубагандыгын айтып арызданышат. Кээ бир адамдар китеп окууну каалашат бирок, баштай алышпайт, баштаса да көндүм адатка айландыра алышпайт.

Китеп окууну каалап туруп окуй албоо, жөндөмдүүлүктүн жоктугунан эмес, жөндөмдүүлүктү колдоно албагандыктан болот.

Окуу рухтун азыгы. Адам канчалык көп китеп окуп, андан пайдаланса, ошончолук өзүн-өзү таануусуна, жөндөмдүүлүктөрүн колдоно билүүсүнө түрткү болот. Китеп окуу менен адам рахат алат.

Китеп окууну көндүм адатка айландыруу үчүн, бүгүнкү күнгө чейин окуунун түрдүү технологиялары иштелип чыгууда. Иштелип чыккан технологиялар менен бир канча ийгиликтер багындырылууда. Бирок технология негизги ролдо эмес экенин да айта кетүү керек, негизги ролдо адам өзү турат. Аракет адамдын моюнуна жүктөлөт. Адамда түрдүү жөндөмдүүлүктөр болгондой эле, окууга болгон жөндөмдүүлүгү да бар. Аны сабырдуулук, чыдамдуулук менен өнүктүрүү адамдын аракетине байланыштуу десек жаңылышпайбыз. Эгер адам окууга болгон жөндөмдүүлүгүн өнүктүрсө, анда түрдүү технологияларга муктаж эмес экендигине күбө болот.

Китеп окууну күнүмдүк көндүм адатка айландыруу үчүн, түшүнүп окуу үчүн бир канча принциптерди билип аны ишке ашырышыбыз керек.

4-слайд.

Окууну күнүмдүк көндүм адатка айландыруу үчүн төмөндөгү принциптерди колдонушубуз керек:

1. Окуган адам менен окубаган адамдын, коомдогу ордун жана адамдык касиеттерин салыштырып көрүңүз;
2. Китеп окуунун пайдасын, артыкчылыктарын эске алыңыз;
3. Китеп окуу бир канча көйгөйлөрүбүздү чечет, психологиялык жардам берет, эң жакын жана ишеничтүү дос болот, жашообузду маңызсыз өткөрүүгө жол бербейт;
4. Көндүм адаттар, сабыр, чыдамдуулук жана туруктуулук менен калыптандырылат. Китеп окууну көндүм адатка айландыруу үчүн, алгач өзүңүзгө сөз берип, муну өжөрлүк менен ишке ашырыңыз. Убакыттын өтүшү менен жемиштүү жыйынтык ала баштайсыз;
5. Алгач өзүңүз кызыккан темаларды окуу менен баштасаңыз, китепке болгон кызыгууңуз артат;
6. Досторуңузга, жакын адамдарыңызга китеп белекке бериңиз;
7. Китеп окуу менен сөз байлыгыңыз өркүндөйт, эркин сүйлөө жөндөмдүүлүгүнө ээ болосуз;
8. Бош убактыңызды китеп окуу менен өткөрүңүз;
9. Китеп окууну пландаштырыңыз. М: бир күндө 50 бет, ушул убактарда окуйм... бул жумада бул китепти бүтүрөм... бир айда ушунча китепти бүтүрөм деп китеп окуунун өлчөмүн жана убактысын белгилеп алыңыз жана белгилүү максат коюңуз;
10. Окуунун алгачкы тепкичи, психологиялык жана физикалык жактан даяр болууңуз. Бул үчүн план өзгөчө мааниге ээ. Окуу процесси ар күнү, бир убакта башталыш керек. Өзгөчө, эмнени окушуңузду жана кандай максатта окушуңузду аныктап алышыңыз кажет;

11. Китеп окуп отурган жерибиз да өзгөчө мааниге ээ. Отурган партадан баштап, дубалдагы илинген сүрөттөргө чейин бизге таасир берет. Эгер мүмкүнчүлүк болсо, терезенин жанына отурбаганга аракет кылыш керек. Ызы-чуудан узак болуп, бош дубалга беттелген партада отуруп китеп окуу, биз үчүн дагы да таасирдүү болот;

12. Узак сапарда эң жакын досубуз китеп болот. Андыктан китепсиз сапарга чыкпаңыз;

13. Китеп эң жакын досубуз, коруганга муктаж.

5-слайд.

Кандай мазмундагы китептерди окушубуз керек?

Бир адам күнүмдүк жашоосунун материалдык жана руханий муктаждыктарын канааттандыруу үчүн төмөндөгү мазмундагы китептерди окушу керек. Алар:

1. Тарыхый китептер;
2. Улутубуздун, мамлекетибиздин тарыхын камтыган китептер;
3. Элибизден чыккан улуу инсандардын өмүр таржымалын жана алардын ийгиликтерин камтыган китептер;
4. Элдик каада-салтты, элдин рухий дөөлөттөрдү камтыган китептер;
5. Диний жана адеп-ахлактык мазмундагы китептер;
6. Жөндөмдүүлүктөрдү өнүктүрүүгө жардам берген китептер;
7. Эмгек кылууга үндөгөн китептер;
8. Үй-бүлө туурасындагы китептер;
9. Улуу инсандардын өмүр таржымалын, ийгиликтерин камтыган китептер;
10. Диний жана улуттук баалуулуктарыбызды камтыган китептер;
11. Билимдин негизинде жаңы технологияны өздөштүрүүгө шыктандыруучу китептер;
12. Стрессти жана психологиялык көйгөйлөрдү алдын алуучу китептер;
13. Диний, табыйгый так ж.б. илимдер туурасындагы жазылган илимий китептер;

Руханий дүйнөбүз бай болушу үчүн, маданиятыбыз жогору болушу үчүн, маалыматка эң кыска жол менен жетишүү үчүн, сырдашуу үчүн, китеп окууну күнүмдүк көндүм адатыбызга айландырышыбыз кажет.

№22 сабак

КУНТ КОЮП УГУУНУ ҮЙРӨНҮҢҮЗ

Сабактын максаты:

- Окуучулар кунт коюп угуу, оюн бир жерге топтоону үйрөнүшөт;
- Кунт коюунун терең билим алууга тийгизген таасирин билишет;

Сабактын жабдылышы:

Слайддар, проект ж.б.

Сабактын жүрүшү:

1-кадам: Мугалимдин слайд аркылуу түшүндүрөт.

1-слайд.

Окуучунун ийгилигинин эң негизги себептеринин бири, сабакты көңүл коюп угуусу.

Сабакта айтылгандарды түшүнүп, учурунда керектүү маалыматтарды жазып алган окуучулар сынак учурунда кыйналышпайт. Бул көрүнүштү окутуучулар жакшы байкайт.

Ар бир сабакка өз убагында катышып өтүлгөн темаларды жакшы түшүнө алган окуучу, сынакта жакшы бааларга жетише алат.

Сабакты көңүл буруп угуу да бир жөндөмдүүлүк катары эсептелет. Угуу ар дайым көп сүйлөгөндөн жакшы деп айтылып келет. «Уга албаган түшүнбөйт, түшүнбөгөн сүйлөшө албайт, сүйлөшө албаган да мамиле кура албайт» деген сөз темабызды таамай ачыктап турат.

Уга билүү бул жөндөмдүүлүк, бирок сабакты кунт коюп угуунун да бир канча ыкмалары бар. Бул ыкмалардын жардамында окуучу жакшы угуучу болот алат.

Маалым болгондой эле, кароо менен көрүүнүн ортосунда айырма бар. Көргөн нерсебизге маани берип карабаган болсок кийин аны эстей албайбыз. Ушул сыяктуу эле, жөн эле угуп коюу менен кулак салып угуунун ортосунда чоң айырмачылык бар.

Угуп туруп маани бербеген учурларыбызда «кунт коюп укпагандыгыбыз» айтылат. Угуу сүйлөөдөн бир канча кыйын жана аракетти талап кылат. Угуу жөндөмдүүлүгүңүз начар болгон болсо, сабактан тез тажап башка ойлорго сүңгүп кирип кетишиңиз мүмкүн.

Билим берүү жараянында, окуучулардын сабакка болгон көңүл буруусу, кунт коюп угушу чоң мааниге ээ. Ар бир окуучу угуунун ыкмаларын билиши зарыл.

2-слайд.

Угууга тоскоол болгон элементтер:

- Сабакка болгон кызыгуунун жоктугу;
- Жеке көйгөйлөр;
- Мектепке көнүшө албоо;
- Мугалимге болгон мамиленин начардыгы;
- Түшүндүрүлүп жаткан темага кызыгуунун жоктугу;
- Классташтар менен болгон мамиленин начардыгы;
- Угууга даяр болбоо;
- Сабак учурунда түрдүү нерселерди кыялдануу менен алек болуу;
- Мугалимдин ар бир сөзүн жазганга аракет кылуу;

- Сабакка катышпагандык.

3-слайд.

Эскертүү

Өтүлгөн сабак сиз үчүн пайдалуу болушу үчүн:

- Кабыл алуу жөндөмдүүлүктөрүңүздү ишке салыңыз;
- Уккандарыңыздан сабак чыгарууга аракеттениңиз;
- Уккандарыңыздан таасирленип сезимдериңизди ойготуңуз;
- Өтүлгөн теманын пайдасын ойлонуңуз;
- Теманы эстеп калуу үчүн бир канча жолу кайталаңыз;
- Өтүлгөн теманы оюңузда жандандырыңыз;
- Темаларды бири-бири менен байланыштырыңыз.

4-слайд.

Угуу жөндөмдүүлүгүңүздү өркүндөтүү үчүн:

- Мугалимдин сөзү жакшы угулган жерден орун алыңыз;
- Кунт коюп, сабакты түшүнүү үчүн угуңуз;
- Жүзүңүздү сүйлөп жаткан адамга буруп отуруңуз;
- Сабакка активдүү катышыңыз;
- Өтүлүп жаткан теманын маанилүү жерлерин өткөрүп жибербеңиз;
- Сабакта өзүңүздү эркин сезиңиз;
- Мугалимдин сөздөрүн оюңузда жандандырганга аракет кылыңыз;
- Бере турган суроолоруңузду жазып коюңуз;
- Сабак учурунда жаныңыздагылар менен темага тиешеси жок сөздөрдү сүйлөшүүдөн узак болуңуз;
 - Өзүңүзгө «сабак аяктаганга чейин мугалимди кунт коюп угам» деп сөз бериңиз;
 - Сабакка тиешеси жок кыялдарды кыялдануудан узак болуңуз;
 - Учуру келгенде пайда болгон суроолоруңузду бериңиз;
 - Сабактын аягында, темада сизге түшүнүксүз жерлер болбосун.

5-слайд.

Алтын эреже

Эң негизгиси өзүңүзгө кулак салууну үйрөнүңүз...

6-слайд.

Соңку сөз

Сөз уга билген, сөзүн уктурууну да билет. Ал эми сөзүн уктурууну билген адам ааламга таанылат...

№23 сабак ЭСКЕ ТУТУУНУ ҮЙРӨНҮҢҮЗ (УНУТЧААКТЫК)

Сабактын максаты:

- Окуучулар эске тутууну өркүндөтүүнү үйрөнүшөт;
- Унутчаактыктын кесепетин билишет;
- Эске тутуун жакшыртуучу көнүгүүлөрдү аткара алышат.

Сабактын жабдылышы:

Слайддар, проектр ж.б.

Сабактын жүрүшү:

1-кадам: Мугалимдин киришүүсү.

Эске тутуусу өтө жакшы адамдар, окуган, көргөн жана күнүмдүк турмушунда болгон окуялардын баарын эсине тутуп калгандыгы үчүн, окууга жана изденүүгө каалоосу болбойт. Мындай адамдар бардык нерсени билгендигин айтышат. Ал эми эске тутуусу орто адамдар, унутуп калган нерселерин эске салуу үчүн, ар дайым изденүүнүн жолунда болушат, ошонун натыйжасында жаңы нерселерди да үйрөнүшөт. Бул да болсо ийгиликке жол ачат.

2-кадам: Мугалим слайд аркылуу түшүндүрөт.

1-слайд.

Окумуштуулар унутчаактыктын себептери катары төмөндөгүлөрдү айтышат:

- Башаламан жана тартипсиз жашоо образы;
- Чындык менен коошпогон кыялдануулар жана күтүүлөр;
- Тартипсиз иш күнү жана тартипсиз уйку;
- Үй-бүлөдөгү уруш жаңжал;
- Психологиялык жана биологиялык бузулуулар;
- Жашоонун маңызынын жоголушу;
- Максаттын жоктугу;
- Ишенимсиздик жана үмүтсүздүк ж.б.

Адам үчүн жашоодо маанилүү болгон баалуулуктардын бири бул анын эске тутуусу. Түрдүү маалыматтар акыл эсте сакталат. Эске тутуу Кудайдын адамга берген эң баалуу белеги. Эгер ал болбосо адам үчүн жашоонун мааниси калбайт. Адам бул баалуу белектин кадырын акыл эсин жоготкондо, эске тутуусу начарлаганда же болбосо психологиялык бузулуулар пайда болгондо гана билет.

2-слайд.

Маалымат качан унутулат?

- Маалыматты үстүртөн, көңүл бурбай окуганыбызда;
- Эгер алган маалыматты кайталабасак;
- Жинибиз келгенде;
- Бир маалыматты убактылуу гана үйрөнүп койсок.

Бул жерде эске тутуунун маанилүүлүгү туурасында тартышпайбыз. Анын маанилүүлүгүн баары билет. Биздин негизги көйгөйүбүз: эске тутууну кантип жакшыртса болот жана унутчаактыкты кантип алдын алса болот?

Бул теманын үстүндө көптөгөн физиологиялык, психологиялык изилдөөлөр жүргөн. Азыркы учурда унутчаактыкты дарыласа боло тургандыгы аныкталган.

3-кадам: Окуучуларга текст таркатылат. Окуп топто талкуулашат.

Сабактарына жетише албаган, берген сөзүн орундатпаган, башаламан, ар дайым бир көйгөй менен жүргөн окуучум бар эле. Бирок улууну урматтаган, сырткы көрүнүшү жакшынакай, өрнөк окуучу эле. Бирок өтө унутчаак эле.

Бир күнү бул кылык жоругунун себептерин суроо максатында, бөлмөмө чакырып, андан өтө кызыктуу жоопторду алдым.

- Агай мен өтө унутчаакмын, эске тутуум өтө начар. Кээ бирде эмне кылышымы эмес, жада калса ким экендигимди унутуп коём.

Ким экендигин унутуп койгон адамдын эмнени күтсөк болот?

Окуучумун көйгөйү өтө олуттуу эле. Кийинчерээк дарыланды.

Кийин жолугушканымда:

- Кандайсын? - деп сурадым.

- Жакшымын агай. Эми ким экендигимди унутпай калдым, деп күлүмсүрөдү.

3-слайд.

Унутчаактыктын дабасы

- Унутпоого аракет кылыңыз. Тартиптүү жашоо образы менен жашаңыз;
- Ден соолугуңузду сактаңыз;
- Туура тамактаныңыз;
- Стресс, депрессиядан тез чыгууга аракет кылыңыз;
- Пландуу иштөө (сабак аткаруу) адатыңыз болсун;
- Окшоштуруу жолу менен үйрөнүңүз;
- Маалыматты эстете турган ачкыч сөздөрдү жана керектүү жерлерди түстүү калем менен белгилеп коюңуз;
- Сизге керектүү болгон маалыматтарды кайталоону унутпаңыз;
- Көңүл буруп окуу, кайталоо сынактарда пайдалуу болот;
- Уктоодон мурун жана уйкудан ойгонгон учурда окуу үчүн убакыт бөлүңүз;
- Окуп жаткан учурда түшүнбөй калган же болбосо түшүнүү сиз үчүн оор болгон маалыматтарды белгилеп, аны кайра эске сакталганга чейин окууну улантыңыз;
- Керектүү маалыматтарды жазганга атайын дептерче тутунуп аны пайдаланыңыз;
- Адамдын аттарын унутпооңуз үчүн, ичиңизден кайталап жүрүңүз;
- Жолугушууларды, аткарылыш керек болгон иштерди, иш чараларды, чогулуштарды эстен чыгарбашыңыз үчүн, жазып жүрүңүз;
- Ишеничтүү адамыңыздан аткарыла турган иштерди эстетип туруусун сураныңыз.
- Түс, сүрөт, жер, фигуралар маалыматты, унутпооңузга жардамчы болот.
- Түшүнүксүз маалыматтарды бөлүк бөлүккө бөлүп алып окуңуз;
- Окуу, жазуу, угуу кайталоонун түрлөрүнө кирет.

Эске тутууну жакшыртуунун жолдорун издениңиз, жашоо образыңызды өзгөртүңүз. Бул сизди жаңы ийгиликтерге жетиштирет.

Унутуу жаңы нерселерди үйрөнүүгө себеп боло тургандыгын, УНУТПАҢЫЗ!

№24 сабак

ИЙГИЛИКТҮҮ ОКУУЧУЛАРДЫН

НЕГИЗГИ ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Сабактын максаты:

- Окуучулар ийгиликти кантип багындыруу керек экендигин бышыкташат;
- Ийгилик тууралуу айтылган мурунку сабактагы материалдарды эске түшүрүшөт;

Сабактын жабдылышы:

Слайддар, проект ж.б.

Сабактын жүрүшү:

1-кадам: Мугалим слайд аркылуу түшүндүрөт.

1-слайд.

Ийгиликке жетүү үчүн ар бир окуучу:

- Окууну каалаш керек;
- Таза жана тыкан болуш керек;
- Китептерди жыртып, кор кылбаш керек;
- Колдонгон буюмдарын ирээттүү алып жүрүш керек;
- Сулуу жазуу жана түшүнүп окуу көндүм адаты болуш керек;
- Сабактарына көңүл буруш керек;
- Ар дайым жанында ручка жана дептер болуш керек;
- Бүгүнкү ишти эртеңкиге таштабаш керек;
- Системалуу сабак окуу планына ээ болушу керек;
- Маалыматка жетүү булактарын билүүсү зарыл;
- Сабактарын кызыгуу менен окушу керек;
- Активдүү болуш керек;
- Убактысын туура пайдаланып, пайдалуу нерселер менен алек болуусу зарыл;
- Айлан-чөйрөсүндөгүлөр менен жакшы мамиледе болуш керек;
- Тапшырмаларын өз убактысында аткарышы керек;
- Өзү үчүн убакыт бөлүшү керек;
- Класста жана класстан сырткары учурларда, эрежелерге моюн сунуш керек.

2-слайд.

Ийгиликтүү окуучулардын белгилүү жана негизги өзгөчөлүктөрү болбой койбойт.

Алар:

1. Ийгиликтүү окуучулардын белгилүү максаттары болот. Максат адамды алга жылуусуна себеп болуп, убактысын пайдалуу өткөргөнгө түрткүлөйт.

3-слайд.

2. Ар дайым жана системалуу окушат.

Убактысын пландаштыра албаган жана системалуу окуу адатына ээ болбогон адамдын, ийгиликке жетүүсү мүмкүн эмес.

4-слайд.

3. Чыдамдуу, сабырдуу болушат жана тоскоолдуктардан мүдүрүлүшпөйт.

Ийгиликке жетүү үчүн, бир канча кыйынчылыктарга туш болосуң. Бул кыйынчылыктар чыдамдуулук жана аракет менен багындырылбаса ийгиликке жетүү кыйын болуп калат.

5-слайд.

4. Китеп окууну көндүм адат кылып алышкан.

Адам китеп окуу менен, ийгиликке жетишет. Китеп окуу, адамдын маданиятын жана адеп-ахлагын жогорулатып, билим алуу каалоосун күчтөндүрөт.

6-слайд.

5. Билим алууга болгон каалоосу өтө күчтүү болушат.

Каалоо жана аракет, ийгиликтин кыймылдаткыч күчү десек жаңылышпайбыз. Окуучуда каалоо пайда болсо, аны эч бир күч токтото албайт.

7-слайд.

6. Жогорку адеп-ахлактык баалуулуктарга ээ болушат.

Адамдын өзүн-өзү таануусунда жана ийгиликке жетүүсүндө, ишеними, адеп ахлактык баалуулуктары жана мүнөзү чоң мааниге ээ.

8-слайд.

7. Маданияты жогору болушат.

Көп окуган, күндөлүк жаңылыктардан кабардар болуп турган, коомдук аң сезимди жакшы билген бир адам.

8. Кыраакы болушат.

Келечекти көрө билген, боло турган иштеринин акыбетин туя билген адамдар болушат. Бир окуучу, эртеңки күнүн көрө билиш үчүн, кечээги жана бүгүнкү күнүн жакшы пайдалануусу зарыл.

Мактанба!

- Ийгилигиң менен мактанба!
- Байлыгың менен мактанба!
- Сулуулугуң менен мактанба!
- Жашооң менен мактанба!

9-слайд.

9. Дос тандоого маани беришет.

Ийгиликке жетүү үчүн, ар дайым жаныңда боло турган досуңду жакшы тандашың керек. Жакшы тандалбаган достор, колдон чыккан ийгилик.

10-слайд.

10. Мугалимдерине сый урмат көрсөтүшөт.

Мугалимдер менен жакшы мамиледе болбой туруп, алардын насааттарын эске албай туруп жана мугалимдин эмгегин сыйлабай туруп, ийгиликке жетүүгө болобу? Мугалимге көрсөтүлгөн сый урмат, адамдын өзүнө көрсөткөн сый урматы.

11-слайд.

11. Адеп ахлактуу болушат.

Адеп-ахлак, адамдын ички сулуулугу. Адеп-ахлак, жаман ойдон сактайт, жүрөктү тазалайт. Адеп-ахлак болмоюн, чыныгы ийгиликке жетүү мүмкүн эмес.

12-слайд.

12. Эркүү болушат.

Эрктүүлүк, чындыктан узактабоого жана туура эмес нерселер менен күрөшүүгө жардам берет.

13-слайд.

13. Айлана-чөйрөсүндөгүлөр менен жакшы мамиледе болушат.

Сыймыктан!

- Боорукердигиң менен сыймыктан!
- Жароокердигиң менен сыймыктан!
- Билимиң менен сыймыктан!
- Эр жүрөктүгүң менен сыймыктан!
- Сый урматың менен сыймыктан!
- Адеп-ахлагың менен сыймыктан!
- Досторуң менен сыймыктан!
- Үй-бүлөң менен сыймыктан!
- Мамлекетиң менен сыймыктан!

14-слайд.

14. Ар дайым өздөрүн жоопко тартышат.

Адам ар дайым өзүн-өзү жоопко тартып, өзүнө-өзү «Мен ийгиликтин кайсыл жериндемин» деген суроо бериш керек. Алынган жооптордо кемчиликтер болсо, аны тезинен оңдоого аракет кылышы керек.

15-слайд.

15. Акылман адам болгонго аракет кылышат.

(Өтмүштө ийгиликке жетишкен инсандарга көз чаптыра турган болсок, акылман болгондуктарына күбө болобуз.) Анткени окугандарды, көргөндөрдү жана уккандарды жоромолдоо, анализдөө жана алардан сабак чыгаруу жөндөмдүүлүгү, ийгиликке жетүү үчүн керектүү болгон жөндөмдүүлүк.

Ийгиликтүү окуучу, ааламдагы таң каларлык системага ой жүгүртүп, алардан сабак алуу жөндөмдүүлүгүнө ээ болот.

16-слайд.

16. Туура сүйлөө жөндөмдүүлүгүнө ээ болушат.

Ийгиликтүү адамдардын өзгөчөлүктөрүнүн ичинен туура сүйлөө жөндөмдүүлүгү, сөз байлыгы көп болгондугу, ойлогон оюн түшүнүктүү кылып айта билгендиги көзгө илинет. Китепти көп окуп, аларды анализ кылган, айлана-чөйрөсүндөгү көйгөйлөргө жооп издеген окуучулардын, сүйлөө чеберчилиги күчтүү болот.

17-слайд.

17. Убактысын туура пландаштырышып, туура пайдаланышат.

Ийгиликтүү окуучунун эч качан бош убактысы болбойт. Анткени убакытты туура пайдалана албаган окуучу, ийгиликке жетише албайт.

18-слайд.

18. Ден соолугу чың болот.

Ийгиликтүү адам рух жана дене тазалыгына маани берет. Анткени ийгиликке жетүү үчүн рух жана дене саламат болуш керек. Саламат болуш үчүн спорттук оюндар менен алек болуш керек.

Ишке ашыр!

- Эрте жат!
- Эрте тур!
- Күнүңү пландаштыр!

19-слайд.

19. Мамилечил болушат.

Ийгиликтүү окуучу, бир гана сабактарын гана окуган окуучу эмес ошол эле учурда достору менен түрдүү иш чараларга активдүү катышкан окуучу.

20-слайд.

20. Изилденүүгө маани беришет.

Ийгиликтүү окуучу ар дайым изилденип, жаңы маалыматтарга ээ болуу менен алек болушат.

21-слайд

21. Кичи пейил болушат.

Кичи пейил адамдар, жетишкендиктери менен мактанышпайт. Жетишкен ийгиликтерин да жетиштүү көрбөй, жаңы ийгиликтерге жетишүүгө аракет кылышат.

22-слайд

22. Ишеними күчтүү болушат.

Адам бул сырдуу ааламда бош болбойт. Инсанга берилген сансыз мүмкүнчүлүктөрдүн бир максаты жана жоопкерчилиги бар. Ааламдын жаратуучусу инсанды бир максат менен жараткан. Бул максатты жана берилген мүмкүнчүлүктөрдү түшүнгөн окуучу, эч качан максатсыз жана үмүтсүз болбойт.

Эскертүү!

- Максатың барбы?
- Планың барбы?
- Каалооң барбы?
- Үмүтүң барбы?

Ооба, деп жооп бере алсаң, ийгиликке жетишесиң!

23-слайд

23. Заманбап болушат.

Жаңы технологиялардан жана өнүгүүдөн артта калбоо үчүн, аларды туура жана максаттуу пайдалануу, ийгиликке жетүүнү оңойлоштурат.

24-слайд

24. Инсан психологиясын жакшы түшүнүшөт.

Ийгиликтүү адам алдындагы адамдын психологиялык өзгөчөлүктөрүнө карай мамиле кылат. Аны капа кылбайт жана өзүн кор кылдырбайт.

Алар, ар дайым чындыкты сүйлөшөт бирок ар жерде айта беришпейт.

Бул суроолорго жооп изде!

- Сен кимсиң?
- Эмне үчүн жашап жатасың?
- Каяктан келдиң?

- Каякка баратасың?
- Эмнеге ийгиликке жетүүнү каалайсың?

25-слайд

25. Үй-бүлөсү менен жакшы мамиледе болушат.

Ийгилик, үй-бүлөдө башталып, үй-бүлөдө уланат. Үй-бүлөсү менен жакшы мамиледе болбогон окуучу, ийгиликке жетише албайт.

26-слайд

26. Таза жана тыкан кийинишет.

Негизгиси ийгиликтүү окуучулардын өзгөчөлүктөрүн билүү маанилүү эмес, маанилүүсү жогорудагыларга маани берүү. Жогорудагы сапаттарды өзүнө жол башчы кылып алган окуучулар эртели кеч ийгиликке жетише тургандыгына ишенем.

Андыктан ишке ашырыңыз!

№25 сабак

УЙКУҢУЗДУ ТАРТИПКЕ САЛЫҢЫЗ

Сабактын максаты:

- Окуучулар уйкуну кантип тартипке салууну үйрөнүшөт;
- Убагы менен уктап, сергек болуунун пайдаларын түшүнүшөт;

Сабактын жабдылышы:

Слайддар, проект ж.б.

Сабактын жүрүшү:

1-кадам: Мугалимдин киришүүсү.

Окуучулардын негизги көйгөйлөрүнүн бири да көп уктоо адаты же болбосо тартипке салынбаган уйку.

Уйку тартипке салынбаган болсо, ийгиликке жетишүү да мүмкүн эмес. Орто жаштагы адамдар иштеринин көптүгүнөн жана түрдүү көйгөйлөрдөн улам, аз укташкандыгын айтышат. Ал эми жаштардын көпчүлүк бөлүгү, ашыкча уйкунун себебинен, иштери ойдогудай болбой жаткандыгын айтып арызданышат.

2-кадам: Мугалим слайд аркылуу түшүндүрөт.

1-слайд.

Орточо уйку канча саат болуш керек?

Уйкуга болгон муктаждык, адамдарда түрдүүчө болот. Адамдын жаш курагына карай уйкунун сааты да өзгөрөт. Статистикалык маалыматтарга караганда:

Бир айлык бөбөк сутканын 21 саатын, 6 айлык бөбөк сутканын 18саатын, 1 жаштагы бала сутканын 15 саатын, 4 жашындагы бала сутканын 12 саатын, 12 жаштагы бала сутканын 10 саатын уйку менен өткөрүш керек.

Чоң адамдар:

25-45 жаштагылар, бир суткада 6-7 саат. 45 жаштан жогорку курактагылар, бир суткада 5-6 саат уктаса жетиштүү болот.

Жалпысынан алганда чоң адамдар үчүн 5-6 сааттык уйку жетиштүү болот. Нормадан ашыкча уйкунун, адамга эч кандай пайдасы жок, тескерисинче бир канча зыяны бар. М: баш ооруну, чар жайыттыкты пайда кылат, адамга физиологиялык жана психологиялык жактан зыянын тийгизет. Эң негизги зыяны да, убакытты өлтүрөт. Бул болсо ийгиликсиздикке себеп болот.

Көптөгөн адамдар көп уктагандыгын айтып арызданышат. Бирок, ошого карабастан уйкусун көзөмөлгө ала алышпайт.

Бир канча изилдөөлөрдүн жыйынтыгында, уйкуну кыскартуунун эки жолу иштелип чыккан:

Биринчиси, адамдын көп уктоосунун себеби ден соолугунун начардыгынан болушу мүмкүн. Ошондуктан медициналык текшерүүдөн өтүш керек.

Экинчиси, адам көп уктагандыгын билсе, өз каалоосу жана аракети менен уйкусун азайтыш керек. Муну аста-секиндик менен ишке ашырууга болот. Мисалы: ар күнү 10 саат уктаган окуучу, күндө бир сааттан кемитип, уйкусун 7-8 саатка түшүрсө болот. Өзү каалаган өлчөмгө түшүргөндөн кийин, муну 4-5 ай чыдамдуулук менен улантыш керек. Жыйынтыкта күндө 10 саат уктаган окуучуга, 7-8 саат уйку жетиштүү болуп калат.

2-слайд.

Уйкуну пайдалуу кылыш үчүн:

1. «Эрте менен туруп, бир иш аткарам» деп жатыңыз. Жоопкерчилик менен жатсаңыз, эрте турасыз;

2. Ар күнү белгилүү бир убакытта уктаганга аракет кылыңыз. Кеч, уктоо убактысын, эрте менен, ойгонуу убактысын белгилеп алыңыз. Анткени тартиптүү уйку адамды дем алдырат жана ден соолугунун бекем болушун камсыз кылат;

3. Тынч жерде уктаңыз. Үн жана жарыктык уйкуну бузат;

4. Тынч укташыңыз үчүн, ден соолугуңуз жакшы болуш керек. (Ден соолугуңузга кам көрүңүз);

5. Жатуудан мурун оор тамак жесеңиз, уйкуңуз жакшы болбойт;

6. Жатуудан мурун көп суюктук ичсеңиз да, уйкуңуз жакшы болбойт;

7. Спирттик ичимдиктер, укташыңызга тоскоол болот (ден соолугуңузга да зыян);

8. Эгер жатып уктай албасаңыз. Бул учурда китеп окуу же болбосо башка нерселер менен алек болуу сунуш кылынат.

Уйку окуучунун ийгиликке жетишүүсүнө чоң таасирин тийгизет.

Ийгиликке жетүү үчүн уйкуну тартипке салыш керек.

3-слайд.

Эрте туруунун пайдалары:

➤ Жашоодо ийгиликке жетишүүнү каалаган адам, эрте турууну үйрөнүш керек. Анткени ийгиликке жетишкен адамдардын көпчүлүгү, эрте турушат;

➤ Эрте турган адам, таза абадан дем алат, зээндүү болот, физиологиялык жана психологиялык жактан күчтүү болот;

➤ Эрте турган адам, жаңы күнүн пландаштыруу, ишине даярдануу, эң негизгиси жаратканга шүгүр айтып, ага ибадат кылып, андан жакшылык суроо мүмкүнчүлүгүнө ээ болот. Бул, ийгиликке жетүү үчүн чоң мааниге ээ.

➤ Тарыхта аты калган улуу инсандар, жашоосунда көптөгөн ийгиликтерди багындырган инсандар, бул даражага эрте туруп ишин баштоо менен жетишишкен. Көпчүлүгү алты сааттан аз укташкан;

Уйкуну тартипке салуу кыйын иш эмес. Баштай албоо кыйын. Өз каалооңуз менен өзүңүзгө сөз бериңиз, кыска убакыттын ичинде ийгиликке жетише аласыз.

Анткени кыштын суугуна чыдабаган, жаздын даамын тата албайт.

➤ Жатаарда өзүңүздү суракка алыңыз: бүгүн эмне кылдым? Эртең эмне кылышым керек?

➤ Жаңы күндү, жакшы ниет менен баштаңыз;

➤ Ийгиликке жетишиңизге ишенбесеңиз, эч качан ийгиликке жетише албайсыз;

➤ Улуу инсан болууну кааласаңыз, аз уктап, көп окуңуз;

➤ Уктагандыңыз үчүн да, ойгонгондуңуз үчүн да шүгүр кылыңыз.

№26 сабак
ЭНЕ ТИЛИМ ЭЧЕН КЫЛЫМ КАРЫТКАН,
ЭЧ КИМ АНЫ ӨЧҮРӨ АЛБАЙТ ТАРЫХТАН!
(1-вариант)

Сабактын максаты:

– Окуучулар өз эли-жери, эне тили – мамлекеттик тил, ата-бабадан калган улуу мурастарды урматтап аздектөөсү үчүн түрдүү булактардан маалыматтарды алышат;
– Мекен алдындагы алардын жоопкерчилигин арттыруу, атуулдук парзын аткаруу, ата мурастарын сактоо зарылдыгын туюндуруу, эне тилин сүйүүгө, сактоого умтулушат;

– Патриоттукка, намыскөйлүккө, ынтымак-достукка, ж.б. үйрөнүшөт.

Сабакта колдонулуучу дидактикалык каражаттар: КРнын Гимни, Кыргыз тилинин гимни, кыргыз комузу, «Манас», «Семетей», «Сейтек» жана да кенже баатырдык «Курманбек», «Эр табылды» ж.б. эпостору, Э.Ибраевдин, С.Рысбаевдин, Т.Арыковдун китептери, сүрөттөр, кыргыздын улуттук буюмдары, кийимдери, ж.б. этнографиялык маани-маңызы терең экспонаттар, макеттер ж.б.

Сабактын жүрүшү:

Сабак **Кыргыз Республикасынын Гимнин** аткаруу менен башталат.

Андан соң магнит тасмасынан «Манас» эпосу уктурулат, же окуучу «Манас» эпосунан үзүндү айтат.

(Сахнага окуучулар катар тизилип турушат)

Үзүндү айтылып бүткөн соң, **алып баруучу** бул монологду айтуу менен сабакты баштайт:

Алып баруучу: Кыргыз эли үчүн эмне ыйык?

1-окуучу: – Кыргыз эли үчүн Ала-Тоо ыйык!

2-окуучу: – Улуу «Манасы» ыйык!

3-окуучу: – Ак боз үйү ыйык!

4-окуучу: – Ак калпагы, ак элечеги ыйык!

5-окуучу: – Эне тили ыйык!

Алып баруучу:

Эне тил!

Кандай жөнөкөй, кандай бийик, кандай улуу сөз! Дал ушул сөз ар бирибиздин каныбызды ойнотуп, акылыбызды арыштатып турат.

«Элди түбөлүк эл кылып турган – анын тили»,

«Тилим барда улутмун, тилим менен улукмун,

Эне тили болбосо аты аталбайт улуттун», – дегендей, эне тилибиз – кыргыз тилин, аны мамлекеттик тилибиз катары даңазалоо сабагын баштоого уруксат этиңиздер!

Алып баруучу:

Элибизди эл кылып, улут катары таанытып келаткан улуу белгибиз бул – эне тилибиз кыргыз тили.

«Элсиз тил болбойт, тилсиз эл болбойт». Анын сыңарындай, кыргыздын кыргыздыгы анын эне тили аркылуу билинет, эне тили аркылуу даңкталат. Дүйнөдө

теңдеши жок алп «Манастай» дастандарды жараткан эне тилибиз кыргыз тили жөнүндө эмнелерди айта аласыңар?

1-окуучу:

«Кыргыз тили кылымдарды карыткан,
Эч ким аны өчүрө албайт тарыхтан.

2-окуучу:

Кыргыз тили улуу «Манасын» сактап калды,
«Манас» кыргыз тилин өчүрбөй улантып келди.

3-окуучу:

Абалтадан салт-санаасын сактаган,
Акыл, оюн алыс жолдо тактаган.
Кылымдардан кылымдарды карыткан,
Кыргызымдын тили менен мактанам.

4-окуучу:

Эне тилим – өз тилим,
Эси жоктук иш кылат,
Өзүнүн эне тилинде
Сүйлөбөсө сөздү ким.

5-окуучу:

Уккан сайын көшүгөн,
Эне тилим – эгизим.
Сүзүп өттүм өзүнөн,
Акыл-билим деңизин.

6-окуучу:

Эне тилим – намысым,
Эне тилим – арым да.
Билбейм жолдун алысын,
Эне тилим барында.

7-окуучу:

Эне тилим – карегим,
Сенде менин дарегим.
Сен турганда мен бармын,
Сен турганда бар элим.

8-окуучу:

Эне тилге кайрылып,
Бак-таалайлуу болмокмун.
Эне тилден айрылып,
Калган күнү мен жокмун.

Алып баруучу:

Залкар жазуучубуз Ч. Айтматов: «Кылымдан кылым өтүп, кыргыз эли жер үстүндө жашап турса, кыргыз тили да жашай берет» – деп, абдан туура, таамай айткан.

Ошондо да, кылымдан кылым өтүп, акын Шайлообек агайыбыз айткандай, «Кыргызым» деп жулунганы менен, бир ооз кыргызча билбеген «манкурт» кыргыз эмес, руху, духу таза кыргыз жашап турса гана кыргыз тили жашап турмагын эстейли.

Балдар, силердин да эне тил тууралуу кандай ой толгоолоруңар бар?

1-окуучу: Эне тилинде сүйлөбөгөн адам Ата Журтунда жүрбөгөндөн эмне айырмасы бар?

2-окуучу: Эне тилинде ыр укпаган, эне тилинде төрт сап ыр билбеген адам чет элде жүргөндөн эмне айырмасы бар?

3-окуучу: Энесинин бешик ырын укпай чоңойгон бөбөк энесиз жетим өскөндөн эмне айырмасы бар?

4-окуучу: Ата салтын билбеген, аны турмушунда колдонуп жашабаган адам Ата Журтун чангандан айырмасы кайсы?

4-окуучу: Эне тилин билбесе, аны ардактап сүйбөсө, Ата Журтумду сүйөм деп көкүрөк каккандын эмне пайдасы бар?

Дал ушул учурда ак көйнөк, ак элечек Умай эне сахнага чыгат. Балдар энеге таазим кыла артка чегинишет.

Умай Эне элге кайрылат:

– О, ыйык Энелер, уул-кызыңар Ата Мекенинин анык азаматы болсун десеңер, эне тилин ыйык тутуп, таза сактасын десеңер, тээ бешикте жаткан кезинде ырдап берген бешик ырыңарды эр жеткен чагында кайрадан бир ирет ырдап бергилечи!

Ал ырдан уул-кызыңар Ата Мекенин, эне тилин сүйүү кандай ыйык экенин акыл-эси толгон кезинде дагы бир ирет билсин, туйсун, эсине салсын! Эне тилинин кандай ширин, кандай ыйык, кандай көркөм экенинине дагы бир ирет тамшанышсын! Суранам, ошенткилечи!

Эненин бешик «Бешик ыры» ырдалат (же магнитофондон уктурулат)

1-окуучу:

Эне менен эне тил, ата менен Ата Журт бирдей эле ыйык, бирдей эле кудурет-күчкө эгедер улуу түшүнүктөр адам өмүрүндө. Эне тили менен Ата Журтун ардактаган уул-кыздар – эл-журтуна улуу кызматын аябай кылган анык азаматтар!

2-окуучу:

Ошол үчүн мындай деп айткым келет: Энеден айрылган жетим эмес, эне тилинен айрылган – анык жетим. Атадан айрылган жетим эмес, Ата Журттан айрылган – анык жетим! Багыбыз тоодой болсун десең, энебиз да болсун, эне тилибиз да болсун! Атабыз да болсун, Ата Журтубуз да болсун!

Жеке номер аткарылат:

«Эне тил»

Эне тилин өксүтүп көп кордогон,
Анысына бир уялып койбогон.
Андайлардын аты кыргыз болсо да,
Эч убакта өзү кыргыз болбогон.

Кайырма:

Эне тилин билбеген,
Эси жогун аныктайт.
Эне тилин сүйбөгөн,
Элин сүйүп, жерин сүйүп жарытпайт.

Алып баруучу:

Тилге жолдош, үнгө дем,

Комузду кошуп ырдайлы.
Бабабыз черткен бул комуз,
Баркына жетип сыйлайлы.

Кыргыз күүлөрүнөн уктурулат, же окуучулар аткарышат.

Алып баруучу:

Макал – тилдин көркү.
Макал – сөздүн каймагы.

Окуучулар бири-бири менен макал-лакаптар айтышышат.

1. Ааламдын көркүн көз ачат,
Адамдын көркүн сөз ачат.
2. Адамды даңазалаган да сөз, маскаралаган да сөз.
3. Адам тилинен табат.
4. Адамдын даңкын чыгарган да тил,
Тарпын чыгарган да тил.
5. Адам сөзгө байланат,
Айбан чөпкө байланат.
6. Адам сөзүнөн сынат,
Уй мүйүзүнөн сынат.
6. Аз сүйлөсөң элиңе жагасың,
Көп сүйлөсөн балээге каласың.
7. Ата сөзү алга сүйрөйт адамды,
Эне сөзү эпке салат жаманды.
8. Ооздун көркү – тил,
Тилдин көркү – сөз.
9. Билимдүүнүн сөзү өткүр,
Өнөрлүүнүн көзү өткүр.
10. Бирөөнүн өзү баатыр,
Бирөөнүн сөзү батыр.
11. Бутунан чалынган турат,
Сөзүнөн чалынган турбайт.
12. Өнөр алды – кызыл тил.

Алып баруучу:

Кыргыз тили кылымдардан куралып,
Нечен катал мезгилдерде сыналып.
Бабалардан бизге калган таберик,
Урпактардан урпактарга уланып.

Кезекте кыз-жигиттер «Шырылдаң», «Бекбекей» ырларын аткарып беришет.

Алып баруучу:

Көзгө сүйкүм кыргыз бийин
Кимдер гана билбесин.
Кыргыз кыздар кызгалдактай,
Кулпурушуп бийлешсин.

(Кыргыз бийи кыздардын аткаруусунда)

Алып баруучу:

Сөз деген ачкыч – сырдашам десең,
Сөз деген аткыч – чырдашам десең.
Сөз деген тапкыч – ырдашам десең,
Сөз деген баскыч – кырды ашам десең.
Жаңылмачты бат айтып, тили жатык так айтып,
Сынашалы келгиле, жаңылбастан шар айтып.

(3-4 окуучу жаңылмач айтышышып, бирин экинчиси жаңылбай кайталап берүүсү керек)

Жалпы окуучулар хор аткарышат:

«Кыргыз калкым»

Кемер кур, кемсел, өтүк, ак калпагым,
Кээ бирөө билбей жүрөт анын баркын.
Элиме белги берип тааныттырган,
Атыңдан кагылайын кыргыз калкым.
Үйүнө мейман келсе, жүзү жарык,
Мал союп, сактап келген ата салтын.
Кызытып кымыз берип, май жедирген,
Салтыңдан кагылайын кыргыз калкым.

(Бул ырдын мазмунуна жараша кыргыздын улуттук кийимдери, буюмдары, каада-салты, нарк-дөөлөттөрү жөнүндө мугалим, окуучулар көрсөтмөлүү сүйлөп беришсе эң жакшы болот)

Алып баруучу:

Рахмат, силерге достор! Силер эне тилибиздин анык күйөрмандары, эне тилибизди таза, ыйык, бийик тутуп, ал гана эмес ата салтыбызды, улуу дөлөөттөрүбүздү сактай билгендигиңерди эл алдында далилдей алдыңар.

1-окуучу: Бирок да, өз эне тилине күйбөгөн, өз эне тилинде сүйлөбөгөн манкурттар арабызда жок эмес.

2-окуучу: Ооба, кызматтын кырына чыгып алып, кыргыз тилин шылдыңдай караган кыргыз жигиттерибиз далай эле бар. «Эмнени кор кылсаң, ошондон кордук көрөсүң», дегендей эне тилин ким кор тутса, ал ошонун эсесин тартпай койбойт. Эч нерсеси кемибеген хандын тузу кемиген сыяктуу, баары бир рухунун бир жери кемийт, аны өзү билбейт, салт-санаасынан алыстайт, тарыхынан алыстайт, айыл-апасына жат көрүнөт, тууган-туушкандарынан коомайланат, ата-бабасы сүйлөгөн эки ооз сөздүн сырын түшүнбөйт, өз элинин рухунда эркин балыктай сүзө албайт, эркин куштай уча албайт. Анан өз кандаштарынан акырындык менен четтей баштайт, ошондон чүнчүп-жүдөп, ошентип өз Ата Журтунда жүрүп андан билинбей өгөйлөнө баштайт. Анын өз эне тилинен запкы көргөнү – ошол эмеспи!

3-окуучу: Кээ бирөөлөр эне тилин чанып, башка тилде сүйлөсө эле тили буудай кууруп, торгойдой сайрап жатам деп ойлойт. Эне тилинде эки сөздүн башын тыңыраак кошуп сүйлөй албаган чалпоо башка тилде бакадай чардап жатканын байкабайт сыяктанат.

4-окуучу: Ошол үчүн публицист-окумуштуу С.Байгазиев айтып отурбайбы минтип: «Кыргыз тили пенделеринин кайдыгерлигинен азап чегип, өз Ата

Мекенинде арыш керип өркүндөп өсө албай отурат. Мен Кыргызстандан кыргыз тилине кайдыгер академигин көрдүм. Кыргыз тилине кайдыгер көз менен караган министрди, депутатты көрдүм. Эне тилин унуткан Бишкектик Такинди көрдүм, эне тилим дебеген акимди көрдүм. Эне тил деп күйбөгөндү Оштон көрдүм, ошондой эле немени соттон көрдүм. Эне тилин сүйбөгөндү Чүйдөн көрдүм, ошондой эле манкуртту үйдөн көрдүм».

5-окуучу:

Аларга менин айтарым бул:

Атың кыргыз,

Затың башка,

Өзүң кыргыз,

Сөзүң башка,

Диниң кыргыз,

Тилиң башка

Болуп калсын дебесең –

Жыйындарда,

Курултайда,

Чогулушта,

Жолугушта,

Ажоң баштап,

Кожоң коштоп,

Өз тилиңде сүйлөгүн сен?

Алып баруучу:

Туура айтасыңар, достор. Силер айткан бул сөздөр баарыбызга чоң сабак болсун дейли.

«Адамдын эне тили – анын жан тамыры», «Дил бермети – тил» дегендей, жан дүйнөдөгү ой-тизмектерин эне тил аркылуу билдирип жүрөлү.

Анда эмесе, тээ алмустактан бери келе жаткан булбул тилдүү таңдайынан чаң чыккан, күлкүлүү кеби күн батырып, тамаша кеби таң атырган кыргыз элимдин урпактарына касиеттүү Умай энебиздин бал татыган батасын алып берели.

Умай Эне:

Касиеттүү эне тилибиздин уюткусу, көрөңгөсү болгон ак калпактуу элибиз жашап турганда кыргыз тили эч качан жоголбосуна, дүйнөлүк башка тилдер менен теңтайлаша өнүгүп, келечек урпактарга аалам мейкиндигине көкөлөтчү канат-бутак болоруна ишенебиз. Ошондуктан улуттук дөөлөт уюган эне тилибизди ыйык тутуп, даңазалап, көккө көкөлөтүп туу кылып көтөрүп алалык!

Ушул тилекке жеткизген улуу жолубуз байсалдуу, ак жолтой болсун!

О-о-мийин!

Баары чогуу айтышат:

Ата-бабаң өткөн жериңди сүй,

Түптүү **КЫРГЫЗ** элиңди сүй.

Элиң сүйлөгөн эне тилиңди сүй,

Ата Мекенге, элге, эне тилге

Кошой, Бакай, Манас атаңдай күй!

Сабак Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик тили – Кыргыз тилинин Гимнин аткаруу менен жыйынтыкталат.

№27 сабак

АТА ЖУРТУМ – АТА МУРАСЫМ

Сабактын максаты:

– Окуучулар өз эли-жеринин тарыхын, ата-бабадан калган улуу мурастарын, элге эмгеги сиңген, эл сыймыктанган инсандарын билип жүрүүсү үчүн түрдүү булактардан маалыматтарды алышат;

– Мекен алдындагы алардын жоопкерчилигин арттыруу, атуулдук парзын аткаруу, ата мурастарын сактоо зарылдыгын туюнушат;

– Патриоттукка, намыскөйлүккө, ынтымак-достукка, эмгекчилдикке, кең пейилдикке, ж.б. асыл сапаттарга тарбияланышат.

Сабактын жабдылышы: КРнын Гимни, Мекенибиздин жаратылышынын кооздугун чагылдырган түстүү сүрөттөр, географиялык карта, улуу баатырлардын, инсандардын портреттери, иллюстрациялар, Республикабыздын Желеги, Герби, магнитофон, компьютер.

Сабактын жүрүшү:

– **Уюштуруу** (класста жагымдуу жагдай түзүү)

Сабак Кыргыз Республикасынын Гимни менен башталат.

– КРнын Гимни аткарылат.

(«Кыргыз көчү» күүсү жаңырып турат)

Магнитофондон акылман атанын үнү угулат:

– Уккун, балам!

Байыркыдан калган улама сөз:

Өткөнгө акаарат кылсаң,

Кайткыс каргышка каласың,

Асырасаң – асыл акыл табасың.

«Асыл – таштан, акыл – жаштан»,

«Атанын сөзү – акылдын көзү».

Ата журтунду сакта,

Кутман элиңди баркта.

Бул улукман кептер кулагыңа күмүш сырга болсун!

Андан соң акылман эненин үнү угулат:

– Каралдым, балам,

Баба сөзүн тыңда,

Ата салтын,

Ата мурасын сакта.

Эне адебин баркта.

Улууну урматта,

Кичүүнү ызатта.

Акылман бол,

Берешен бол,

Айкөл бол!
Сабырдуу бол,
Кайрымдуу бол,
Эсен бол!

«Манас», «Манастай» алп дастанды жараткан эне тилибиз, боз үйүбүз, комузубуз, ак калпак-ак элчегибиз – укумдан-тукумга берилип келе жаткан баа жеткис, касиеттүү тумарыбыз – баарынан ыйык. Өткөндөрдөн калган ыйыктарыбыз силер үчүн көөнөрбөс мурас, эскирбес мүлк, бөксөрбөс кенч болсун!

2 окуучу «Манас» эпосунан үзүндү айтышат.

Акылман ата:

Ата-бабаң өткөн жериңди сүй,
Түптүү кыргыз элиңди сүй.
Элиң сүйлөгөн эне тилиңди сүй,
Ата Мекенге, элге, эне тилге
Кошой, Бакай, Манас атаңдай күй!

Мугалим: Балдар, мына баарыбыз акылга дыйкан акылман атабыздын, мээримини көлдөй энебиздин баасыз кеп-кеңешин уктук. Бул айтылгандарды жүрөктүн түпкүрүнө сактап, чын дилден аткаруу баарыбыздын перзенттик парзыбыз.

Бүгүнкү сабагыбыздын темасы «Ата журтум, ата мурасым – сыймыгым!» деп аталат. Балдар, анда эмесе, кезекти поэзиялык мүнөткө берели.

Окуучулар (жарыша): Макул, жакшы болот.

(Ата мекенди, кыргыз элинин улуулугун, кыргыз жеринин сулуулугун даңктаган ырлардан көркөм окушат)

1-окуучу:

Учу-кыйыры кең мекен,
Алдейлеген энем сен.
Бүт дүйнөнү кыдырсам,
Табалбайм сага тең.

2-окуучу:

Демиң мага жалындай,
Ташың кымбат жанымдай.
Тунук кашка сууларың,
Жүрүп турган канымдай.

3-окуучу:

Булагыңдан суу ичем,
Гүлзариңдан гүл үзөм.
Балдан таттуу сезилет,
Бак алмаңдан мен жесем.

4-окуучу:

Көңүлүмдө жаттаймын,
Жүрөгүмдө сактаймын.
Алтын, күмүш каухарга
Алмашпаймын, сатпаймын.

5-окуучу:

Жатка ыраа көрбөймүн,
Көз артканга бербеймин.
Зордукчуга тарттырбай,
Жергем сени жердеймин.

(Т. Үмөталиев)

Мугалим: Эми, балдар, айткылачы, силер Ата журт дегенди кандай түшүнөсүңөр? (Окуучулар мүмкүнчүлүктөрүнө жараша жооп беришет. Мугалим алардын айткандарына толуктоо, кошумчалоолорду киргизип турса жакшы болот.)

1-окуучу: «Ата Журт» дегенде биз ата конуш, туулуп-өскөн жер, Атамекен сыяктуу түшүнүктөрдү аңдап билебиз. Ал – эзелден жердеп, ата-бабабыз жашап өткөн аймакты туюндурат.

2-окуучу: «Ата конуш» аталганы – сенин атаң да ошол жерден агарып-көгөргөн. Ата жолун баласы улантат, ошентип муундардын өз ара байланышы үзүлбөйт.

3-окуучу: Кыргыздарды Орто Азиядагы эң байыркы элдерден деп жүрүшөт. Аны тарыхтагы маалыматтар, далилдер ырастап келет. Ошол байыркы баатыр кыргыз элинин ыйык журту – аскасы асман тиреген касиеттүү Ала-Тоо!

4-окуучу: Ак мөңгүлүү Ала-Тообуз көзгө сүйкүм, жүрөккө кымбат. Эзелтеден эле Ала-Тоого көз арткан душман көп болгон. Бирок баатыр Манас бабабыз баш болуп, көптөгөн баатырларыбыз, жоокер кыргыз эли өз Ата журту Ала-Тоо үчүн жан аябай салгылашып, сандаган жоонун күлүн көккө сапырган. Ата журтун көздүн карегиндей сактап келишкен.

5-окуучу: Алар Семетей, Сейтек, Барсбек, Курманбек, Эр Табылды, Тагай бий, Кубат бий, Атаке, Жаңыл мырза, Ормон хан, Алымбек датка, Курманжан датка, Байтик, Шабдан ж.б. эр жүрөк баатырларыбыз.

6-окуучу: Душмандардын баскынчылык согуштарынын кесепетинен ар кандай тагдырга дуушар болгон кыргыз эли он жети жылдан бери эгемендүү эркин өлкө катары өз алдынча түтүн булата баштады.

7-окуучу: Улуттук белгилери болгон: Тууга, Гимнге жана Гербге ээ болду. Мамлекетибиз – Кыргыз Республикасы аталды. Эгемен Кыргызстанда сексенге жакын ар түрдүү улут өкүлдөрү «бир жакадан баш, бир жеңден кол чыгарып» ынтымактуу жашап жатышат.

8-окуучу: Адамда бир гана Атамекени бар! Аны көз карегиндей ыйык сактап, сүйүп, даңазасын арттыруу – ар бирибиздин атуулдук парзыбыз.

Мугалим: Атажуртубуз эмне себептен Ала-Тоо аталып калганын билесиңерби, балдар?

9-окуучу: Ооба, билебиз. Кыргызстандын аймагынын көп бөлүгүн тоолор ээлеп турат. Бөксө тоолор жана улуу тоолор, башынан мөңгү кетпеген бийик тоо кыркалары алда кайдан шаңкайып көзгө көрүнөт. Айрым тоо чокулары жай мезгилинде күңгөй жагынан кары эригендиктен, ала-телек тартып калат. Бир жери ак, бир жери кара. Ошол себептүү, Ала-Тоо аталган.

Мугалим: Азаматсыңар, балдар! Мен силердин жоопторуңарга абдан ыраазы болдум. Эми элибиз «кыргыз» атын өчүрбөй, кылымдардан жашап келе жаткан

түптүү эл. Кыргыз эли, анын муундан-муунга сактап жеткирген баалуу мурастары, салттары жөнүндө да айта кетели.

1-окуучу:

Кемер кур, кемсел, өтүк, ак калпагым,
Кээ бирөө билбей жүрөт анын баркын.
Элиме белги берип тааныттырган,
Атыңдан кагылайын кыргыз калкым.

2-окуучу:

Үйүнө мейман келсе, жүзү жарык,
Мал союп, сактап келген ата салтын.
Кызытып кымыз берип, май жедирген,
Салтыңдан кагылайын кыргыз калкым.

(Бул ырдын мазмунуна жараша кыргыздын улуттук кийимдери, буюмдары, каада-салты, нарк-дөөлөттөрү жөнүндө мугалим, окуучулар көрсөтмөлүү сүйлөп берише эң жакшы болот)

Мугалим: «Элсиз тил болбойт, тилсиз эл болбойт». Анын сыңарындай кыргыздын кыргыздыгы анын эне тили аркылуу билинет, эне тили аркылуу даңкталат. Дүйнөдө теңдеши жок алп «Манастай» дастандарды жараткан эне тилибиз кыргыз тили жөнүндө эмнелерди айта аласыңар?

1-окуучу:

Эне тилим – өз тилим,
Эси жоктук иш кылат,
Өзүнүн эне тилинде
Сүйлөбөсө сөздү ким.

2-окуучу:

Уккан сайын көшүгөн,
Эне тилим – эгизим.
Сүзүп өттүм өзүнөн,
Акыл-билим деңизин.

3-окуучу:

Эне тилим – намысым,
Эне тилим – арым да.
Билбейм жолдун алысын,
Эне тилим барында.

4-окуучу:

Эне тилим – карегим,
Сенде менин дарегим.
Сен турганда мен бармын,
Сен турганда бар элим.

5-окуучу:

Эне тилге кайрылып,
Бак-таалайлуу болмокмун.
Эне тилден айрылып,

Калган күнү мен жокмун.

(Т.Арыков)

6-окуучу:

Эне тилим эчен кылым карыткан,
Эч ким аны өчүрө албайт тарыхтан.

7-окуучу:

Жер бетинде кыргыз жашап турганда,
Кыргыз тили өлбөс-өспөс болуп түбөлүккө жашай берет!

Мугалим: Азаматсыңар, балдар. Эми кыргыз элибиз үчүн өмүрүн арнап эмгектенген уул-кыздары эң эле көп. Алар: И.Раззаков, К.Тыныстанов, И.Арабаев, Ч.Айтматов ж.б. Биз бул улуу инсандарыбызды унутпай, алардын жолун жолдошубуз керек.

1-окуучу: Чыңгыз Айтматов атабыз дүйнө жүзүнө белгилүү жазуучу. Ал жөнүндө Байдылда Сарногоев минтип ыр жазган:

Кыргыз десе Чыңгыз келет эсима,
Чыңгыз десе кыргыз келет эсима.
Кыргызым деп, Чыңгызым деп эргисем,
Кубангандан жаш кылгырат көзүмө.

2-окуучу: Чыңгыз ата жөнүндө минтип ырдагым келет:

Сүйөнүп түпкү атасы Манасына,
Сүйөнүп тагдыр берген талантына,
Дүйнөнү дүңгүрөттү кыргыз уулу,
Олтуруп учкул кылым канатына!

Мугалим: Балдар, эми ата-бабадан калган дагы бир эң ыйык мурасыбыз – ички биримдигибиз болуп саналат.

Элибиздин ырыс-кешиктүү, келечектүү, дөөлөттүү жашоосу үчүн биринчи кезекте ынтымак керектигин унутпагыла. Аз гана кыргыз эли уй бөйрөгүндөй бөлүнүп ыдырабасын, жерибизден кут кетпесин. Түндүк-түштүк, Нарын-Талас деп бөлүнбөйлү.

1-окуучу:

Атактуу Соң-Көл – Нарыным,
Алдырбас бийик намысым!
Жердеген Айкөл Манасым,
Таласым – менин канатым!

2-окуучу:

Баткеним менин байлыгым –
Бактыга бүткөн бар дүйнөм.
Ордолуу Ошум – опол тоом!
Жалал-Абад – жан дүйнөм!

3-окуучу:

Сыймыктанам, сүйөмүн,
Сары-Өзөн, Чүйүм – тирегим!
Ысык-Көл сенсиң – карегим!
Соолбос өмүр мүрөгүм!

4-окуучу:

Түндүгүм менен Түштүгүм,
Сен барда жарык күн-түнүм
Ала-Тоом – ыйык түнөгүм,
Бишкегим – соккон жүрөгүм!

(С.Байгазиев)

Мугалим: Балдар, биз бүгүнкү сабагыбызда Ата Журт, ата мурасыбыз жөнүндө азыноолак сөз кылдык. Бул тема – мындан ары да биздин ар бир сабагыбызда сөз боло бере турган улуу тема.

Жакшы окуп, жакшы жүрүшүңөр –

Ата журтка, кыргыз элине кошкон үлүшүңөр! – деп айткым келет. Силер Ата Мекениңердин келечеги, үмүтү, ишеничи экениңерди унутпагыла!

Ата Журтту, кыргызды, ата мурасты коргоп, сактап, өмүр берүү – баарыбыздын ыйык парзыбыз жана карызыбыз!

Сабакты окуучулар Манас атанын Антын чогуу айтуу менен аякташат:

Алты сан аман турганда,
Ыйык кыргыз жеримди,
Душмандын буту баскыча,
Асыл кыргыз элимди,
Тебелетип бөтөнгө,
Кор кылып карап жаткыча,
Туулбай туна чөгөйүн!
Аткарбасам антымды,
Төшү түктүү жер урсун,
Көкө Теңир өзү урсун!!!

№28 сабак
САПАТТУУ БИЛИМ-МАМЛЕКЕТТҮҮЛҮКТҮ
БЕКЕМДӨӨНҮН ТИРЕГИ
(1-сентябрда Билим күнүнө карата өтүлүүчү
сабактын үлгүсү)

Сабактын максаты:

- билимдүү, өнөрлүү болуу менен көп ийгиликтерге жетишип, түгөнбөс байлыкка ээ болору, эли-журтуна тирек болуп, кызмат кылары тууралуу маалыматтарга ээ болушат.

- сынчыл ой жүгүртүүгө, окуяны талдай билүүгө, өз оюн эркин, жеткиликтүү айтууга машыгышат, сөз байлыгын өстүрүшөт.

- акылмандыкка, калыстыкка, эмгекчилдикке, берешендикке, боорукерликке тарбияланышат; адамдык асыл сапаттары калыптанат.

Сабактын тиби: ой жүгүртүү, талдоо

Сабактын формасы: кичи топтордо иштөө

Сабакта колдонулган ыкма: «Акыл чабуулу», Синквейн, топтордо иштөө, кластер түзүү

Сабактын жабдылышы: иллюстрациялар, ватман, фломастер, карточкалар, китептер

Сабактын жүрүшү: Класста жагымдуу моралдык-психологиялык жагдай түзүү
Сабак Кыргыз Республикасынын Гимнин аткаруу менен башталат.

Мугалим: Саламатсыңарбы балдар! Бүгүнкү жаңы окуу жылынын алгачкы тарбиялык сабагыбыз **”Сапаттуу билим – мамлекеттүүлүктү бекемдөөнүн тиреги”** деген темада болмокчу. Сабак баштардан мурда мен силерге мындай суроолор менен кайрылгым келип турат:

1. Билим деген эмне?

2. Байлык деген эмне?

Ар бир окуучу өз оюн айтат, мугалим доскага (же ватманга) жазып турат.

Андан соң, мугалим: **«Билим баалуубу же байлык баалуубу?»** деген суроону ортого таштайт. **«Билим баалуу»** деген окуучу жашыл карточканы, **«Байлык баалуу»** деген окуучу сары карточканы алат да, эки тарапка бөлүнүп турушат. Эмне үчүн мындай жоопту тандагандыктары тууралуу өз ойлорун айтышат.

Балдардын ойлорун чогуу талдагандан кийин, Касым Тыныстановдун төмөнкү жомогун мугалим үн чыгарып көрктүү окуп берет.

БИЛИМ – ТҮГӨНБӨС БАЙЛЫК

Бир кишинин эки баласы бар эле. Атасы улуу баласын жакшы көрчү. Энчинин баарын улуу баласына бермек болду. Энеси эки баласын тең жакшы көрчү. Ошондуктан: «Энчини экөөнө тең бөлүп берели», – деп кеңеш салды. Күйөөсү аялынын тилин албады, акылын укпады. Аялы таарынып, чийдин түбүндө ыйлап отурду.

Жолдон өтүп бара жаткан жолоочу аялды көрүп:

– Эмнеге ыйлап жатасыз? – деп сурады. Аял болгон окуянын жөн-жайын айтып берди. Жолоочу окуяга түшүнгөн соң, аялга айтты:

– Сиз ыйлабаңыз. Андан көрө кичүү балаңызды окууга жибериңиз. Билим – түгөнбөс байлык. Атанын дөөлөтү колдун кириңдей. Бат эле жоголот.

Аял жолоочунун сөзүнө макул болду. Баласын алыскы жерге окууга жиберди.

Бала көп жылы тырышып окуду. Түрдүү сонун өнөр үйрөндү. Өнөрүнүн аркасында бай болду.

Агасы ата дөөлөтүнө мас болуп жүрүп, өнөрдөн куру кол калды. Ата дөөлөтү бат эле бүттү. Абдан жарды болду. Акыры инисинен жардам сурап калды.

Жомок окулуп бүткөндөн кийин окуучулар мугалимдин төмөнкү суроолорунун тегерегинде талкуулашып, ойлорун ортого салышат.

1. Балдар чын эле билим алуу зарыл бекен?

2. Бала өнөргө кантип жетти?

3. Эмне үчүн эне жолоочунун айткан сөзүн туура кабыл алды?

4. Өнөр деген эмне?

5. Өнөрлүү бала менен атасынын байлыгына мас болгон агасынын ортосунда айырмачылык барбы? Айтып көргүлөчү.

6. «Билим – түгөнбөс байлык» деген накыл сөздүн маанисин кандай түшүндүңөр?

Мугалим: Демек, балдар, биз жакшы окуп, билимдүү болсок гана, көп ийгиликтерге жетип, мыкты өнөрлөргө ээ болот экенбиз. Бул асыл насаат ар бириңердин кулагыңарга күмүш сырга болсун!

Эми, балдар, ойлонуп көргүлөчү. Билимдүү, өнөрлүү болуу үчүн биз эмне кылуубуз керек?

Балдардын болжолдуу жооптору:

- Жакшы окуубуз керек.

- Тартиптүү болушубуз керек.

- Китептерди көп окусак да, билимдүү болобуз ж.б.

Мугалим: Туура айтасыңар, балдар. Тартиптүү болуп, көптөгөн китептерди окушубуз керек. Анда эмесе, келгиле, билим, китеп тууралуу элибиздин накыл кептеринокуп, ой бөлүшөлү.

Мугалим ар бир окуучуга алдын ала даярдалган карточкаларды таркатат (карточкаларда макалдардан). Окуучулар өз карточкаларындагы накыл кептерди үн чыгарып, көркөм окуп беришет жана андагы ойлорду класста чогуу талкуулашат.

1-окуучу: Акыл айга жеткирет, өнөр көккө жеткирет.

2-окуучу: Билими күчтүү миңди жыгат, билеги күчтүү бирди жыгат.

3-окуучу: Китеп – билим булагы, билим – өнөр чырагы.

4-окуучу: Китепсиз билим жок, билимсиз өмүр жок.

5-окуучу: Ким көп окуса, ал көптү билет.

6-окуучу: Билимдүүнүн түнү – күн, билимсиздин күнү – түн.

7-окуучу: Китеп – мүлк, оокат, нан,

Китеп окубаган адам ал – наадан.

Китеп – билим, билимиң менен баалан (А.Осмонов)

8-окуучу: Билим – адамдын канаты.

9-окуучу: Билим алуу – ийне менен кудук казгандай.

10-окуучу: Акылы бар билимди самайт, акылы жок кийимди самайт.

Мугалим: Азаматсыңар, балдар. Эми билим, билимдүү болуу тууралуу улуу адамдардын накыл кептерине көңүл бөлүп көрөлү.

Улуу инсандардын залкар ойлору слайддан көрсөтүлөт. Ар бирин окуучулар чогуу окуп, өз ара ой бөлүшүшөт.

1-окуучу: Китеп окуган, эч нерсе окубаган адамдан алда канча жогору турат. **(В.Г.Белинский)**

2-окуучу: Адамдар китеп окуганды таштаса, анда алар ой ойлонуудан да калат. **(Д. Дидро)**

3-окуучу: Бул кылымда китептен сүйүктүү дос жок. **(А.Навои)**

4-окуучу: Мен үчүн китеп алтын тактыдан да кымбат. **(В.Шекспир)**

5-окуучу: Китеп– адам жанына чындыктын үрөнүн себүүчү курал. **(П.А.Каменский)**

6-окуучу: Билимден ашкан күч жок. **(М.Горький)**

7-окуучу: Өнөргө сен ээ болосуң окуу менен, а билим байлык каткан казынага тең” **(Ж.Баласагын)**

Бул иш-аракет аткарылган соң, мугалим окуучуларга билим, мектеп, китеп тууралуу ырлардан айтып берүүсүн өтүнөт.

1. “Окуу – түндө, алдыңдагы шам чырак,

Билим алсаң, маңдай ачык жаркырап.

Окуу, билим көп нерсеге жеткирет,

Бул экөөнөн урмат-сыйды көп көрөт.

2. Ушул китеп – улуу күндөр жемиши,

Билимдүүгө терең билим деңизи.

Жалаң акыл-насаат сөздөн түзүлгөн,

Шуру сымал жибек жип кетигилген.

3. Ким китепти окуй билсе түшүнө,

Эки дүйнө жарык берет ишине.

Мындан артык мурун китеп бар беле

Жаралабы кийин буга тең тете.

4. Ойлойм, өсөт акылым,

Окуй берсем күндө эле.

Китеп менен дос болуп,

Кирем кызык дүйнөгө.

5. Китепти окуган – арыштайт, озот,

Айга колун созот.

Анткени китеп акылга акыл кошот.

6. Таалайдын нурун көрсөтүп,
Чакырып турат келчи деп.
Арамдыктан тазалап,
Жакшылыкка ээрчитет.

7. Китепти сүй, баркын бил,
Китептин көп акылы.
Ким китепке дос болсо,
Ал – ошонун жакыны.

Окуучулар хор менен айтышат:

Китеп – менин тунук таза булагым,
Китеп – менин өчпөс жарык чырагым.
Көптү окуп, көптү билип китептен,
Мекениме талбай кызмат кыламын.

Мугалим: Азаматсыңар. Эми, балдар, биз билим алып жаткан билим уясы «мектеп» деген сөзгө синквейн түзүп көрөлү.

1. Мектеп
2. Кооз, таза
3. Билим берет, тарбиялайт, үйрөтөт
4. Мектепте билим кени бар.
5. Билимкана

Мугалим: Балдар, бүгүн силер менен сабакта “Сапаттуу билим-мамлекеттүүлүктү бекемдөөнүн тиреги” деген темада биз бири-бирибиз менен ой бөлүштүк. Демек, биз мектепте окуган кезибизден баштап китепти сүйүп, жакшы окуп, тартиптүү, адептүү болсок, келечекте билимдүү, өнөрлүү, мыкты адамдардан болот экенбиз. Билимдүү, өнөрлүү болсок, эли-журтубузга, Мекенибизге пайдабыз тийип, кызмат кыла алабыз. Ошондуктан, мамлекетибизде тынчтык, элибизде ынтымак болуп, жаңы окуу жылыбызды ийгилик, билим коштосун деген тилекте сабагыбызды аяктайбыз.

Үйгө тапшырма катары:

1. Билим тууралуу сабакта өтүлгөндөрдөн тышкары макалдарды, ырларды таап, жаттап келүү;
2. “Мен мекениме кантип кызмат кылам?” деген темада чакан эссе жазып келүү тапшырылат.

*Баимбетова Нурила Козубаевна,
КББАнын мектепке чейинки жана
башталгыч мектептик билим берүү
лабораториясынын илимий кызматкери*

№29 сабак

КАРЫСЫ БАРДЫН-ЫРЫСЫ БАР

Сабакка чейин:

Бул сабак эмне берет?

- Карылык жөнүндө түшүнүк алышат;
- Карыганда тынчтыкта жашоосун тилек кылышат;
- Бактылуу карылыкка моюн сунууну пландаштырат.

Сабактын өбөлгөсү: Окуучулардын априордук билими.

Убакытты бөлүштүрүү:

- Уюштуруу-3мүнөт;
- Таркатмалар менен таанышуу-3 мүнөт;
- Окуучулар менен болгон талкуу (дискуссия)-10 мүнөт;
- Макал-лакаптардан айтуу-2 мүнөт;
- Ырлардан көркөм окуу-8 мүнөт;
- Афоризмдерден айтуу-2 мүнөт;
- Кызыктуу маалыматтар-4 мүнөт;
- Эл наркы-8 мүнөт;
- Даймонд түзүү-3 мүнөт;
- Жыйынтыктоо-1 мүнөт.
- Оозеки баалоо, үй тапшырма берүү-1 мүнөт;

Сабактын максаты:

- Карылар жана карылык тууралуу маалымат алышат;
- Омоктуу ойлорду айтуу менен логикалык ой жүгүртүүсү өнүгөт;
- Окуучулар улууну урматтоого, кичүүнү сыйлоого тарбияланышат.
- Эл ичиндеги карылардан өрнөк алышат.

Сабак аралык байланыш: кыргыз тили жана адабияты, тарых, сүрөт, адеп жана элдик педагогика.

Сабактын жабдылышы:

• Р.Эгембердиев, С.Өмүралиева, А.Сапарбаев, В.Мусаева “Кыргыз тили 11-класс” Жалпы билим берүүчү орто мектептер үчүн окуу китеби. “Билим-Компьютер” Бишкек-2007;

• Кыргыз адабияты 9-класстар үчүн кыргыз адабиятынын хрестоматия-окуу китеби. А.Муратов, Б.Кыдырбаева. Бишкек-2007;

• Б.С.Исаков, Ч.Б.Исакова “Кыргыз адабияты”. Орто мектептердин 8-классы үчүн окуу китеби. “Билим-компьютер” Бишкек 2007;

• А.Сманбаев, Н.Ишекеев “Кыргыз адабияты”. Орто мектептердин 6-классы үчүн хрестоматия-окуу китеби. “МОК” басма борбору Бишкек-2003;

• Токтош Танаев, Бурулай Ташполотова “Этико-философия менен этнопедагогиканын кыргыз фольклорундагы орду”. Мамлекеттик тил жана энциклопедия борбору, Бишкек-Ош-2004;

• Нурмолдо чыгармалар. Китептин материалын жыйнаган, түшүндүрмөлөрүн жазган жана түзгөн Калмурат Рыскултегин. Академик А.Ч.Какеевдин жалпы редакциясы астында. “Сүрөт-Басма-Салону” ЖЧК Бишкек-2003;

- Жыйнаган Качкын Нускаев “2200 макал-лакаптар”. “Бийиктик” 2003;
- Темирлан Сарыкбек уулу “Тарыхтын таасын сөздөрү”. “Турар” басмасы Бишкек-2013;
- Абдыкерим Муратов “Кыргыз эл педагогикасы: табияты, таралышы жана тарыхы” 1-китеп. Педагогикалык билим берүүчү жогорку окуу жайларынын студенттери жана мектеп мугалимдери үчүн. “Турар” Бишкек-2011;
- Түзүүчүлөр: Э.Сманова, Б.И.Насыпбаева “Кыргызстан. Күндөр. Адамдар. Окуялар” Окуялардын жылнаамасы. Бишкек-2005;
- “Супер инфо” гезити, Интернет булактары;
- Ар кандай макал-лакаптар жазылган лозунгалар, таркатмалар ж.б.

II.Сабак:

Сабактын жүрүшү: -Уюштуруу.

-Саламатсыңарбы?

-Саламатчылык.

-Бүгүнкү сабагыбызды КРнын мамлекеттик гимни менен баштайбыз.

-Отургула.

Турмушту көрүп жаздым, үңүп жаздым,

Тоолорго, жерге тизе бүгүп жаздым.

Алкынган тулпар минбей, дуулап күлбөй,

Аксаңдап, кош таякчан жүрүп жаздым,-деп ырда айтылгандай бүгүн сабакта эң маанилүү, эң таасирдүү, эң керек темада сөз кылабыз.

-Балдар, үйүбүздүн төрүнүн ээлеген куттуу адамдар кимдер?

-Чоң ата, чоң энелерибиз.

-Жакшылыкта бата берген, жамандыкты ката билген кимдер?

-Албетте, карыялар, аксакалдар, улуулар.

-Эң туура айтасыңар. Алар жөнүндө кандай накыл кеп айтылган?

-Карысы бардын-ырысы бар.

-Демек, сабакта ушул тема боюнча сөз кылабыз. Таркатмадагы текстти окуп чыгабыз.

(“Карысы бардын-ырысы бар” деген темадагы таркатма окуучуларга берилет).

ТАРКАТМА

Тема: “Карысы бардын-ырысы бар”

Калкыбызда “Карысы бар элдин-ырысы бар”,-деген накыл кеп бар. Элибиздин кайсы жеринде болбойлу, улууларга урмат көрсөтүшүп, карыяларга төрдөн орун беришип, жаштар алардын сөзүн эки кылбай, келиндер алдыларынан кыя өтүшпөй кадырлашат, сыйлашат. Үй-бүлөдө да чоң ата, чоң энелерди алаканга салышып, аздектеп отургандарды көп көрөбүз. Карыялар да өз каадасын бекем сакташып, кара кылды как жарган адилдиги менен өздөрүн таза тутуунун аракетинде. Куйма кулак, жез таңдай аксакалдар баштарынан өткөргөн бай тажрыйбага таянып, жаштарды жакшы тарбиялоого багыт берип, алтын шилекейлерин чачыратышып, акыл-насааттарын айтуудан чарчашпайт. Жаз алды менен арык тазалап, жол тегиздөөгө өздөрү баштап чыгышканда, аларды көргөн айыл адамдары жапа тырмак бел чечип, жаз жарышына аттанышат.

Жай саратанда да дыйканчылыкка көз болушуп, же малчыларга бел болушуп, айтор, же сөзү менен, же иши менен эмгекчилерге кол кабыш кылышат. Күзгү күрөштө алардын кол ишинен да акылман кеңештери баалуу. Анан кыш... жаз, жай, күз мезгилдериндеги адам эмгегинин жыйынтыгы чыгарылып, эмгекке жараша ырахат алып, эмки жылдын камы көрүлөт. Ошондо карыялар ак сакалдарын жайкалтып, акыл чайкап, эмгегинен баар тапкандарга алкыш айтып, атасынын кашыктап тапканын чөмүчтөп чачкандарды эсиңе кел деп, кепке чакырышат. Эмгекчил адамдын эл алдында жүзү жарык экендигин, ал эми берилген иштин майын чыгара албастан, чөп башылап жүргөн ак капталдардын колу кыска, жону жука болорун ишендире айтышат. Адам өмүрүн жаратылыштын мезгилдерине салыштырып, мисалдата нуска сүйлөшөт.

Чын эле байкап турсаң, адам өмүрүнүн мезгилдери да жыл мезгилине окшоп кетет экен. Эне сүтү оозуңан кете элек балтыр бешик кезиң, жаңыдан табиятты таанып, жазгы жаратылыштай күн сайын сергек өскөн өмүрүн **жаз эмей эмне**. Каруусуна күч толуп, жесе аш түтпөй, иштесе иш түтпөй, жадырап-жайнап турган жашоонун **жай мезгили эмес бекен**. Ата сакал оозуңа бүткөн күндөн тартып, өз ишиңе тараза салып, эмгегинден тапкан ырахатыңды бала-бакыраңа, көпчүлүккө тартуулап, кийинки муундарга мурас калтырууну ойлоп, арканды алыс таштап, өз ишиңди өзүң таразалап, тактай баштаган учур **өмүрдүн күзү тура**. Анан ак кар түстөнүп, ак сакалын жайнатып, төрдө отурган карыяларыбызды элестетели. Бул өмүрдүн эң улуу курагы карылык болгон **кыш эмеспи**. Ошол сыпаттуу, ошол курактуу жашы эңкейген карыларыбыз эл ичинде арбын. Бирок алардын ичинде да сыйга арзыган кадырлуулардын кадырлуусу болгон карыялар да бар. Алар ар качан элдин жакшылыгын көргөндө төбөлөрү көккө жетип, кубанычтары койнуна сыйбайт. Нуска сөздөрү, айткан акылдары менен элге өөдөдө өбөк, ылдыйда жөлөк болушат. Ар бир айыл, ар бир эл ошондой касиеттүү, кадырман карылары менен сыймыктанышат. “Карысы бардын-ырысы бар”, -деген сөздүн калети жок тура.

Талкуулоо үчүн суроолор (дебрифинг):

1. Карылар кандай болушат?
2. Текстте эмне үчүн адам өмүрү жыл мезгилине салыштырылды?
3. Өмүрдүн жаз, жай мезгили кандай болот?
4. Өмүрдүн күз, кыш мезгили кандай болот?
5. Кыргыз Республикасында мыйзамдуу түрдө карыяларга кандай камкордуктар, жардамдар берилет?
6. Эл аралык карыялар күнү качан белгиленет, кыскача тарыхынан айткыла.

Мугалим: Карылар жөнүндө кандай макал-лакаптарды, ырларды (көркөм окуса да болот) билесиңер.

1-окуучу:

Карысы бардын-ырысы бар;

Карынын сөзүн капка сал;

2-окуучу:

Кары-карынын сөзү дары;

Карынын сөзү-канык, көрсөткөн сөзү-жарык;

3-окуучу:

Карынын сөзү-жамак, жамагы-жашоого жамак;
Карынын сөзү кеп болот, калайыкка эп болот;

4-окуучу:

Карынын сөзү-акылдын көзү;
Кары билгенди-пири билбейт;

5-окуучу:

Көмүрчүнүн атындай,
Кыйшаң болгон кезегим.
Көп өмүрүм өткөрүп,
Шыйпаң болгон кезегим. (Т.Сатылганов “Карылык”)

6-окуучу:

Араба тарткан тор аттай,
Оор болгон кезегим.
Омурткамдан жыртылып,
Жоор болгон кезегим... (Т.Сатылганов “Карылык”)

7-окуучу:

Сайраган булбул тилиңди,
Бууйт экен карылык.

Сайгактай болуп өмүрдү,
Кууйт экен карылык. (Т.Сатылганов “Карылык”)

8-окуучу:

Белди эңкейтип күчтү алды,
Берметтей аппак тишти алды.
Бузулуп урап короосу,
Булдурттап кызыл тилди алды. (Т.Сатылганов “Карылык”)

9-окуучу:

...Элден мурун эңкейтип,
Белимди алды карылык.
Эки бутту жылдырбай,
Кишен салды карылык. (Т.Сатылганов “Карылык”)

10-окуучу:

Үстү-үстүнө үшкүртүп,
Күчүмдү алды карылык.
Дал ортомду бүкчүйтүп,
Мүчөмдү алды карылык. (Т.Сатылганов “Карылык”)

11-окуучу:

Шалбыратып теримди,
Этимди алды карылык.
Айдай тунук тастайган,
Бетимди алды карылык. (Т.Сатылганов “Карылык”)

12-окуучу:

Карайлатып тунарып,
Көзүмдү алды карылык.

Эми билсем, оңбогур,
Өчүң канды, карылык! (Т.Сатылганов “Карылык”)

13-окуучу:

Балдан таттуу ооздон,
Сөзүмдү алды карылык.
Ушинтип жүрүп акыры,
Өзүмдү алды карылык. (Т.Сатылганов “Карылык”)

14-окуучу:

Айткан сөздү угузбай,
Кулакты алды карылык.
Жаштыктын соккон дубалы,
Урап калды карылык. (Т.Сатылганов “Карылык”)

15-окуучу:

Жетимишке барганым,-
Жеткирип айткан арманым.
Жемирилген жарга окшоп,
Кетти менин дарманым. (Т.Сатылганов “Карылык”)

16-окуучу:

Жаш кезекте жабыгып,
Жыргал көрбөй зарладым.
Жетимиш жашка туш кылып,
Армандуу дүйнө, алдадың. (Т.Сатылганов “Карылык”)

17-окуучу:-Жардылык кандай?

-Кара жердей.

-Карылык кандай?

-Казган көрдөй. (Элдик санаттан)

18-окуучу:

Бу дүйнөдө не карып?
Ак маталуу бөз карып,
Айтылбаган сөз карып,
Замандашы болбосо,
Карыя болор тез карып. (Т.Молдонун насыяты)

19-окуучу:

Ата-энесин бакпаган,
Акмакчылык белгиси.
Өрнөктүү ишти баштаган,
Акылмандыктын белгиси.
Насыят айтыш балдарга,
Карылыктын белгиси. (Элдик термеден)

20-окуучу:

Карылар үйүндө бир,
Кусага баткан турмуш өкүм сүрөт.
Чал жүрөт, кемпир жүрөт,
Жөлөнүп таягына, жөлөнбөй тагдырына.

Балдарын күтөт-күтпөйт.

Арманы бүтөт-бүтпөйт,

Космоско учар заман,

Жүрөктү алмаштырып жатат заман.

Дүйнөдө жалгыз калган кандай жаман. **(А.Жапаров “Жалгыздык”)**

21-окуучу: “Карылыкта бетке караганда акылга көбүрөөк бырыштын түшкөнү коркунучтуу”. **(Мишель де Монтень)**

22-окуучу: “Картайганда ата-энеңе кылган мамилеңди балдарыңдан күт”.
(Кыргыз эл макалы)

23-окуучу: “Карылык тоого чыкканга окшош, барган сайын чарчайсыз, бирок көп нерсени көрө билесиз”. **(Альберт Швейцер)**

24-окуучу: “Жаш келсе жаадырашып-ишке,

Кары клсе бабырашып-ашка”. **(Нурмолдо Наркул уулунун нускоолорунан)**

25-окуучу: “Атаң карыса күң алдырба,

Энең карыса күл алдырба”. **(Нурмолдо Наркул уулунун нускоолорунан)**

26-окуучу: “Кичүүсү урматтап жол берет,

Улуусу урматтап кол берет”. **(Нурмолдо Наркул уулунун нускоолорунан)**

Карылыкка моюн бербей, кайраттуулук, күжүрмөн эмгекчилдик менен узак жашаган улуу адамдар бар. Алар жөнүндө да билип алалы.

КЫЗЫКТУУ МААЛЫМАТТАР

Картаюуну эмне ылдамдатат?

- Жашоого пессимисттик (келечекке ишеним менен карабоо) мамиле;
- Акыл-эс жана физикалык жактан пассивдүүлүк;
- Гигиенаны сактабоо жана организмди чындабоо;
- Тамактануунун режиминин бузулушу, тамак-аштын сапатына көңүл бөлбөө;
- Жаман адаттар.

Узак жашоого салым

- Жашаган жер-30%;
- Жашоо шарт-30%;
- Тукум куучулук-30%;
- Саламаттыкты сактоонун денгээли-10%.

2005-жылкы эсептөөлөр, статистикалык маалыматтар боюнча дүйнөдөгү эң узак жашаган адамдар деп төмөнкүлөр эсептелет:

Венгриянын тургуну Дьюла Чартен 185 жашка чыккан.

Ирандын Мешхед шаарынын тургуну Мухаммед Китахи да 185 жашка жеткен.

Азербайжан Йорат 180ге, ал эми анын жубайы Мерфи 177 жыл өмүр сүргөн.

Азербайжан Ширалы Муслимов 168,

Пакистандык Сайяд Абдул Мабуд 159,

Танзаниялык Китано Мбонбонго 139,

Гаити аралынын тургуну Хоаго Намкаемо 137,

ТАРдан Хосе Вессин-и-Вессин 120,

Украиналык Прасковья Натарова 115 жыл жашаган. Ал француз жана немец тилдериндеги китептерди окуп, А.С.Пушкиндин чыгармаларын катасыз, ырахаттануу

менен жатка айта алган. Сейрек болсо да өткөн кылымдардагы бийлерди чебер бийлеген, алардын ичинде кадрий бийи да бар. 80-90 жаштан өтсө дагы ошол эле курактарында өзүлөрүнүн жасаган эмгектери боюнча дүйнөлүк деңгээлдеги бийиктикти кармап турган залкар инсандарды атап кетсек болот.

Алардын катарына: Гиппократ, Кофучий, Тициан, Л.Тольстой, Д.Верди, Микеланджело, П.Пикассо, Ньютон, Хо-Ши-Мин, Платон, И.П.Павлов, Т.А.Эдисон, Б.Шоу, Ф.М.Волтер, В.Гете, Ч.Чаплин, И.Стравинский, А.Рубинштейн жана У.Черчилль.

Кыргызстандын эң көп жашаган тургуну Аминат Мамукоева 2002-жылы 117 ирет жаңы жыл тосту. Ал эми 116 жаштагы Сынат Байбатырова апабыз Нарын облусунун Чаек айылында 1886-жылы жарык дүйнөгө келген. Сынат апага 67 жаштагы эң кичүү кызы Калыйча каралашат.

2002-жылдын 2-октябрында Бишкек шаарынын мэриясы карылардын Эл аралык күнү менен куттуктап, шаардын эң узак жашаган тургундары:

105 жаштагы Сүйүмбала Галиевага,

102 жаштагы Бине Бөрүбаевага,

101 жаштагы Апал Жолдошбаевага,

100 жаштагы Мария Михайловага сый-урмат көрсөтүп, белек-бечкек тапшырды.

Чех публицисти, врач жана окумуштуу Ярослав Говорки өзүнүн “Узак жашоого алып баруучу жол” аттуу китебинде жаш курактын мындайча классификациясын сунуш кылат:

-жаш адамдар-44 жашка чейин;

-орто курактагы адамдар-59 жашка чейин;

-карып бараткандар-74 жашка чейин;

-кары адамдар, узак жашоочулар-90дон өткөндөр болуп саналат.

Мугалим: Карылардын үй-бүлөдө, айыл апада, коомдо өзүнчө салмактуу орду бар. Алар өз сөзү, кыймыл-аракети, акыл-насааты, кылган жумуштары менен кичүүлөргө үлгү болот. Ошондуктан кыргыз эли карыларды ордуна карата баа берген, баркына карап ар кандай түрлөргө бөлүп көрсөтө алган. Эмесе сөз ошол жөнүндө болсун.

Эл наркы

ДАЙМОНД (жети саптык).

КАРЫЛЫК

Сыйлуу, катаал.

Ойлонтот, оорутат, сүйүнтөт.

Той, небере, сүйүү, окуу.

Сүйдүрөт, ойнотот, тарбиялайт.

Сунуу, кайталангыс.

ЖАШТЫК.

Мугалим:

Карылык бир да адамды койбойт аяп,

Карматат колдоруна бирден таяк.

Жөлөнүп анын берген таягына,

Чыгабыз жашообузду аягына,-деп элдик термеде айтылгандай бактылуу карылык кечиргиңер келсе балдар, бүгүн кам көрүш керек. Андыктан төрүбүздүн көркү болгон карыларды урматтайлы, сыйлайлы.

Үй тапшырма: “Карысы бардын-ырысы бар” деген темада ватманга сүрөт тартып келүү.

Баалоо: Сабакка активдүү катышкан окуучуларды мугалим оозеки баса белгилеп кетет.

Сабактан кийин:

- Окуучулардын жан дүйнөсүндө карылар жөнүндө жакшы ойлор пайда болот;
- Ар дайым бактылуу, ынтымактуу үй-бүлө куруу үчүн өз салымдарын кошушат;
- Карылардын коомдогу, үй-бүлөдөгү ордун билишет;
- Бири-бирин тынчтыкка, ынтымакка, кечиримдүүлүккө, кайрымдуулукка чакырышат;
- Улууну урматташат, кичүүнү ызаатташат;
- Карылыктын оош-кыйышын түшүнүшөт.

№30 сабак

САЛАМДАШУУ АДЕБИ

Сабактын максаттары:

- Саламдашуу адеби жөнүндө маалымат алышат;
- Дүйнө элдеринин саламдашканын үйрөнүшөт;
- Саламдашуунун мааниси тереңдигин түшүнүшөт;
- Маданияттуулукка, адептүүлүккө, мээримдүүлүккө тарбияланышат.

Сабактын жабдылышы:

• С.Рысбаев, Б.Абдухамидова, Б.Асаналиев, Ч.Бекбаева “Кыргыз акын-жазуучулары-балдарга”. Кыргыз акын-жазуучуларынын балдарга арнап жазган чыгармаларынын негизинде түзүлгөн окуу хрестоматиясы: 1-китеп. Бишкек-2008;

• “Акак сөздөр” казынасынан “Акыл берметтери” (баба адеби). Үчүнчү китеп. Которгон: Таалайбек Ташмаматов (Тайбас Теңир). Бишкек “Геменгер” 2003;

• Түзгөн Мирзохалим Каримов “Ата-бабалар табериги” Кыргыздын адеп-ахлак, салт-санаа, үрп-адат, ырым-жырым жана жөрөлгөлөр жыйнагы. “Бийиктик” Бишкек-2011;

• Темирлан Сарыкбек уулу “Тарыхтын таасын сөздөрү”. “Турар” басмасы Бишкек-2013;

• Түзүүчү авторлор: С.Рысбаев, Б.Абдухамидова, А.Батыркулова, Г.Бекбоева “Тарбия берүү-улуу иш” (Классык тарбиялык сабактардын иштелмелери) 1-чыгарылышы. Бишкек-2009;

- Жыйнаган Качкын Нускаев “2200 макал-лакаптар”. “Бийиктик” 2003;
- Интернет булактары;
- Дубал газеталар, сүрөттөр, телефон ж.б.

I.Сабакка чейин:

Бул сабак эмне берет?

- окуучулардын бир туугандык сезимин өстүрөт;
- компетенттүүлүккө ээ болушат;
- маданияттуулукка тарбияланышат.

Сабактын өбөлгөсү: Окуучулардын априордук билими, көргөн-билгендери.

Убакытты бөлүштүрүү:

- Саламдашуу, уюштуруу-3 мүнөт;
- Сабактын максатын жарыялоо-1 мүнөт;
- Текст менен таанышуу-6 мүнөт;
- Биринчи топтун жүзачары-6 мүнөт;
- Экинчи топтун жүзачары-6 мүнөт;
- Үчүнчү топтун жүзачары-6 мүнөт;
- Практикалык жумуш-15 мүнөт;
- Жыйынтыктоо-2 мүнөт.

Топтоштуруу: Үч топко бөлүнүшөт.

Биринчи топ;

Экинчи топ;

Үчүнчү топ.

II.Сабак:

Сабактын жүрүшү: -Уюштуруу.

Мугалим:

Улуулардан калган салт,
Урмат кыла билели.
Жолукканда ар кимге,
Салам айта жүрөлү.
Салам айтсак улууга,
Эстүү экен деп сүйүнөт.
Салам айтсаң кичүүгө,
Улуулугуң билинет.

Салам айтам дайыма,
Салам айтам баарыңа.
Саламдашуу салт экен,
Кичүүгө да, карыга. **(Гүлмира Рысбаева)**

Биринчи текст

САЛАМДАШУУ АДЕБИ

Саламдашуу ар кайсы тилде ар башка айтылат. Аны кыргызчага которгон менен мааниси ар башка болсо да, жакшы тилек айтылгандыгын байкайбыз. Кыргызда “Саламдашпай сөз баштаба”-деп бекеринен айтылбаган чыгар. Элибиз үчүн саламдашуу эң маанилүү салттардын бири.

Саламатсыздарбы Манас атанын урпактары,
Каныкей эненин муундары.

Семетейдей сыналган ага-инилер,

Айчүрөктөй буралган эже-синдилер,-деп улуу-кичүүгө, аял-эркекке, тууган-урукка, урпактарга жана коомчулукка бирдей, кыргыздын нукура салты менен ыр түрүндө салам берилет. Бул салам тектүү, түптүү эл экендигибизден кабар берет.

Салттуу саламдашуу ырларында ал-жайды суроо ырасмиси болгон.

Урааның ким, дайның ким?

Уругуң ким, айлың ким?

Тукумуң ким, дайның ким?

Балам, туура чыккан айлың ким?

Балам, киндигиң кескен жериң ким?

Балам, өнүп-өскөн элиң ким?-деп “Семетей” эпосунда берилет. Бул саламда кыргыз элинин бүт тарыхы камтылып турат.

Саламдашуу сыйдын башаты. Эшиктен кирген адам үйдөгүлөргө биринчи салам айтат. Эгерде сен өзүңдөн алыста турган бирөө менен саламдашкың келсе кыйкырбай жөн гана башыңды ийкеп учурашсаң да болот.

Эркек бала кыздарга биринчи салам берет. Бир имаратка кирип калсаң, ал жерде көп адам олтурса, ар бирине бирден салам айтпайт. Баарына “саламатсыздарбы?!” деп айтуу ылайык. Саламдашуу аркылуу адамдар бири-бирине тынчтык, жакшылык, амандык, эсендик каалашат.тааныш, же бейтааныш эки адам кездешип калса, сөзсүз

түрдө салам берип көрүшүшөт. Тааныштар саламдашып эле туруп калбай, бири-биринин ал-акыбалын, ал жайын сурашышат.

Бир адам экинчи адамга салам берсе, ал адам алик алып, саламга жооп берет. саламды толук түрдө: “Ассалоому алейкум” деп айтуу керек. Анын мааниси сизге тынчтык болсун дегени. Алик алганда айткан жообу “Ва алейкума-ассалоом”. Бул араб сөзү. Кыргызча “сизге да тынчтык болсун” деген жооп болот. Демек, саламдашуу адамдардын бири-бирине чын ниеттен тынчтык болсун деп жакшы ниетти билдиргенин айтсак максаттуу. Мындан сырткары кыргыздар учурашканда “Арбаңыз”, “арыбаңыз”, “аман-эсенсизби”, “бала-чака тынчпы”, “эмне жаңылык”, “кара казан кайнап турабы” деген сыяктуу салам-алик кылышат да көрүшкөндө колдорун бекем кысышат. Бул чын ниеттен, чын ыкластан берген салам болуп эсептелет.

Экинчи текст

САЛАМДАШУУ АДЕБИ

Ал эми англичан, немец, француздар жолугушууда, коштошууда эч качан бири-бирине ден соолук каалашпайт. Англичандан таанышып “Сен кантип жүрөсүң” деп тосуп алат. Француздар “Акыбалың кандай болуп жатат?” дешсе, немецтер “Иш кандай жүрүп жатат?” деп сурайт. Италиялыктарды иштин жүрүшү кызыктырбайт. Алар таанышын жолуктурганда “кандай турасың?” деп кыйкырышат. Кытайлыктар “сен бүгүн тамак жедиңби?” деп саламдашышат. Бул саламдашуулар Кытайдагы тамактын аздыгын, Италиядагы вионун көптүгүн билдиреби? Балким, билдирет. Себеби, тааныш киши менен саламдашууда эң зарыл нерсени сурашат.

Чыгыш элдери саламдашууга бай жана чечен. Ирандыктар “Көңүлдүү бол!”, грузиндер “Чынчыл бол!”, “Жеңишке жетиш!”-деп учурашышат.

Орустар үчүн ден соолук, бакыт зарыл. Арабдарда тынчтык, француз жана немецтерде өнүгүү, грузиндерде адам мамилелеринин этикасы эң башкы орунда тураары саламдашуусунан байкалат. **(Шамаева Махабаттын материалы пайдаланылды).**

Ал эми бизде салам айтуунун өз жол-жобосу, наркы, салты, ошого жараша баркы бар. Салт боюнча атчан жөөгө, аз көпкө, кичүү улууга, жогортон келаткан төмөнтөн баратканга, бийикте турган жапызда турганга салам узатышкан. Эң негизгиси башты ийбестен. Колдорун көкүрөккө коюп салам берүү салтка ылайык. Кемсинтип, шылдындагансып, ылжайып салам берүү адептүүлүк эмес. Салам чын дилден таза болсун. Саламга алик алган киши башын кыймылдатып гана койбосун. Саламдын жообун урмат менен тугөлдөй угуза айтсын. Бир адам таанышын алыстан көрүп калып, анын жанына келүүгө ылаажы таппаса, ошол жерден туруп эле колун көкүрөгүнө коюп салам ишаарасын кылсын.

Кол берип саламдашкан чакта кол учун гана узатып саламдашуу адептүүлүккө жатпайт. Мындай кылуу салам берген адамды кемсинтүү, аны козго илбөөчүлүк болот. Узак убакытка бири-бири менен көрүшпөгөн адамдар кучакташып саламдашса боло берет. **(Таалайбек Ташмаматов).**

Үчүнчү текст

САЛАМДАШУУ АДЕБИ

Эгер сизден кандай учурда салам берүү керек деп сурап калышса, жети учурда деп жооп бериңиз.

Биринчиси-тууган-уруктарыңызды учуратканыңызда салам беришиңиз керек.
Экинчиси-коомдук жайга барганыңызда салам беришиңиз керек.

Үчүнчүсү-үйдүн эшигине келгениңизде, ичкери кирерден илгери босогодон аттап жатып салам беришиңиз керек.

Төртүнчүсү-көпчүлүктүн алдына келгенде салам беришиңиз керек.

Бешинчиси-адамдардан бөлүнүп бараткан учурда салам беришиңиз керек, алар аны коштошуу саламы деп билишсин.

Алтынчысы-көрүстөнгө барганыңызда салам беришиңиз керек.

Жетинчиси-өзүңүздүн үйүңүздүн эшигинен кирип келгениңизде, өз үй-бүлөңүздөгүлөргө салам беришиңиз керек.

Мончодо салам берүүгө болбойт. Бийик добуш менен китеп окуп жатканда салам берүүгө болбойт. Эгер ушундай учурда берилген саламды алик алышпаса, күнөө эсептелбейт.

Салам берүүнүн адеби, эрежеси боюнча салам берген кишинин өзү пакиза болушу керек. Унаада бараткан киши жөө басып бараткан кишиге, тик турган киши отурган кишиге салам бериши керек. Кичүүлөр улууларга, жалгыз адам топтошуп турган көпчүлүккө салам берген учурда адамдын каш-кабагы ачык, маанайы жарык болууга тийиш.

Салам ишара, же жөн эле баш ийкөө менен эмес, жагымдуу добуш менен берилиш керек экенин унутпаңыз.

(Хусайн Воизи Кошири. XV кылымдагы фарс-тажик жазуучусу)

Практикалык жумуш: ар бир топ өздөрү билген саламдашуу адеби, саламдашуунун түрлөрү боюнча билген маалыматтарын айтышат, а түгүл, аткарып да беришет.

Мугалим: “Эгерде ээн талаа, эрме чөлдө бирөө алдыңан чыкса, ага ушунчалык аздектүү мамиле жасагын, экөөңөр айрылышып кеткенден кийин дагы ал көпкө чейин сени эсинен чыгарбай жүргүдөй болсун!”-деп Козу ажы айткан сыңары, качан, кайда, кантип жүрбөйлү, салам деген наркты, салтты унутпайлы.

Үй тапшырма: Африка элдеринин саламдашуу адеби жөнүндө билип келүү.

Баалоо: Активдүү катышкан окуучуларды мугалим баса белгилеп кетет.

III.Сабактан кийин:

- маданияттуулукка, адептүүлүккө тарбияланышат;
- адам үчүн саламдашуу, салам берүү кымбат экендигин түшүнүшөт;
- коомдук жайдагы этикеттерди сакташат;
- дүйнө элдеринин саламдашуусу менен кенен таанышат.